doç. dr. türkkaya ataöv

AMERİKAN BELGELERİYLE

amerikan emperyalizminin doğuşu

amerikan emperyalizminin doğuşu
TÜRKKAYA ATAÖV

DOĞAN YAYINLARI : 1
BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR DİZİSİ : 1

Birinci Basım
Eylül 1968

DOĞAN YAYINEVİ
Cemâl Gürsel Cad.,
Yeni Acun Sokağı, No. 3/C,
Cebeci, Ankara.

Doç. Dr. TÜRKKAYA ATAÖV

AMERİKAN BELGELERİYLE AMERİKAN EMPERYALİZMİNİN DOĞUŞU

DOĞAN YAYINEVİ

Copyright yazara aittir.

Kapak : **stüdyo in**
Sevinç Matbaası, Ankara — 1968

TAM BAĞIMSIZ TÜRKİYE İÇİN AMERİKAN EMPERYALİZMİNE KARŞI DURMANIN ULUSÇU BİLİNCİNE VARMIŞ DEVRİMCİLERE

VE

AMERİKAN ALTINCI FİLOSUNUN TEMMUZ 1968'DE TÜRK SULARINA GELMESİYLE ÇIKAN OLAYLARDA ARAMIZDAN AYRILAN, «İKİNCİ KURTULUŞ MÜCADELEMİZ»İN ŞEHİTLERİ **VEDAT DEMİRCİOĞLU** VE **ATALAY SAVAŞ** KARDEŞLERİME.

ÖNSÖZ

Bu kitapta nakledilen bazı söz, yazı ve itirafların okuyucuyu zaman, zaman şaşırtacağını sanıyorum. En başta, hepsinin de Amerikalılar tarafından söylenmiş, yazılmış ve itiraf edilmiş oluşu şaşırtıcı olan. «Biz kendi ülkemizde olduğu gibi, dışta da tröstler kurmak istiyoruz,» «ormanda kan tadını duymak gibi halkın ağzında bir imparatorluk tadı var,» «üç-yüz yıldanberi Amerikan hayatının egemen gerçeği yayılma olmuştur,» «pazar bulmalıyız, yoksa ihtilâl olacak,» «dünyanın gördüğü en büyük ve başarılı sömürgeci devleti,» «hiçbir ulusta görülmedik biçimde istilâ ettik, sömürgeleştirdik ve toprak bakımından büyüdük» ve «yabancı pazarlara serbestçe girmek dışında bizi hiçbir şey tatmin etmeyecektir» gibi Amerikalıların kendilerinin kimi kuvvete dayanan bir övünme, kimi halkı emperyalizm yolunda eğitme, kimi de itiraf ya da suçlama niteliğindeki sözlerine bugün rastlayamayacağımız bilinmektedir.

Türkiye'de de Amerika'nın emperyalizmle suçlanmaya başlandığı şu sıralarda, bu devletin topraklarımızda, ekonomimizde ve siyasal hayatımızdaki varlığı ve büyük ağırlığım, bir dış ögeye, yâni Doğu blokunun varlığına, ya da daha

basit olarak, İkinci Dünya Savaşından hemen sonraki Türk-Sovyet ilişkilerine bağlayarak böyle bir açıklamayla yetinenlerin de bulunduğu bilinmektedir. Bunlar da, bugünkü Amerikan yetkilileri gibi, Amerika'nın yabancı ülkelerde bulunuşunu «hür dünyanın savunuculuğu,» «Batı uygarlığının ortak mirasını koruma,» «emperyalizmle mücadele» ve «despotik komünizme karşı durma» gibi sonradan düşünülmüş ve asıl yayılma amacını oldukça gizleyen maskeli sloganlarla açıklamaktadırlar. Bu maskeli sloganların yanıltıcı olduğunu, bunu anlamak istemeyenlere anlatmak güç olduğu gibi, dinleme açıklığına kavuşmuş kişilere kabul ettirmek de bazan kolay olmamaktadır. Öğretmen ve yurttaş olarak çeşitli çevrelerde yaptığım konuşmalar, kurduğum ilişkilerden sonra, emperyalizmin, belli bir iç düzenin sonucu olduğu bilimsel görüşünü paylaştığımdan, Amerikan tarihinin geçmişteki belirli bir dönemine uzanarak, yayılma ve emperyalizm yapma ihtiyacının, özellikle Amerikalılar arasında açıkca ve serbestçe konuşulmuş, tartışılmış olabileceğini ve bu dönemin mutlaka yakalanıp yalnızca Amerikan belgeleriyle açıklanması gerektiğini düşündüm. Tarih bakımından bugünden geriye doğru giderek kuşkulu olduğum yılları derinliğine araştırdım ve 1890-1898 döneminin yalnız Amerikan tarihine değil, bugünkü çağdaş uluslararası politika sorunlarına da ışık getiren gerçekleri içinde sakladığına inandım.

Amerikalıların daha o yıllarda emperyalist bir politikayı nasıl tasarladıklarını bu araştırmada açıkamağa çalıştım. Bu arada, bugün, Yunan cuntasının desteklenmesi ve Endonezya'da Sukarno'nun, Brazilya'da Goulart'ın devirtilmesi ya da Birleşik Arap Cumhuriyetindeki hükûmeti de düşürme çabalarının Amerika'ya nasıl bağlandığında kuşkusu olanlar için bu kitapta geçen «Hawai'nin ilhakı» olayı aydınlatıcı olacak sanırım. Amerika'nın daha o tarihlerde türlü dolaplar çevirerek hükûmetler devirip iş başına dilediklerini getirmeyi bildikleri anlaşılmaktadır.

Kullandığım malzemenin hepsinin, ister kitap, makâle ve gazete, ister derleme, antoloji ve öbür belgeler olsun, **tüm Amerikan kaynaklı belgeler** *olmasına dikkat ettim. Araştırma boyunca, İngiliz kaynakları bile olsa, başka devletlerin kaynaklarına el sürmedim. Bu araştırma için yüzden fazla Amerikan kitap ya da broşürü okuyarak, not aldım. Bir kısmı çok eski olan bu kaynakları bulmak kolay değilse de, bir bakımdan şanslı olduğumu belirtmeliyim. Yüz küsür yıl önce kurulmuş, neredeyse Mülkiye (Siyasal Bilgiler Fakültesi) ile yaşıt olan İstanbul'daki Robert Kolej Amerika Birleşik Devletleri dışında meydana getirilen ilk Amerikan eğitim kurumudur. Bundan ötürü, o zamanlardanberi kütüphanesine çeşitli Amerikan yayınlarının alınmış olduğu anlaşılmaktadır.*

Bu eski yayınlar Türkiye'den başka yerlerde bulunamayacağı gibi, aynı araştırmayı, gene kaynak darlığından ötürü, başka ülkelerde yapmanın kolay olmayacağını sanıyorum. Robert Kolej'in zengin kütüphanesinden başka, bazı eksik belgeleri bulabilmek için Ankara ve İstanbul'daki Amerikan Kütüphaneleri gibi kurumlara da başvurdum. Bazı boşlukları doldurmak için, Washington'daki Kongre Kütüphanesindeki birtakım yayınları da buradan izleyebildim. Okuyucunun dikkatini çekmek için, bazı nakiller siyah olarak dizilmiştir.

Aynı araştırmanın, özellikle gelişmemiş başka ülkelerde yapılmasının, kaynaklar bakımından, aşağı yukarı imkânsız olduğunu düşündüğümden ve bu kaynakları bu şekilde kullanmış olan Türkçe ya da bildiğim yabancı dilde bir araştırmaya rastlamadığımdan, araştırmanın İngilizcesini de daha kısa olarak yayınladım. Bu bilgilerin su yüzüne çıkmasında, bunların Kolej Kütüphanesinde bulunması yanında, yıllardır kitaplık raflarında bekleyen bu kaynakları bir an önce aydınlığa kavuşturma isteğimin de rolü olduğunu sanırım. Bir tarih gerçeğini ortaya çıkarmak amacını güden bu araştırmada dipnotlarının bolluğu belgeleme zorunluluğundan doğmuştur. Ayrıca, kaynakların belirtilmesi başka araştırmacıları bunlardan haberli kılma amacını da gütmektedir.

Amerikalılar, «uzmanları,» askerî ve sivil «yardım» kurulları, zırhlıları, uçakları, askerleri ve dolarlarıyla topraklarımıza ilk yerleşirken devlet büyükleri, bilim adamları, yazar ve düşünürlerin bu Büyük Devletin yıllardır koca Lâtin Amerikan kıt'asında, Çin'de, Filipinler'de, Orta Doğu'da ve öbür bölgelerde neler yapmış olduklarını araştırarak halkı ve sorumlu kişileri uyarmaları gerekirdi. Ulusal çıkarlarımız için kaçınılmaz olan bu açıklama ve hatırlatmaları, o zamanlar, ancak bir avuç insanın yapmak istediği anlaşılmaktadır. Bugün bu uyarmayı sistemli olarak yapan ana siyasî örgüt Türkiye İşçi Partisidir.

Amerikan emperyalizminin varlığına inanmayan ya da inanmadıklarını söyleyenlerin hiç değilse bir kısmının, bu devletin ilk patlama ve dışa yayılma anını saptayan bu araştırmadaki Amerikan kaynaklı itiraf ve suçlamalar karşısında görüşlerini yeniden değerlendirmek isteyeceklerini sanırım. Bir tarih gerçeği olarak anlamak gerekiyor ki, Amerika emperyalizm yapmayı sistemli bir şekilde kararlaştırdığı zaman, ne Sovyetler Birliği vardı, ne de tüm Doğu bloku. Amerika için de sosyalist ya da komünist rejimlere karşı durmak da söz konusu değildi. Demek ki, Amerika'nın, getireceği bütün sonuçlarla birlikte, deniz-aşırı yayılması doğrudan doğruya kendinden doğan ve başka bir devletten bağımsız bir ihtiyaçtı. Araştırmanın görevi, Amerika'nın bu ihtiyacı duyduğu ilk

ânı ya da yılları saptamakla bitiyor. Aynı iç ve dış politikayı bugün de sürdürmekte olan Amerika'da o gündenberi kökten bir değişiklik olmadığını, bu araştırmayı bıraktığım yerden sürdürerek, bir kaç ay içinde yayınlayacağım **Amerika, NATO ve Türkiye** *adlı kitabımda geniş olarak anlatmağa çalışacağım.*

Bu araştırmanın bir an önce yayınlanmasını isteyen Doğan Yayınevine, dizgi ve basımında titizlik gösteren Sevinç Basımevi görevlileri ve işçilerine, araştırmayı okuyarak değerli teklif lerde bulunan dostum Erdal Öz'e, metni daktilo eden Fikir Kulüpleri Federasyonu İstanbul Sekreteri Veysi Sarısözen'e, haritaları çizen meslekdaşım Doç. Dr. Ahmet Demir'e ve sözünü son etmekle birlikte borçlu olduklarım içinde hep başta gelen karım Candan Ataöv'e teşekkürler.

Doç. Dr. Türkkaya ATAÖV

Ankara, 11 Haziran 1968.

İÇİNDEKİLER

I
GİRİŞ 1

II
1890'LARA KADAR OLAN GENİŞLEME 5

III
1890'LARDA AMERİKA'NIN EKONOMİK YAPISI 15

IV
GENİŞLEMENİN «FELSEFÎ», «AHLÂKÎ» VE JEOPOLİTİK NEDENLERİ 29

V
HAWAİ ÖRNEĞİNİN ÖNEMİ 57

VI
KÜBA SORUNU VE İSPANYA İLE SAVAŞ 66

VII
EMPERYALİZM TARTIŞMASI 89

VIII
İSPANYA İLE SAVAŞIN SONUÇLARI 105

SONUÇLAR 134

I. GİRİŞ

Edward Everett (1794-1865) adlı bir Amerikan Temsilciler Meclisi üyesinin şu sözü, Amerika da dahil, bir çok yerde yadırganacak bir yargıdır: «Genişleme, kurumlarımızın dayandığı **ilkedir.**»[1] Amerikan dış politikası hakkındaki bu görüşü Amerika'da ve yabancı ülkelerde paylaşmayan çok kimse bulunduğu da bir gerçektir. Her ülke halkı, kendine ve başkalarına bir takım kalıplaşmış görüntüler (imaj) çerçevesinde bakar;[2] özellikle halkın de-

---

1. William Appleman Williams, **The Tragedy of American Diplomacy,** (Amerikan Diplomasisinin Trajedisi) gen. b., New York, Delta, 1962 s. 20. Bu kitaptan başka **American Russian Relations: 1781-1947,** (Amerikan-Rus İlişkileri: 1781-1947) **The Shaping of American Diplomacy: 1750-1955,** (Amerikan Diplomasisinin Şekillenmesi: 1950-1955) ve **The Contours of American History** (Amerikan Tarihinin Çevresi) adlı çalışmaları olan yazar Amerikan dış politikasının bilimsel eleştirisine yönelenlerin önünde gelmektedir.
2. Byron L. Fox, **International Cultural Relations,** (Uluslararası Kültürel İlişkiler) Syracuse (New York), 1953. Örneğin, kuvvet politikacısı Prof. Morgenthau hükûmetin halkın bir önderi olarak onun inançlarına yön verdiğini söylerken bu görüşü kabul etmiş oluyor. Henry J. Morgenthau, **Politics Among Nations,** (Uluslararasında Politika) New York, Knopf, 1954.

mokratik deneti olmayan ülkelerde, bu imajları hükûmetlerin yaratıp yurttaşlara sunduğu ve onları inandırdığı da doğrudur. Fakat, önce, bir ulusun, kendi hakkındaki düşüncesi ile başkalarının yine o ulus hakkındaki düşündükleri arasındaki ayrılıklar büyük olabileceği gibi, bu görüntülerle gerçeğin arasındaki ayrılıklar da büyük olabilir. Amerika'nın da bir bütün olarak kendi hakkında bazı imajları vardır; bunlardan yakın zamanlara kadar en yaygın olanı, fakat son zamanlarda içte ve dışta, bazan bilimsel, bazan duygusal bir kuşkuyla karşılananı Amerika'nın kuruluşundan 12 Mart 1947 tarihli Truman Doktrini'ne kadar bir inziva *(isolation)* politikası izlediği,[3] sadece 1898'de Küba'nın bağımsızlığına yardımcı olmak için, daha sonra Birinci ve İkinci Cihan Savaşlarına da demokrasiyi kurtarmak için katıldığı, bugün de Sovyetler Birliği'nin bütün dünyayı ele geçirmesini engelleme biçiminde savunmaya geçtiğidir. Tabloyu tamamlayan çizgiler Amerika'nın tarih boyunca emperyalizme karşı olduğu ve kendi bir imparatorluk kurmadan barış düşmanlarına karşı savaştığıdır. Özellikle Amerikalı tarihçi, bilim adamı ve yazarların incelemeleri ile devlet adamlarının söz ve davranışları bu kalıplaşmış yargıları çok kesin bir kuşkuyla karşılamamız gerektiğini göstermektedir. Amerika uluslararası ilişkiler sahnesine yavaş yavaş girmiş olabilir; bazı anlarda, bazı konularda, bazı devletlerin em-

3. A.B.D.'nin 1947'ye kadar inziva değil, bir yayılma politikası güttüğü bu araştırmanın tezlerinden biridir.

peryalizmine karşı koyduğu da doğrudur; ve kendi ulusal gücünü kullanırken bir uygulama biçimi olarak yer, yer sınırlamalar yapmış olması da mümkündür. Fakat eldeki kanıtlar bu ayrıntıların hiçbirinin Amerikan dış politikasının dinamikliğini ve itici gücünün nedenlerini aydınlatacak kılavuz görüşler olamayacağı gerçeğini ortaya koymaktadır.

Yalnız Amerikan kaynaklarına dayanarak yaptığımız bu araştırma Amerika'nın, kendine özgü **demokratik düzen** ve **zenginliğini** sürdürebilmek için durmadan genişleme ve yayılması gerektiğine inandığı sonucuna varmaktadır. Eskiye ait karar, yasa, andlaşma, demeç ve sözler konumuza çok önemli aydınlıklar getirdiği gibi, bazı çağdaş Amerikalı tarihçi ve yazarlar da Amerika'nın geçmişini gittikçe daha nesnel ve bilimsel ölçülerle değerlendirmektedirler. Öyle anlaşılıyor ki, ilerde egemen yorum bu türlü bir yorum olacaktır. Amerikan tarihçisi Frederick Jackson Turner (1861-1932) kendi ülkesinin demokrasi ve zenginliğini «sınır tezi» *(frontier thesis)* adını verdiği bir genişleme siyasetiyle açıklıyor.[4] Kabul etmek gerekecek ki, Amerikan siyasal düşüncesinde, ekonomik bunalımları dışta yayılma yoluyla engelleyerek «demokrasi ve zenginliği» devam ettirme düşüncesi dış politikanın vazgeçilmez bir unsuru olmuştur. Değişik ku-

4. Turner'ın «Amerikan Tarihinde Sınırın Önemi» başlıklı yazısı ve diğer yazıları topluca şu kitapta bulunabilir: F. J. Turner, **The Frontier in American History**, (Amerikan Tarihinde Sınır) New York, 1920.

şaklarda ve çeşitli dönemlerdeki tartışmaların ana ağırlığı, genişlemenin gerekli olup olmadığı noktasında değildi. 1898'in yayılma politikasına karşı duranlar da daha çok yayılmanın niteliğini eleştiriyorlardı; yoksa, örneğin, sömürge halkını yurttaşlığa kabul etmek gibi bir formülü bu eleştiricilerin çoğu benimsemekteydi. Amerikan kaynaklarının apaçık gösterdiği gibi, şu ya da bu türlü genişleme mutlak olacaktı; zaman zaman tartışılan genişlemenin çeşidi ve yöntemiydi.

Bu araştırmada üzerinde durulacak nokta bu genişlemenin dönüm noktası, Amerika'nın ilk kez Büyük Devlet oluşunun koşulları, yayılma politikasının büyük adımı ve bunun sonuçlarıdır. Bunu yaparken Amerika'nın bugünkü **hukukî sınırlarına** varışı üstünde birkaç cümle ile durulmuş, sonra özellikle 1890'lardaki Amerikan ekonomisine yönelinerek endüstri üretimindeki büyük artışın harekete getirdiği güçler ortaya konmuş, endüstri devriminin meyvalarını toplamanın 1898 Amerikan-İspanyol Savaşına yol açışı ve bu savaşın sonuçları incelenmiştir. Amerika daha önce de ekonomik bunalımlar geçirdiyse de, 1890'ların ekonomik bunalımı Amerikan (ve dünya) tarihinin dönüm noktası olarak kabul edilebilir.[5]

1890'ların bunalımı gelip çattığı zaman Amerikalılar Atlas Okyanusu'ndan başlayıp batıda Bü-

5. Örneğin, Williams, **The Tragedy of American Diplomacy, op. cit.**, s. 21.

yük Okyanus, güneyde Karayipler Denizi kıyılarına kadar dayanmışlardı; kıt'a sınırları artık belirlenmişti. Amerika kıt'a komşularının zararına yayılacağı kadar yayılmış, daha sonraları Amerika'nın zaman, zaman zorlayacağı sınırlar andlaşmalarla dondurulmuştu. Fakat Amerikan **demokrasi** ve **zenginliğinin** devamı için sınır ve etki alanlarını da genişletmek zorunlu görülüyordu. Daha doğrusu, Amerikalılar böyle düşünmekteydi. **Bu kez, denizaşırı ülkelerde ekonomik yollardan, giderek toprak edinme yoluyla genişlemenin bu demokrasi ve zenginliğin sürmesi yönünden en iyi yol olduğu düşünüldü; bir süre sonra da bunun tek yol olduğuna karar verildi ve gereğince davranıldı.**

II. 1890'LARA KADAR OLAN GENİŞLEME

Önce, kısaca, Amerika'nın kritik 1890-1900 yıllarına gelmeden nasıl genişlediğini birkaç cümle ile hatırlatalım. Bazı yayınlar Amerika'nın 1898'e kadarki genişlemesini «eski emperyalizm» olarak nitelemektedir.[6] Bundan nispeten tenha toprakların ele geçirilmesi ya da oraya göç kastedilmektedir. Prof. Pratt **1812'nin Genişleme Taraftarları** adlı dikkatli araştırmasında[7] Amerika'nın Kuzey-Batı bölgesinde Kanada'yı işgal ve ilhak isteği ile Güney ve

6. Örneğin, Harold Underwood Faulkner, **American Economic History,** (Amerikan Ekonomisi Tarihi) 8. B., New York, Harper, 1960, s. 553-554.
7. Julius W. Pratt, **Expansionists of 1812,** Gloucester, Mass, Peter Smith, 1957.

Güney-Batıdaki Florida'lar ve mümkünse Meksika'yı Amerikan Birliğine katma çabasını ayrıntılarıyla incelemektedir. Bu araştırmadan Amerika'nın tâ Bağımsızlık Savaşının ilk günlerinden beri Kanada'yı kendi topraklarına katma isteği beslediği ve Güney'in de Florida'yı, hattâ Meksika'yı almak taraflısı olduğu anlaşılmaktadır.

Amerika'nın 1800'deki toprak genişliği 892,135 mil kareydi. Üç yıl sonra, tâ Kanada sınırından Karayipler'e kadar inen 885,000 mil karelik Louisiana bölgesi satın alındı. 59,600 mil karelik Florida 1819'da, 389,000 mil karelik Texas Meksika'dan 1845'de, 285,000 mil karelik Oregon bölgesi 1846'da, Alaska da 7,200,000 dolara Ruslardan 1867'de alınmıştı.[8] Amerikalılar Meksika'nın tümünü bile ele geçirmeyi «kaçınılmaz» saymışlar, Meksikalılar da Texas ayaklanmasını Amerikan Hükûmetinin «genişleme tasarısının bir parçası» olarak görmüşlerdi.[9] Meksika savaşı güçlü büyük devletin zayıf komşusuna yüklenerek koca toprak parçaları kopardığı bir savaştı. Amerikalı tarihçi Elson bu savaşta

---

8. Rakkamlar için bak Faulkner, **op. cit.**, s. 553. Gene 1867'de Pasifik'te Midway Adaları alındı. 1857'de Pasifik'te Howland ve Baker adaları alınmıştı. Richard Hofstadter, William Miller ve Daniel Aaron, **The American Republic**, (Amerikan Cumhuriyeti) C. I, New Jersey, Prentice-Hall, 1959, s. 24 ve 343.
9. Henry Bamford Parkes, **A History of Mexico**, (Meksika Tarihi) Boston, Houghton Mifflin, 1938, s. 211.

«gurur duyulacak» bir şey görmüyor.[10] Başkan James Monroe (1758-1831) 2 Aralık 1823'de daha güneyde kalan bütün Lâtin Amerika toprakları için Monroe Doktrini diye anılan bir bildiri yayınlamıştı.[11] Amerika, Avrupa devletlerinin Lâtin Amerikan kıt'asını sömürgecilik konusu yapmalarına göz yummayacağı gibi, kendinin Avrupa devletlerinin işlerine karışmamasına karşılık, onların da Amerika kıt'alarına karışmamalarını istiyordu. Fakat Monroe Doktrininin türlü anlamlarda kullanıldığı ve bu arada Amerika'nın Amerikan kıt'asındaki bütün toprakları şu ya da bu yoldan kendine bağlamağa hakkı olduğu anlamına getirildiği bilinmektedir. 1880 kuşağının siyasî önderlerinden Gustave Koerner'in *(Illinois)* oldukça geniş tanımı dikkate değer :

> «Gerçek Monroe Doktrini ülkemizin çıkarıdır; bu çıkarın ne olduğu, nasıl korunacağı ve ileri sürülüp sürülmeyeceği, hiç bir gelenek,

---

10. Henry William Elson, **History of the United States of America,** (Amerika Birleşik Devletleri Tarihi) New York, Macmillan, 1916, s. 529 ve 535.

11. Monroe Doktrininin metni için : Norman A. Graebner, der., **Ideas and Diplomacy,** (Fikirler ve Diplomasi) New York, Oxford University Press, 1964, s. 141 - 144. Bu doktrinin yorumu için : Thomas A. Bailey, **A Diplomatic History of the American People,** (Amerikan Halkının Diplomasi Tarihi) New York, Appleton - Century Crofts, 1955, s. 178 - 193; Julius W. Pratt, **A History of United States Foreign Policy,** (Birleşik Devletler Dış Politikası Tarihi) New York, Prentice - Hall, 1955, s. 167 - 186.

program, doktrin ya da örnek tanımadan, o zamanki koşullar değerlendirilerek kararlaştırılacaktır. Zaten [bugüne kadar da] biz hep böyle hareket ettik.» [12]

Dış İşleri Sekreteri Richard Olney'nin (1835-1917) Venezüela anlaşmazlığı ile ilgili olarak yaptığı bir değerlendirme de Monroe Doktrininin kapsamını Batı Küresinde herhangi bir sorunda müda-

12. Graebner, **op. cit.**, s. 247-251'den Gustave Koerner, «The True Monroe Doctrine,» **The Nation**, C. XXXIV (January 5, 1882), s. 9-11. Amerika Lâtin Amerika ülkelerine yeni bir Avrupa devleti sokmadığı gibi, kendi de bu ülkelere türlü yollardan girmeğe çalıştı. Örneğin, tâ 1850'lerden beri Karayip Denizinde ve Haiti'nin komşusu olan Dominik'e (Santo Domingo) egemen olmağa çalışıyor, Samana Körfezinde üs istiyordu. (Melvin M. Knight, **The Americans in Santo Domingo**, (Santo Domingo'da Amerikalılar) New York, Vanguard Press, 1928). Gene Karayip bölgesinde 1870'den sonra, Minor Keith ve Daniel Guggenheim gibi iş adamları özel Amerikan imparatorluklarının temelini atıyordu. Keith, Kosta Rika'ya demiryolu döşemiş ve navlundan süreli olarak taşıma kazancı alabilsin diye bu küçük ülkenin ekonomisini yalnızca muz üretimine oturtmuştu. Bu, 1899'da kurulan ve Kosta Rika'dan başka Kolombiya, Panama, Jamaika, Küba ve Santo Domingo'yu da ele geçiren Birleşmiş Meyva Kumpanyasının (**United Fruit Company**) başlangıcıdır. Guggenheim da Meksika, Bolivya ve öbür Lâtin Amerikan ülkelerinin kalay, gümüş, bakır ve kurşununa el koymuştu. Amerika gibi kapitalist ülkelerin gelişmemiş ülkeleri böylesine tek tip üretime mahkûm etmeleri gene bu yıllara rastlamakta olup, birçok gelişmemiş ülkenin bugün de çözmekte zorluk çektiği büyük sorunlarındandır. Hofstadter, Miller ve Aaron, **op. cit.**, s. 322-323.

hale şeklinde genişletmişti.[13] Olney koşulların değiştiğini, ulusun güç ve kaynaklar bakımından çok büyüdüğünü söylüyordu. Yukarda sözünü etiğimiz Venezüela ile İngiliz Günyanı arasında bir sınır sorunu vardı.[14] İşe Amerika da karıştı. Temmuz 1895'de Olney sınır anlaşmazlığını hakemlik yoluyla çözmeyi önermişti. Olney'nin Amerika'nın kıt'adaki üstünlüğünü dayandırdığı nedenler konumuz bakımından önemlidir :

> «Amerika bu kıt'ada aşağı, yukarı egemendir...Neden? Yalnızca ona karşı duyulan dostluk ve iyi niyetten değil, yalnızca uygar bir devlet yüksek niteliğinden, ya da Birleşik Devletlerin faaliyetlerinde zekâ ve adaletin değişmez nitelikler oluşundan da değil. Çünkü bütün öbür nedenlerden başka, tecrit edilmiş durumuyla desteklenen sınırsız kaynakları, onu egemen duruma sokmakta ve bu, ona, herhangi bir devlete ya da bütün devletlere karşı aşağı, yukarı sarsılmaz bir güç kazandırmaktadır.»[15]

---

13. Graebner, **op. cit.,** s. 251-255'den **Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1985, Part I,** (Birleşik Devletlerin Dış İlişkileriyle İlgili Belgeler, 1895, Bölüm I) Washington, 1896, s. 553-562.
14. Pratt, **A History of United States Foreign Policy, op. cit.,** s. 347-352; Bailey, **op. cit.,** s. 479-493.
15. Charles A. Beard, **Contemporary American History: 1877-1913,** (Çağdaş Amerikan Tarihi : 1877-1913), New York, Macmillan, 1918, s. 200.

Lord Salisbury'nin İngiltere adına hakemlik yolunu kabullenmemesi üzerine Başkan Cleveland'ın 17 Aralık 1895'de Kongre'deki konuşması dış görünüşüyle savaş hazırlığını yansıtıyordu. İngiltere, sonunda, hakemlik yolunu kabul etti. Amerika ve İngiltere komisyona Venezüelalı alma gereğini duymamışlardı; komisyonda iki Amerikalı, iki İngiliz ve «tarafsız» hakemi temsilen de bir Rus vardı.

California ve Alaska'nın alınması Amerika'yı bir Pasifik devleti de yapmıştı. Amerika daha 3 Temmuz 1844'de «Barış, Dostluk ve Ticaret Andlaşması» başlıklı bir andlaşmayla Kvangçov, Amoy, Fuçow, Ningpo ve Şanghay limanlarını Amerikan yurttaş ve gemilerine açmış, Komodor Matthew C. Perry de dört gemi ile 8 Temmuz 1853'de Japonya'da Yedo Körfezinde demirlemişti.[16] Dört yıl sonra genişletilen 31 Mart 1854 Andlaşması Japonya'da bazı limanları açarken, 18 Temmuz 1858 Andlaşması da Çin ile ticareti geliştiriyordu.

1867'de Alaska satın alınınca birçok Amerikalı Kanada'nın da ele geçeceğini ummuştu. Söz konusu sınır asıl Alaska-Kanada sınırı olup 1825 İngiliz-Rus Andlaşmasıyla düzenlenmişti. Rusya Alaska'yı Amerika'ya satınca, Amerika bu andlaşmada

16. Ruhl J. Bartlett. der., **The Record of American Diplomacy : Documents and Readings in the History of American Foreign Relations,** (Amerikan Diplomasisi Belgeleri : Amerikan Dış İlişkileri Tarihiyle İlgili Belgeler ve Okuma Parçaları) 3. B., New York, Knopf, 1954, s. 260 - 275.

Rusya'ya tanınan haklara halef olmuştu. Fakat andlaşmadaki tanımlamalarla yorumlar biribirine uymuyordu. Üstelik, Kanada'nın tahıl zenginliği yanında değerli ormanları ve balık ürünleri vardı. Superior Gölü'nün kuzeyinde bakır, Nova Scotia'da kömür, Alaska sınırında altın ve Kayalık Dağlar'da türlü madenler bulunmuştu. Uyuşmazlık ancak 1903'de çözülebildi.

Amerika Afrika'da da bir karakol kurmuştu: Liberya. Burası Batı Afrika kıyısındaydı. Amerikan Kolonileştirme Derneği 1820'de bir grup Amerikan zencisini kölelikten kurtarıp Afrika kıyılarına yerleştirmişti. Bunlar 1847'de bağımsız oldular. Bayrakları mavi, kırmızı ve beyaz renkte olup Amerikan bayrağından esinlenilmişti. Getirilen Amerikan zencileri bu topraklara Başkan Monroe zamanında yerleştirildiklerinden, başkentlerinin adı da Monrovia olmuştu. Amerika 1862 Andlaşması ile Liberya'nın anayasa düzeni ve bağımsızlığını korumayı yükleniyordu.[17] Dış İşleri Bakanı Frelinghuysen 1884'-

17. Herbert Adams Gibbons, **The New Map of Africa: 1900-1916, a History of European Colonial Expansion and Colonial Diplomacy,** (Afrika'nın Yeni Haritası: 1900-1916, Avrupa'nın Sömürgeci Yayılması ve Sömürge Diplomasisi Tarihi) New York, the Century Co., 1918, s. 93-96. 1905-1910 yılları arasında Liberya'da kargaşalıklar ileri sürülerek Monrovia'ya bir Amerikan savaş gemisi yollandı. 1910'da bir Amerikan kurulu kendi kendini Liberya'nın yönetimini düzeltmekle görevlendirdi. Başka bir Amerikan kurulu da askerî kuvvetler ve polisini düzenlerken, bir başkası da Liberya'nın vergi işlerine el koymuştu.

de Amerika'nın Liberya ile olan ilişkilerini «yarı baba-oğul bağı» olarak niteliyordu.[18]

Az bilinen olaylardan biri de Standard Petrol Şirketi sahibi ve yöneticisi William Rockefeller'in 1893 Brezilya İhtilâline engel olması için Cleveland[19] Hükûmetine baskı yaptığıdır.[20] Uzun yıllardan beri Amerika ile Brezilya arasında Amerika yararına ilişkiler kurulmuştu. Eşit olmayan bu denli ilişkileri değiştirmeğe kararlı bazı Brezilyalıların karşısında yer alan Cleveland bu ticareti sürdürmek istiyordu. Cleveland'ın Brezilya'ya yolladığı savaş gemileri başkaldıranların yenilmelerinde büyük rol oynadı.

Bu kısa girişte de görüldüğü gibi, Amerika, tarihinin hiçbir döneminde kendini tecrit etmiş sayılmaz. Yunanistan ve Macaristan başkaldırmalarıyla uzaktan, Lâtin Amerika'daki olaylarla pek yakından ilgilendi; kendi İç Savaşı sırasında Avrupa'nın tepkisine ve Avrupa politikasına ister istemez ku-

18. Archibald Cary Coolidge, **The United States as a World Power,** (Bir Büyük Devlet Olarak Birleşik Devletler), New York, Macmillan, 1916, s. 139.
19. Bu yazıda geçen Amerikan Başkanlarının sırasıyla isimleri, göreve resmen başlama tarihleri ve yardımcılarının isimlerini hatırlamak faydalı olabilir: 1885 (Grover Cleveland - Thomas A. Hendicks); 1889 (Benjamin Harrison - Levi P. Morton); 1893 (Grover Cleveland - Adlai E. Stevenson); 1897 (William McKinley - Garrett A. Hobart); 1901 (William McKinley - Theodore Roosevelt; 1901 (Theodore Roosevelt); 1905 (Theodore Roosevelt - Charles W. Fairbanks).
20. Williams, **loc. cit.**, s. 22 - 23.

lak veriyordu. Fakat tüm dünya sorunlarına etkin olarak karışması daha sonra oldu; Büyük Devlet oluşu 1898'e rastlar. O tarihe kadar Amerika'nın ilgisi daha çok Batı Küresindeydi. Bu Küre de bir tek devlet için çok büyük bir bahçe, daha doğrusu koca bir çiftlik sayılırdı, ama Amerikan çıkarları asıl 1898'den sonra bütün dünyaya yayılmağa başladı. İspanya ile savaş, Hawai, Filipinler, Küba, Porto Riko ve Guam'ın ele geçirilişi, Panama Kanalı'nın açılması, Çin'de Açık Kapı siyaseti, Boxer Başkaldırmasında sömürgeciler yanında savaşa katılma, Japonya ile Rusya arasındaki barışta aracılık—bütün bunlar Amerika'nın dünya devleti oluşunun belirtileriydi.

Sömürgelere sahip olmanın Amerika'nın geleneksel politikasında yeri olmadığı görüşünde olanlara karşı iki görüşten biri ileri sürülüyordu: ya bu sözün tarihsel gerçeğe uymadığı, yâni Amerika'nın aslında sömürgeci bir siyaset izleyegeldiği, ya da şimdiye kadar bir inziva politikası uygulandıysa da, bunun bundan böyle değişeceği. Birinci görüşü öne sürenler Amerika'nın her yeni kuşakla birlikte yeni topraklar ilhak ederek boyuna genişlediğini hatırlatmaktadırlar. Louisiana, Florida, New Mexico ve California gibi yerlerde Fransız ya da İspanyol asıllı kimseler olduğuna göre, Çarlık Rusyasının Orta Asya ya da Sibirya'yı kendi topraklarına katması sömürgecilik ise, Amerika'nın da bu toprakları ele geçirmesi sömürgecilikti. Rusların Doğu'ya yayılıp Vladivostok'a varmaları gibi,

Amerikalılar da Batı'ya doğru ilerlemiş, Pasifik'e ulaşmışlardı.

Öte yandan, 1898 yılındaki yayılma, Endüstri Devrimi ile ilgiliydi. Yeni buluşlar üretimi o denli arttırmıştı ki, bunları satacak, ham madde alacak ve biriken sermayeyi yatıracak yeni pazarlar gerekliydi. Prof. Faulkner'in dediği gibi, «On-altı, On-yedi ve On-sekizinci Yüzyıllarda anayurttan işgâl edecek göçmenler gönderilmesine karşılık, On-dokuzuncu Yüzyıl kapitalistleri de mâmûl madde ve para yolluyorlardı. Bunlar yerleşmekle ilgili değildiler, çünkü sömürülmekte olan topraklarda genellikle insanlar yaşamaktaydı.» [21] 1890'ların emperyalizm hareketi mutlaka toprak kazanmak esasına dayanmıyordu; yeni emperyalizmin ihtiyacı mâmûl madde satmak, artık sermayeyi yatırmak ve ham madde elde etmek için pazarlar bulmaktı. Önce ticaret olanakları aranıyor, bu olanaklarla birlikte bazı çıkarlar elde ediliyor, bunları korumak için «himaye altında» duvarlar kuruluyor ve iş sonunda bazan da ilhakla sonuçlanıyordu. Bu arayış, tabii, Orta ve Güney Amerika, Asya ve daha sonra Afrika, hattâ Avrupa yönünde olacaktı. Ekonomik ihtiyaçlar Amerika'yı dünya politikasının içine itiyordu. Amerika Cushing'i Çin'e ve Perry'yi Japonya'ya yolladığı zaman, yeryüzünde oynamağa hazırlandığı rol pek büyük sayılmazdı; 1890'ların genişleme siyasetindeki özellik endüstri

21. **Op. cit.**, s. 555.

üretiminin tarımın üstüne çıkmasıdır. Bu patlamayı kolaylaştıran olay da 1898 Amerikan-İspanya Savaşı oldu. 1901 yılı başlarında, Washington'da yabancı bir elçi Amerika'yı bir İspanya savaşından önce, bir de sonra olmak üzere iki kez gördüğünü ve ikincisinde kendini bambaşka bir ülkede sandığını söylemişti. [22]

III. 1890'LARDA AMERİKA'NIN EKONOMİK YAPISI

1865 - 1900 yılları arasında yeryüzünde hiçbir ülke Amerika kadar nüfus, zenginlik ve kuvvet bakımından bu derece büyümedi. Amerikan İç Savaşından (1861 1865) sonra imalât endüstrisi ve büyük çapta özel teşebbüs ekonomik hayatın özellikleri oldu. Amerika tarıma dayanan bir ulus olmaktan çıkıp bir endüstri ülkesi durumuna yükselmişti. [23] Endüstrileşme temposunun gittikçe artışı birçok nedenlere bağlanabilir. Amerikan ham madde kaynaklarının zengin olması, bunların çok geniş ölçüde doğal koşullar yüzünden «maddeye düşkün»

---

22. Coolidge, op. cit., s. 121.

23. Amerika'da endüstrileşme daha 1840'larda hızlanmağa başlamıştı. Robert E. Gallman, «Commodity Output: 1839 - 1899,» **Trends in the American Economy in the Nineteenth Century: Studies in Income and Wealth,** (On - Dokuzuncu Yüzyılda Amerikan Ekonomisinde Eğilimler: Gelir ve Zenginlik İncelemeleri) National Bureau of Economic Research (New York), Princeton University Press, 1960, s. 13 - 73.

olmak zorunda kalan Amerikalılarca istismarı,[24] bazı önemli imalât endüstrisinin esasını teşkil eden hayvan ve pamuk gibi araçların zenginliği, kömür, petrol ve demir gibi madenlerin yeteri kadar varlığı, göçle beslenen bir ülkede hızlı nüfus artışının iş gücünü sağlaması, İç Savaşla başlayan yüksek gümrüklerin hem zengin endüstri kollarına kârlar sağlaması, hem de zayıf endüstrileri koruması, teknolojik buluşların biribirlerini izlemesi ve ulaştırma kolaylıkları, bu nedenler arasında sayılmalıdır.

Amerika pamukda yıllardır birinci, buğday ve petrolde tek rakibi Rusya, ipek endüstrisinde Fransa'dan ve pamuk endüstrisinde İngiltere'den sonra ikinci, demir ve çelikte liste başındaydı.[25] 1878'de demir cevheri ve 1890'da ham demir çıkarılmasında İngiltere'yi ilk olarak geçiyordu.[26] 1899'da Ame-

24. «Amerikan karakteri... soy ve çevrenin karışımıdır... Bu derece karmaşık bir soydan bu kadar tek tip bir karakter çıkması çevrenin ağır bastığını gösteriyor... Amerikan tipini yaratan... Amerikan çevresinin tümüdür... Yeryüzünde hiçbir yerde doğa bu kadar zengin ve bu kadar cömert olmamış ve zenginliklerini çaba gösterenlere ve bir de beyaz doğma şansına sahip olanlara bu derece vermemişti... [Amerikalının] kültürü de maddî oldu.» Henry Steele Commager, **The American Mind,** (Amerikan Düşünüşü), New Haven, Yale University Press, 1957, s. 4-6.
25. Coolidge, **op. cit.,** s. 175.
26. Henry Rogers Seager, **Principles of Economics,** (Ekonomi İlkeleri) 3. B., New York, Henry Holt, 1913, s. 41. Kömür, petrol ve demir üretimiyle ilgili rakamlar için, ayrıca bak Arthur Cecil Bining, **The Rise of American Economic Life,** (Amerikan Ekonomik Hayatının Gelişmesi), 3. B., New York, Scribner's, 1955, s. 353-356.

rika kömür üretiminde başta gelmekteydi. Altın üretimi bu değerli madenin California'da bulunduğu yıl olan 1848'den, gümüş Colorado'da çıkarılmağa başlandığı 1860'dan, bakır Montana'da 1890'dan, petrol önce Pennsylvania'da 1859'dan, sonra da on kadar federe devlette 1880'den ve tabiî gaz Pennsylvania'da 1873'den beri artmaktaydı.[27] 1850 - 1900 arası nüfus üç (23,192,000'den 75,995,000'e) ve tarım ürünleri de üç (1,600 milyon dolardan 4,717 milyon dolara) kat artmış olmasına karşılık, endüstri üretiminin değeri tam on-bir misli (1,019 milyon dolardan 11,406 milyon dolara) arttı.[28] (Endüstri üretiminin değeri daha sonraki yıllarda, örneğin, 1859 - 1914 arası on-sekiz, 1859 - 1919 arası otuz-üç kat arttıysa da, daha sonraki yıllardaki artış bu yazının sınırları dışındadır.) 1890'larda imalâtın büyük hız kazandığı açıktı. 1849'da sermaye toplamı 533 milyon dolar, ücretle çalışanlar 957.000 ve üretim değeri 1.019 milyon dolarken, bu rakkamlar 1889'da sermaye için 6.5 milyar dolar, işçi için 4,2 milyon ve üretimin değeri için 9,3 milyar

---

27. Seager, **op. cit.**, s. 41 - 43. Çeşitli maddelerin üretimiyle ilgili daha geniş bilgi için bak. Victor S. Clark, **History of Manufactures in the United States,** (Birleşik Devletlerde İmalât Tarihi) **C. III: 1893 - 1928,** New York, Peter Smith, 1949. Amerika hidro - elektrik gücünden de artan bir şekilde faydalanmaktaydı. 1894 - 1895 yıllarında Niyagara Şelâlesinde 100,000 beygir gücünde enerji verebilecek tesisler yapıldı. Bu tesisten ilk faydalanan kâğıt fabrikası dünyanın en büyük kâğıt fabrikasıydı. Clark, **op. cit.**, s. 2.

28. Faulkner, **op. cit.**, s. 392.

dolar olarak değişmişti; 1899'da da sermaye toplamı 9,8 milyar dolara, işçi sayısı 5,3 milyona ve üretim değeri 13 milyar dolara fırlayacaktı.[29] 1800'de 5,308,483 olan nüfus 1850'de 23,191,876 ve 1890'da da 62,947,714'e yükselmişti.[30] Şehir nüfusunda da göze batan bir artış vardı. 1890'da bu nüfusun ortaya çıkardığı mâmûl ürünün 151 milyon dolar değerinde olanı ihraç ediliyordu; 1895'de bu miktar 184 milyon dolara çıktı.[31] 1890 McKinley ve 1897 Dingley gümrük yasaları Amerikan üretimini korumaktaydı. Gene 1897 yılında ise dış yatırımlar 684,5 milyon doları bulmuştu.[32]

Endüstri devrimi buluşlardan büyük hız almaktaydı. 1860-1869 yıllarında Amerikan Patent Dairesi 77,355 ihtira ber'atı vermişti; 1890 - 1899 yıllarında bu rakkam 234,749'a çıktı.[33] Bu buluşlarla ulaştırma gereçleri, telgraf, telefon, radyo ve benzeri gereçler için kullanılacak elektrik araçları ve otomobil yapımı alanlarında hızlı ilerlemeler oldu.[34] Bu

---

29. Seager, **op. cit.**, s. 44.
30. **Ibid.**, s. 30.
31. Clark, **op. cit.**, s. 1.
32. Faulkner, **op. cit.**, s. 556.
33. Bining, **op. cit.**, s. 356.
34. John W. Oliver, **History of American Technology**, (Amerikan Teknolojisi Tarihi), New York, Ronald Press, 1956, **passim.**; Charles Singer et al., der., **A History of Technology, Vol. V: the Late Nineteenth Century, c. 1850 - c. 1900**, (Teknoloji Tarihi, C. V: On - Dokuzuncu Yüzyıl Sonları, 1850 - 1900 Civarı), Oxford, Clarendon Press, 1958, **passim.** Ayrıca bak.: Bining, **op. cit.**, s. 356 - 360.

arada, telgraf ve telefon için şarj bobini (Michael Pupin), çeşitli motorlar (Charles M. Manly ve Wright Kardeşler), sentetik reçine (Leo Baekland), audion tüpü (Lee De Forest), tungsten lâmbası (William D. Coolidge) ve dokuma tezgâhı (James H. Northrup ve George A. Draper) gibi yeni buluşların yapımı hızlandı. Zâten, daha Amerika bağımsızlığını kazanmadan önce, B. Franklin paratoneri, İç Savaşa varmadan S.F.B. Morse telgrafı, A.G. Bell telefonu, T. A. Edison da elektrik ampulünü bulmuştu. Endüstri Devrimi bakımından daha önemli olan George Westinghouse'un elektriği endüstri ve ulaştırmaya uygulaması oldu. Bell, Du Pont ve General Electric başta olmak üzere, şirketler endüstri alanındaki araştırmalarını sistemleştirmeğe koyuldular. Maliyede J. P. Morgan, petrolde John D. Rockefeller yeni devrimle birlikte sivrilmekteydiler. Petrolün dahili ihtiraklı makinalara ve diesel'lere uygulanışıyla endüstri bir büyük adım daha attı.

Amerika'da federe devletler arasındaki ticaret serbestisi de endüstrinin gelişmesine yardımcı oldu. Endüstri, imalâtı mümkün kıldı. Endüstri Devrimi 26.000 millik ulaştırmaya elverişli nehirlere, Büyük Göllere ve kanallara, demir ağını ekledi.[35] Amerika'da demiryolu hiçbir yerde görülmeyen bir hızla yapılmağa başlandı. Doğu ile Batı kıyılarını birleştiren ilk demiryolu *(Union Pacific Railroad)* 1883'-

35. Ernest Ludlow Bogart, **The Economic History of the United States,** (Birleşik Devletler Ekonomi Tarihi) 3. B., New York, Longmans, Green and Co., 1918, s. 362-382.

de bitmişti; birkaç yıl içinde buna kıt'ayı bir baştan öbür başa aşan dört demiryolu hattı daha eklendi. Küçük hatlar birleştirildi, büyük kumpanyalar ortaya çıktı. Bunlar da Cornelius Vanderbilt, James J. Hill ve J. P. Morgan gibi büyük sermaye sahiplerinin elindeydi. Demiryollarının artması fabrikaları büyütmüş ve tekelleri kolaylaştırmıştı. Ortaya çıkan bu ulaştırma kolaylıkları da iç pazarları genişletiyordu. Örneğin, önceleri yalnızca çevresinde satış yapabilen bir Massachusetts ayakkabı fabrikası, Rhode Island tesisi ya da Illinois hayvan tüccarı artık Amerika'nın herhangi bir yerindeki tüketiciye erişebilecekti. Yalnız küçük bir çevreye satış yapabilen fabrika da büyümüş, sahibi daha da zenginleşmiş ve bu sermaye birikimi de tekele yol açmıştı. Ortaya belirli bir endüstri dalında bütün ya da hemen, hemen bütün şirketleri bir araya getirip hem üretimi, hem de fiatları tespit eden endüstri ağaları çıktı. Örneğin, John D. Rockefeller petrolde, Andrew Carnegie çelik işinde tek başlarına kalmışlardı. İkisi de daha küçük işletmeleri satın almışlar, karşı gelenleri de piyasadan silmişlerdi. Tekeller bütün dallarda yaygındı. Tütün işinde Kuzey Carolina'da Duke ailesi, şekerde Henry O. Havemeyer, bakırda Guggenheim ailesi tekel kurmuştu.[36] Ame-

36. Yeni kapitalizmin tipik iş adamı Marcus A. Hanna idi. 1858'de Cleveland'da iş hayatına atılmış, akranları İç Savaşa katılırken işinin başından ayrılmamış, kömür, petrol ve demir ticaretinde milyonlar vurmuştu. Kuzeyli yeni kuşak iş adamlarının çoğu gibi ateşli bir Cumhuriyetçi Parti taraflısıydı. 1895'de bütün enerjisi-

rika, birden, iş adamlarının egemen olduğu koca bir kıt'a haline gelmişti. Önceden endüstri birimleri küçükken, şimdi baştanbaşa bütün ülkeyi ele geçirmiş koca dinasorlar olmuşlardı. Dışa karşı yüksek gümrük duvarları uygulanırken, içte **laissez faire** ilkesinin egemenliği bu sonucu doğurmuştu. Hükûmet sisteme müdahale etmiyor, yalnızca sistemin böylece yürümesini sağlamak görevini yükleniyordu.

Endüstri Devriminden sonra küçük ekonomik birimlerin büyüklerinin birer parçaları durumuna düşmelerinin kaçınılmaz olduğu söylenmiştir. Bunun kapitalist sistemde kaçınılmaz olduğu gerçeği bir yana, Amerikan ekonomi tarihinde de bu gelişme kaçınılmaz olmuştur. Uygulanan yüksek gümrüğün büyük patronların, tekellerin ve tröstlerin meydana gelişindeki rollerini kabul etmek gerekir. Anonim şirketlerde de pay sahipleri çok ve dağınık olduklarından yıllık toplantılarında seçilen yöneticiler üstünda gerçek bir denetleme yapamıyorlardı. 1873 paniğinden sonra ortaya çıkan tüccar birlikleri de fiatları denetlemekte, toprak ve pazar bölümü yapmaktaydı. Demiryolu şirketleri arasındaki bu türlü birleşmeleri Federe Devletler-arası

---

ni McKinley'yi başkan seçtirmeğe harcadı. Beard, **op. cit.**, s. 239-240.

37. Tekeller, dışta, kendi aralarında işbirliğine girişmişlerdi. Örneğin, Büyük Britanya Tütün Kumpanyası ile Amerikan Tütün Kumpanyasının 1902'de anlaşıp ilkinin faaliyetini İngiliz adalarında, ikincisinin de Amerika ve sömürgelerinde toplaması gibi.

Ticaret Yasası 1887'de, Yüksek Mahkeme de 1897'de yasak etti. Yasaklar karşısında bu türlü birleşmeler yerine yasalara uygun görünen ve daha etkili yollar bulundu. 1897'den başlayarak tröst en çok uygulanan birleşme tipi olmuştu. Bir tröstte pay sahipleri payların çoğunluğunu bir mütevelli heyetine emanet eder ve karşılığında tröst sertifikaları alırlar. Bu yöntemi 1879'da Rockefeller'in Standard Petrol Kumpanyası ilk olarak uygulamış,[38] onu Çelik Tröstü izlemişti. Tröst tipi, mütevelli heyetlerine sınırsız yetkiler veriyordu; o kadar ki, bazı federe devletler 1889'danberi bu tekellere karşı çıkar yollar düşünmüşler, 1890'da da federal çapta Sherman Anti-Tröst Kanunu kabul edilmişti. Bu yasanın yararsızlığı da Yüksek Mahkemenin 1895'de Amerikan Şeker Arıtma Şirketini dağıtamayışından anlaşılıyordu.

Tröstlere karşı bazı yasaların çıkması ise holding şirketlerini, yani bir ya da daha fazla şirketin paylarına sahip şirket biçimini doğurdu. 1897 - 1904 yıllarında bu şirket türü çok geçerliydi. Bu şirket türü Pennsylvania Şirketi ve Amerikan Bell Telefon

---

38. Allan Nevins, **John D. Rockefeller: the Heroic Age of American Enterprise,** (John D. Rockefeller: Amerikan İş Âleminin Kahramanlık Çağı), New York, Scribner, 1940, s. 603 - 622, Tröstün «amacının tekel kurmak» olduğunu kabul eden Columbia Üniversitesi Siyasî İktisat Profesörlerinden Seager tröstün «rakiplerini yutmak, onlara egemen olmak ya da onlara hayat hakkı tanımamakla rekabetin esas olduğu gereksiz harcamaları ortadan kaldırdığını...» söylüyor. **Op. cit.,** s. 468.

Şirketi tarafından daha önce kullanıldıysa da, tröst türünde olduğu gibi, bunda da öncülüğü Standart Petrol Şirketi yaptı. Bu şirketin gelişmesi Amerika'da ekonomik tekelin yerleşmesinin klâsik bir örneğidir. 1904'de şirket iç ticaretin % 85, dış ticaretin de % 90'ını elinde tutmaktaydı.[39]

1890'da Amerika'da endüstri ile ilgili yasalar, Batı Avrupa ülkelerindekinden çok geriydi. Bir zamanlar yeni, üstün ve kişisel olanı arayanların sığınağı olan Amerika, tutucu bir ülke durumuna gelmişti. Siyasal demokrasiyi elde etmesine karşılık, onu yaşatan toplumsal reformlarda geri kalıyordu. Endüstri Devrimi ile birlikte bir işçi sınıfı ve sonra da (1881) Amerikan İşçi Federasyonu (A.F.L.) doğmuştu.[40] Ulusal çapta şiddetli demiryolu grevleri başlamış, daha çok ücret ve daha kısa iş saatleri isteyen ve en ünlüsü Chicago nümayişi olan grevler baş göstermişti. 1892'de Pennsylvania çelik işçilerinin Carnegie'ye karşı yaptıkları grev başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bu arada, A.F.L. de, İngiliz ve Alman sendikalarının aksine, ayrı bir parti kurarak politikaya girmedi. Bu Federasyonun Başkanı Samuel Gompers bazı haklar elde ettiyse de, genellikle tutucu bir siyaset izlemiş ve kapitalist sistemi kabul etmiştir. İşçi önderleri de patronlara ayak uydurmuşlar, Amerika'nın yayılmasını savunuyor-

39. Faulkner, **op. cit.**, s. 432-433.

40. V. O. Key, Jr., **Politics, Parties and Pressure Groups**, (Politika, Partiler ve Baskı Grupları) New York, Thomas Y. Crowell, 1952, s. 60-63.

lardı. Gompers «koca siloların ağzına kadar dolu olduğunu» söylüyor, tarım işçilerinin önderi Jerry Simpson da «üretim fazlası, yabancı pazar aramak zorundadır» diyordu.[41]

Amerika tarımda makinalaşma ve fennî tarımın benimsenmesi açılarından da bir devrim geçiriyordu. Az da olsa devlete ait bazı toprakları dağıtan 1862 Çiftlik Yasası, Avrupa'dan yeni göçmenler gelmesi, yeni toprakların kalmayışı ve John F. Appleby'nin hasadı sekiz kat arttıran biçerdöğeri (1878) gibi yeni buluşlar topraktan daha iyi yararlanmayı zorunlu kılıyordu. Amerikan İç Savaşından sonra tarımsal bir genişleme olduysa da kesintisiz bir refahtan söz edilemez. Özellikle, 1867 - 1897 dönemindeki dengesiz gidiş üstünde kısaca durmak gerekir. İç Savaş sırasında tarım ürünlerine talep artmış ve çiftçiler topraklarını büyütmüş, tarım araçlarının sayısını arttırmışlardı. Fakat yeni araç alabilmek için toprakları çok kez ipotek altına sokmak gerekiyordu. İç Savaştan sonra tarım ürünleri fiatlarının düşmesiyle çiftçi ya fabrikaya girmek, ya çiftlik kiralayıp çalışmak ya da tarım işçiliğine başlamak zorunda kaldı. Çiftçiler de bu duruma tepki gösterdi tabii. Greenback Partisini destekleyerek devletin banknot basması yoluyla enflâsyona gitmeği, Populist Partisini tutarak da 16'ya 1 oranında altın ve gümüş çıkarma görünüşünü desteklediler. Tarımda makinalaşma, çalışan insanları başka işler tutmak üzere serbest bırakır, tarım

41. Williams, **op. cit.**, s. 23.

ürünlerini arttırır ve toprak sahiplerinin gelirlerini çoğaltırken, hem sermayesi bulunmayanların toprak sahibi olmalarını güçleştirerek topraksız tarım işçilerinin sayısını arttırmış, hem de, hele daha sonraki yıllarda, tarımda büyük bir üretim fazlasının meydana gelmesine yol açmıştır.

Bu dengesiz duruma, özellikle tekellere karşı çare arayan Henry George (1839 - 1897) **İlerleme ve Yoksulluk** adlı kitabında (1879) yeni vergiler öneriyor,[42] Edward Bellamy (1850 - 1898) **Geriye Bakış** adlı kitabında (1887) bir düzen değişikliğini öngörüyor,[43] Henry Demerest Lloyd ise **Ülkeye Karşı Zenginlik**'te (1894) tröstlerin en etkili eleştirisini

---

42. Amerika'nın Batısından New York'a gelen H. George «hikâyedeki Monte Cristo hazinelerine taş çıkaran özel servetlerin» yanıbaşında akıl almaz bir yoksulluk görerek 1871'de «Toprağımız ve Toprak Siyasetimiz» (**Our Land and Land Policy**) başlıklı kırk - sekiz sayfalık bir kitapçık yazmış ve toprak tekelinin ortadan kaldırılmasını salık verdiği bu kitabını genişleterek «İlerleme ve Yoksulluk»u yayınlamıştı. Henry George, **Progress and Poverty, an Inquiry into the Cause of Industrial Depressions and of Increase of Want with Increase of Wealth: the Remedy,** New York, Doubleday ve Page, 1916. Ayrıca bak Charles A. Madison, **Critics and Crusaders: A Century of American Protest,** (Eleştiriciler ve Savaşçılar: Amerikan Protestosunun Yüzyılı) New York, Henry Holt, 1947, s. 257 - 285.

43. Eğitimde John Dewey'yi, iktisatta Thorstein Veblin'i, işçi sorunlarında Eugene V. Debs'i, dinde Walter Rauschenbusch'u etkileyen ve 2,000 yılında âdil bir toplumu anlatan kitap. **Looking Backward,** Boston, Houghton Mifflin, 1888 (Yeni bası: New York, Harper, 1959). Ayrıca bak Madison, **op. cit.,** s. 134 - 157.

yapıyordu.[44] Amerikan iktisatçısı John Rogers Commons da (1862 - 1945) **Zenginliğin Dağılışı** adlı kitabında[45] bir yanda büyük zenginlik ve lüks, öte yanda da işsizlik ve benzeri kötülükleri barındıran bu dağılıştaki dengesizliği en önemli toplumsal problem olarak görmekteydi.

Yöneltilen eleştiriler ne olursa olsun, tekeli kurup Amerikan ekonomik ve siyasal hayatını ellerinde tutanlar çözüm yolu olarak genişleme, yayılma, deniz-aşırı topraklara ulaşma yanlısıydı. **İş adamlarında genellikle şu inanç yaygındı: depresyondan kurtulmak denizaşırı ekonomik yayılma ile mümkündür.** Elli yıl önce tedbirlilik denen şey ürkekliğe, yabancı kaynaklı eleştiri ise korkuya ya da kıskançlığa yoruluyordu. Coolidge'nin deyimiyle, «bütün ül-

---

44. **Wealth Against Commonwealth,** New York, Harper, 1894. Yazar diyor ki: «Doğa zengindir; ama heryerde doğanın halefi insan fakir. Bu mutlu diyarda ya da herhangi bir yerde...hiçbir şey halka yetecek kadar değildi...Binlerce çalışan ve düşünenler kuşağıyla zenginleşen dünya herkese Ütopyalarda bile düşünülemeyen zenginliği verecek verime erişmiştir. Fakat uygarlığımızın dalında gelişen bu zenginlikle onunla açlığını gidermek isteyen halk arasına artık üretim nârasıyla tröstler ve birleşmeler girmektedir...Onlar özel kazançları uğruna halkın tüketimini...ve üretimi denetlemektedirler...Bunlar endüstri Sezarlarıdır.» (s. 1-2). Yazar bu Sezarlardan tröst sisteminin anası olan petrol tröstünü inceleyerek kitabın sonuna da tröstlerin bir listesini koyuyor. (s. 537-545).

45. **The Distribution of Wealth,** 1893 (yeni bası: Reprints of Economic Classics, New York, Augustus M. Kelley, 1963).

ke güçlü olmanın bilinci» içindeydi.[46] 1876 Yüzüncü Yıl Fuarı ve daha sonraki 1893 Chicago Dünya Fuarı Amerikan endüstrisinin üstünlüğünü ortaya koyuyordu.[47] Fakat Dr. Simon'a göre, Amerika 1890'larda sermayeden çok tarımsal ve endüstri mamülü maddeler ihraç edebilirdi.[48] Yine de, 1890'ların havası ticaret yollarının ele geçirilmesi, deniz gücü, yeni pazarlar, yeni yatırım olanakları, yayılma ve misyonerlik gibi temalarla doluydu.

Amerika genişleme siyasetine yöneldikçe George Washington'un Ayrılış Söylevinde yer alan Avrupa siyasetine katılmama öğüdünün bütün geleceğe uygulanamayacağı belirtilmeğe çalışılıyordu. Örneğin, Cleveland'ın başkanlığı sırasında Dış İşleri Bakanı olmuş olan Richard Olney'e göre, Washington'un öğüdünü haklı çıkaracak koşullar değişmişti; ona kalırsa, Washington'un başkanlığı sırasında Avrupa politikasına katılmak ne kadar tehlikeliy-

---

46. Coolidge, **op. cit.**, s. 176.
47. Oliver, **op. cit.**, s. 298, 300 - 304. Amerikan tarihçisi Gibbons'a göre, 1 Mayıs 1893 Chicago Dünya Fuarının «asıl amacı Amerika'nın kendine yeterliğini ortaya koymaktı.» Gene aynı yazara göre, «Amerika bir raslantı sonucu değil, Avrupa'da kendini gösteren ekonomi yasalarının burada da [Amerika'da da] işlemeğe başlamasından ötürü» bir Büyük Devlet olmuştu. Herbert Adams Gibbons, **An Introduction to World Politics,** (Dünya Politikasına Giriş) New York, the Century Co., 1922, s. 328 - 329.
48. Matthew Simon, «The United States Balance of Payments, 1861 - 1900,» **Trends in the American Economy in the Nineteenth Century, op. cit.**, s. 629 - 717.

se, 1890'larda da bir inziva politikası gütmek aynı derecede yersizdir.[49]

Amerikan iktisat tarihçisi Prof. Faulkner İspanya ile savaşın nedenini herşeyden önce ekonomik çıkarlara bağlamıyor.[50] J. M. Rhodes ise «malî çevrelerle iş çevrelerinin savaşa karşı olduğunu» öne sürmektedir.[51] Prof. Pratt'a göre de, Amerikan iş çevreleri genellikle İspanya ile savaşa sebep olacak hareketlere karşı olmakla birlikte, savaş başlar başlamaz genişlemenin getireceği olanakları görmüş ve toprak ilhakı görüşünü bile desteklemişti.[52] Gerçekten, büyük iş adamlarından Andrew Carnegie, Jacob E. Schiff ve James J. Hill savaşa karşı görünüyorlardı. Öte yandan, John Wanamaker'in ise özel bir askerî birlik meydana getirecek kadar savaştan yana olduğu anlaşılmaktadır.

İş çevreleri ile resmî çevreler arasındaki yakın bağın Amerikan devlet yönetiminin en belirgin özel-

---

49. Robert Endicott Osgood, **Ideals and Self-Interest in America's Foreign Relations: the Transformation of the Twentieth Century** (Amerika'nın Dış İlişkilerinde İdealler ve Çıkarlar: Yirminci Yüzyılın Değişmesi) Chicago, the University of Chicago Press, 1964, s. 67.
50. Faulkner, **op. cit.**, s. 558. Aynı yazar bu kitabının 1924 yılında yaptığı baskısında İspanya ile savaşın nedenini «malî emperyalizmin yeteri kadar gelişmiş» olmasmda bulmuştu (s. 624-625).
51. James Ford Rhodes, **The McKinley and Roosevelt Administrations,** (McKinley ve Roosevelt Hükûmetleri) New York, 1922, s. 55.
52. Julius W. Pratt, **Expansionists of 1898,** (1898'in Genişleme Taraftarları) Gloucester, Mass., Peter Smith, 1959, s. 233 ve d.

liklerinden olduğu bilinen gerçektir. Daha Benjamin Harrison'un başkanlığı sırasında üç yıldan fazla Dış İşleri Bakanlığı yapan James G. Blaine genişleme politikasını iş çevreleri yararına destekleyenlerdendi.[53] Blaine Karayip Denizi'nin Amerikan etki alanında kalmasını savunuyor, Orta Amerika'da bir kanal açılması görüşünü destekliyor, Clayton-Bulwer Andlaşmasının değişmesini istiyor, Küba'nın «Amerikan sistemi»nden çıkmasını istemediğini söylüyor, giderek 1891'de Amerika'nın Küba, Porto Riko ve belki de Hind Adalarını alması gerekeceğini belirtiyordu. Blaine Pasifik'i de unutmadı. Hawai'de güçlü bir donanma bulundurulacak olursa, bu bölgeyi avucunda tutacağına inanıyordu. 1889'da Başkan Harrison'un ilk Dış İşleri Bakanı olan Blaine'in görüşleri bu yöndeydi. 1892'de Blaine'in yerine geçen John W. Foster da genişlemeyi destekleyen bir bakandı. Harrison'a yakınlığı bilinen öbür iki adam da Denizcilik Bakanı B. F. Tracy ile New York **Tribune** gazetesi sahibi Whitelaw Reid'di; bunların ikisi de genişlemeden yanaydılar.

IV. GENİŞLEMENİN «FELSEFÎ», «AHLAKÎ» VE JEOPOLİTİK NEDENLERİ

Hızla benimsenen genişleme görüşleri tarih, siyasal gelenek ve Amerika'nın coğrafî durumu gibi türlü etkenlerle çarpıştıysa da, emperyalizm eski görüşlerle giriştiği bu savaştan muzaffer çıktı. Or-

53. İş çevrelerinin, başında, yan tutmadığı savını ileri süren Prof. Pratt da bunu kabul ediyor. **Ibid.**, s. 22 ve d.

taya genişleme görüşlerini destekleyen «felsefî», «ahlakî» ve stratejik nedenler atıldı. Bu üç öge de ekonomik ihtiyaçtan doğan yayılma eğilimini güçlendiriyordu. Avrupa devletleri arasındaki yarışma emperyalist döneme girip Çin, Afrika ve Pasifik'te dünyayı bölüşme çabaları kamu oyunca izlenmeğe başlayınca, Amerika da Batı Avrupa'da etkili olan görüşlerin dışında kalamadı. Daha 1845'de John Louis O'Sullivan Amerikan siyaset sözlüğüne iki yeni sözcük sokmuştu: «Kaçınılmaz Yazgı» *(Manifest Destiny)*. O'Sullivan hem **Democratic Review** dergisinin yazı işleri müdürü, hem de Başkan Polk, Pierce ve Buchanan'ın yakını olarak bu iki sözcüğün kapsadığı genişleme politikasını öne sürdü durdu.[54] Fakat 1840'ların genişleme eğilimi daha çok duygusaldı; 1890'lara gelinceye dek bir de «felsefî» içerik kazandı. Yeni felsefeye katkıda bulunan akımlar içinde en önemlisi Darwin'den geliştirilmiş olan «Toplumsal Darwincilik»ti.[55] Düşünce tarihine «Pragmatizm»den başka hiçbir katkıda bulunmamış olan Amerikan düşünce sahnesinde Darwinci görüşün insan toplumuna uygulanışı ve bu görüşün tutunması, tabii, bir rastlantı olamazdı. Darwinci sosyologlar uzun zamandanberi bilinen kuvvet politikasına düşünceye dayanan bir öz kazandırıyorlardı; onlara göre, doğadaki türler gibi, ulus-

---

54. Pratt, **loc. cit.**, s. 1.

55. Richard Hofstadter, **Social Darwinism in American Thought,** (Amerikan Düşüncesinde Toplumsal Darwinizm) gen. b., Boston, Beacon Press, 1955.

lar ve ırklar da, hayatta kalmak için savaşır, yarışırlardı; en güçlünün hayatta kalması kaçınılmaz bir gelişimdi. Güçlü olmak yalnızca güvenlik için gerekli değil, hayatta kalma hakkının da kanıtıydı. Gene bunlara göre, aynı yasanın insan toplumu için de doğru olması gerekti. En güçlünün hayatını sürsürmesi ve egemenliğini kurması bir doğa kuralı olduğuna göre, daha yetenekli ırklar öbürlerini ezdikleri zaman bu konuda ne bir açıklamada bulunmaları gerekliydi, ne de özür dilemeleri. Ve Toplumsal Darwincilere göre, gerekli üstünlüklere sahip ırk da Anglo-Saxon ırkından, hele onun Amerikan dalından başkası olabilir miydi? Bunlar yalnız Darwin'i değil, Spencer'i de kabul ediyorlar, en güçlünün hayatta kalması tezini desteklemek için başka yazarları da ileri sürüyorlardı. En güçlünün hayatta kalmasını «birinin öbürünün omuzlarında yükselmesine meydan veren o yararlı özel savaş» diye tanımlayan **Halk Hükûmeti (Popular Government)** adlı kitabın yazarı Sir Henry Main fikir babaları arasındaydı.[56] Irkların savaşı **(Rassenkampf)**[57] kavramını destekleyen Polonyalı Gumplowitz, «irade» ve «güce tapma» gibi kavramları çekici bir duruma getiren John Ruskin ve Thomas Carlyle, öyle ki Nietzsche

---

56. Merle Curti, **The Growth of American Thought,** (Amerikan Düşüncesinin Gelişmesi) New York, Harper, 1943, s. 576.

57. Yazarın bu başlıkta bir kitabı var. Ayrıca bak Ludwig Gumplowicz, **The Outline of Sociology,** (Sosyolojinin Ana Çizgileri) çev. Frederick W. Moore, Philadelphia, American Academy of Political and Social Science, 1899.

bile bazı Amerikalıları, bu arada Toplumsal Darwinci'leri etkilemişti. Oysa, Darwin, savaşlar ve kıtlığı yiyecek azlığından doğacak yıkımları önleyen doğal çözüm yolları olarak gören Malthus'un etkisi altındaysa da, kendi teorilerinin toplumsal sorunlara da bütünüyle uygulanabileceğine yer verdiği konusunda pek kanıt yoktur. Ekonomik alanda güçlünün zayıfı ezdiği bir bireycilikten hareket edenler bu büyük İngiliz natüralistinden yararlanmayı düşünmüşlerdi. Örneğin, Amerikalı milyarder Andrew Carnegie doğanın, yarışma yasasının kişinin üstündeki baskısını kabul etmekle birlikte, toplum için de en sağlıklı yol olarak değerlendiriyordu.[58] Ona göre, ekonomik rekabet üstün enerji sahiplerine zenginlik getiriyor, onu zayıf ve yeteneksizlerden esirgiyordu.[59] W. G. Sumner da eşitsizliğin doğada ve evrende olduğunu ve eşitsizlikleri yapmacık yöntemlerle ortadan kaldırmanın yalnızca çalışkanı cezalandırmak ve tembeli ödüllendirmek olacağını söylüyordu.[60] Bu görüşlerden

---

58. Andrew Carnegie, **The Empire of Business,** (İş İmparatorluğu) New York, Doubleday ve Page, 1902; ———, **The Gospel of Wealth and Other Timely Essays,** (Servetin İncili ve Diğer Zamanlı Yazılar) Century Co., 1900 (yeni bası : Cambridge, Mass., Belknap Press, 1962.
59. Andrew Carnegie, **Autobiography,** (Otobiyografi) New York, Houghton Mifflin, 1920.
60. William Graham Sumner, **What Social Classes Owe to Each Other,** (Toplumsal Sınıfların Biribirine Borçları) New York, Harper, 1883; ———, ve A. G. Keller, **The Science of Society,** (Toplumun Bilimi) 4. C., New York, Yale University Press, 1927 - 1928. Prof. Williams «yeni

McKinley'nin başkanlığında Amerikalı Opper'ın «The New York Journal» adlı Amerikan gazetesine çizdiği bu resimde, önde arabacı durumunda ünlü «Hay Notaları» (Bak: s. 130-132) sahibi, A. B. D. Dış İşleri Bakanı John Hay, zenci köleleri zincirle çeken saltanat arabası içinde Başkan McKinley, at üstünde Başkan Yardımcısı Theodore Roosevelt ve onun ardında Amerikan toplumuna egemen olan tröst kafilesi gelmektedir. Ana tröstün hizmetinde çelik, demiryolu, petrol, kauçuk, un, et, viski, tütün, kibrit, bisküit, pirinç ve benzeri tröstleri görülüyor. (Bining, op. cit., s. 385.)

başka, maddi alanda kişisel başarı ya da başarısızlığı soya çekimle açıklayan psikologlar da türedi; bunların en önde geleni G. Stanley Hall olarak kabul edilebilir.[61] Bu görüşe göre, kimi zengin olma yetenekleriyle doğuyordu; kimi de yoksulluğa mahkûmdu.

Darwinciliği Amerika'da geliştirenlerin başında John Fiske geliyordu. 1885 yılında **Harper's** dergisinde yayınladığı bir yazısında şöyle diyordu: «... **Yeryüzünde her toprak diliyle, diniyle, siyasal alışkanlıkları ve gelenekleriyle ve büyük ölçüde halkının kanıyla da [Anglo-Saxon anlamında] İngiliz oluncaya kadar, İngiliz ırkının Kuzey Amerika'yı kolonileştirince başladığı iş sürüp gidecektir.**»[62]

---

kıt'aların açılması» ve «büyük keşif ve buluşlar»ı modern çağın özelliklerinden sayan W G. Sumner'in yazılarında da yayılma düşüncesi olduğunu kabul ediyor. **Op. cit.**, s. 25

61. G. Stanley Hall, **Life and Confessions of a Psychologist,** (Bir Psikoloğun Hayatı ve İtirafları) New York, D. Appleton, 1923; ———, **Adolescence,** (Rüşt) London, S. Appleton, 1905; ———, **Foundation of Modern Psychology,** (Modern Psikolojinin Esasları) New York, D. New York, D. Appleton, 1912.

62. Pratt, **loc. cit.**, s. 4-5'ten John Fiske, «Manifest Destiny,» **Harper's New Monthly Magazine,** C. LXX (1885), s. 578-590. Bu yazı şu kaynakta da var: J. Fiske, **American Political Ideas Viewed from the Standpoint of Universal History,** (Evren Tarihi Açısından Amerikan Siyasal Fikirleri), s. 101-152. Ayrıca, John Fiske'nin kısa biyografisi için bak John Fiske, **The War of Independence,** (Bağımsızlık Savaşı) Boston, Houghton Mifflin, 1889, s. vi-xiv; Fiske'nin fikirlerinin özeti için bak Vernon Louis Parrington, **Main Currents in Ame-**

Fiske bu egemenliğin iki anahtarını da açıkça belirtiyor: «Her iki dünyaya [Eski ve Yeni Dünya] ve güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar böylece yayılan bu ırk, İngiltere Atlantik'i aşarak Virginia ve Massachusetts kıyılarına kolunu ilk attığı andanberi denizlerin egemenliğini ve ticarî üstünlüğü elden bırakmayacaktır.»

Çağdaşlarını etkileyen bir başka yazar da gene papaz olan Josiah Strong'tur. **Ülkemiz** adlı kitabın yazarı olan bu beye kalırsa Tanrı kendinin de tuttuğu Amerikan ırkını uluslararası son yarışmaya hazırlıyordu.[63] Strong diyor ki:

> «**Nüfus üstünlüğü ve ardındaki zenginlikten gelen güçle birlikte, eşi görülmemiş bir enerjiye sahip olan bu ırk** -diyelim en geniş özgürlük, en saf Hıristiyanlık, en yüce uygarlığın temsilcisi- **kendi kurumlarını bütün insanlığa kabul ettirebilmek için özellikle saldırgan nitelikler geliştirecek, bütün dünyaya yayılacaktır...Bu güçlü ulus, Meksika'yı, Orta ve Güney Amerika'yı, denizdeki adaları, Afrika'yı ve gerisini ele geçirecektir.**»[64]

Papaz Strong'a kalırsa, bu ırk bütün insanları Anglo-Saxonlaştırıncaya kadar yayılmasını sürdü-

---

rican Thought, (Amerikan Düşüncesinin Ana Akımları), C. III, New York, Harcourt, Brace and Co., 1903, s. 203 ve d; Commager, **op. cit.,** s. 82-91.

63. Josiah Strong, **Our Country: Its Possible Future and Its Present Critics,** New York, Baker ve Taylor, 1885, s. 222; ayrıca bak Curti, **op. cit.,** s. 670-671.
64. Pratt, **op. cit.,** s. 6.

recektir. Strong'un bu kitabı İngilizce olarak 170.000 kopya satıldı. Gene aynı yazarın **Yeni Dönem ya da Geleceğin Devleti**[65] adlı kitabında Anglo-Saxon ırkında İbrani, Yunan ve Roma uygarlıklarının birleştiğini öne sürmekte ve İbranilerin monoteist inançlarını Akdeniz çevresinde yaymağa çalışmaları gibi, Anglo-Saxonların da «Hıristiyanlığı bütün dünyaya taşıdıklarını»; Anglo-Saxon ırkının en büyük ve sayıca en fazla bilim adamını[66] yetiştirdiğini; Anglo-Saxonların «yaratıcı deha»lara sahip bulunduğunu ve bunun «entellektüel güçlerine bir kanıt olduğunu» ve bu durum böyle olduğuna göre, «Anglo-Saxonların dünyanın entellektüel önderleri olduğu» sonucuna varılabileceğini ileri sürmektedir. Yazara göre, Amerikan Anayasası «hiç şüphesiz, tarihte yapıcı devlet adamlığının en yüksek örneğidir.» **Gene aynı yazara göre, İngilizce uluslararası bir dil olmalıdır.** Yazar, Alphonse de Candolle, Dr. Schaff ve Dr. John A. Weisse gibi yabancıların İngiliz dili hakkındaki övücü sözleriyle İngilizcenin 1801'de 20,520,000, yâni dünya nüfusunun % 12,7'si tarafından konuşulurken, 1890'da bu rakkamın 111 milyona, oranın da % 27,7'ye çıkmasına dayanarak[67] şu yargıya varmaktadır: «Yerinde duramayan Yunanlıların dil ve uygarlıklarını Akdeniz'e yaymaları gibi, daha oynak olan Anglo-Saxonlar dil ve uy-

---

65. Josiah Strong, **The New Era or the Coming Kingdom,** New York, Baker ve Taylor, 1893, s. 54 - 80.
66. Sir Isaac Newton ile Thomas Young kastediliyor.
67. Strong, **loc. cit.,** s. 62.

garlıklarını bütün yeryüzüne yaymaktadırlar.»[68] Yazara göre, fennî buluşlar alanında Anglo-Saxonlarla yarışacak hiçbir ulus yoktur; pusulayı, barutu, basım makinesini, buharlı makinayı, telgrafı, lokomotif ve buharlı gemiyi onlar bulmuşlardır. Dünyanın ulaştırma sistemi de olanların elindedir. Demiryollarının % 58'i onlardadır; % 41'i Amerika'nın elinde. Telgraf hatlarının da % 46'sı Anglo-Saxonlarda, % 30'u da Amerikalılarda.[69] «İngiltere Avrupa'nın en zengin ulusudur; Amerika ise İngiltere'den daha da zengindir.» Yazar İbranî, Yunan ve Roma'nın önde gelen niteliklerini Anglo-Saxonların nitelikleriyle karşılaştırarak sonunculara bir «misyon» tanımaktadır. Anglo-Saxonlar «tarihte ilk olarak, en büyük ırka, en büyük topraklara sahiptir. **Ne ulu bir birleşme: en yüksek ırk, en üstün uygarlık, en kalabalık nüfus, en büyük zenginlik- işte imparatorluk için en büyük maddî dayanak!**» Hiçbir ulusun yeterli bir maddî kaynağı olmadan birinci sınıf devlet sayılmayacağını belirttikten sonra, uluslararası ilişkilere «hak ve mantık»ın egemen olamayacağını ve hakkın hâlâ «en kuvvetli tabur-ların yanında» olduğunu söylemektedir.[70] Yazar, bu

68. **Ibid.**, s. 65
69. **Ibid.**, s. 66.
70. Bu arada, Amerika'nın gücünü diğer Büyük Devletlerle karşılaştıran yazar bugün hiç de doğru çıkmayan şu sözleri eklemektedir: «Rusya'nın sözünü etmeğe değmez bile. Kalabalık olacaksa da, öbür hususlarda Anglo-Saxonlara pek rakip olamaz. Uygarlığı Avrupa değil, Asyadır...Zengin olmadığından askerî gücü önemsiz olacaktır.» **Ibid.**, s. 75.

ırkın zayıfların bir kısmını kendine katarak, bir kısmını da istediği biçime sokarak insanlığı Anglo-Saxonlaştıracağına inanıyordu.

Almanya'da tarih ve siyasal bilgiler okumuş olan Prof. John W. Burgess'in bazı sözleri ise, Üçüncü *Reich* önderlerinin savlarını andırmaktaydı. Bu bey Göttingen, Leipzig ve Berlin'de bulunmuş ve sonra New York'da Colombia Üniversitesine gelerek 1880'de orada bir Siyasal Bilgiler Okulu kurulmasında rol oynamıştı. 1890 yılında yayınlanan **Siyasal Bilgiler ve Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku** adlı kitabındaki «Ulusal Siyasal Nitelik» başlıklı bölümde Almanlara ve Anglo-Saxonlara dünya egemenliğini teslim etmektedir.[71] Burgess'e göre, üstün uluslar kendileri kadar gelişmemiş olanlara müdahale etmekte serbesttiler; zayıfların barbar olmaları da gerekli değildi. Bu müdahale hem bir hak, hem de bir sorumluluktu. Geçerken belirtelim ki, ırkçı Count Arthur Gobineau'nun **Essai sur l'inégalité sur races humaines** (4 C., Paris, 1853-1855) adlı kitapları yayın tarihinden hemen bir yıl sonra **Irkların Manevî ve Entellektüel Farklılaşması** başlığı altında İngilizceye çevrildi.[72]

Genişleme felsefesine, daha sonraları, 1894'de Benjamin Kidd de katıldı. Bu yazar **Toplumsal Gelişme** adlı kitabında tropik bölgelerde, özellikle Af-

---

71. Pratt, **Expansionists of 1898, op. cit.,** s. 7. Prof. Burgess 1931'de öldü.
72. **Moral and Intellectual Diversity of Raçes,** Philadelphia, 1856.

rika'da genişleme olanaklarına değinmektedir.[73] Benjamin Kidd On-altı, On-yedi ve On-sekizinci Yüzyıllarda en zengin tropik bölgelerin dört büyük deniz devleti, yâni, İspanya, Hollanda, Fransa ve İngiltere'nin elinde olduğunu ve «enerjik ırk»ların Afrika'yı paylaşmanın önemini anladıklarını söylüyor.

Genişleme politikasının bu «felsefî» savına dinî ya da «ahlâkî» bir neden de eklendi; genişlemeyi kilise de destekliyordu. Pasifik adalarında misyonerlik çalışmaları zâten başlamıştı. Örneğin, Karolin Adalarında Ponafe ve Kusoi'ye ilk misyonerler 1852'de yerleşmişlerdi. Genişleme siyasetine karşı olan mezheplerin sadece *Quaker* ve *Unitarian* mezhepleri olduğu anlaşılmaktadır; bunlar genel olarak savaşa ve zor kullanmağa karşıydılar. Öte yandan, daha önce sözü edilen Josiah Strong **Ülkemiz** adlı kitabında «saf bir ruhsal Hıristiyanlığı» temsil eden Anglo-Saxon ırkının «dünyayı Anglo-Saxonlaştıracağına» inanıyordu.[74] Daha sonra «bir Hıristiyan papazının görevi kadar önemli hiçbir şey bulunmayacağını» söyleyecek olan[75] J. R. Mott iki Okyanus arasına Hıristiyan Amerika'nın yerleşmesinin «Tanrı'nın bilerek yaptığı bir iş» olduğunu **Dünyanın İş-**

---

73. Benjamin Kidd, **Social Evolution** (Toplumsal Gelişme), New York, Macmillan, 1894, s. 303 - 329.

74. Strong, **Our Country, op. cit.**, s. 208 - 227.

75. John R. Mott, **The Future Leadership of the Church,** (Kilisenin Gelecekteki Önderliği), New York, Young Men's Christian Association, 1908, s. 17.

gâlinde Stratejik Noktalar adlı kitabında söylüyordu.[76] Oberlin Koleji Direktörü ve Chicago Üniversitesi Karşılaştırmalı Din Lektörü John Henry Barrows **Asya'nın Hıristiyanlar Tarafından İşgâli** adlı yayınında Amerika'nın ideolojik (moral) ve siyasal bakımdan tecrit edilmiş olmasının sona erdiğini ve bütün dünyanın Hıristiyanlaştırılmasında Amerika'nın yeri olduğunu söylüyor, Amerikan ticareti ile Amerikan Hıristiyanlığının Pasifik'te elele gelişeceğini ileri sürüyordu.[77] Amerikan-İspanyol savaşı başlayınca Amerikalılar Dewey'nin zaferlerini Yuşa *(Joshua)* ve Dâvud'un savaşlarına ve İspanyol donanmasının perişanlığını da Erika şehri *(Jericho,* Filistin) duvarlarının yıkılışına benzetiyorlardı.

Genişleme teorisi jeopolitik bir öz de kazandı. Kaptan Alfred Thayer Mahan dünya egemenliğini denizlere egemenlik teorisine oturtarak Amerikan halkını büyüme, genişleme ve sömürgelere sahip olma yönünde eğitmek için sonsuz çaba gösterdi. Bu yıllarda Amerika'da böyle bir jeopolitikçinin çıkışı da objektif bir olay, bir raslantı olarak değerlen-

---

76. John R. Mott, **Strategic Points in the World's Conquest,** New York, 1897, s. 206 - 207.
77. John Henry Borrows, **The Christian Conquest of Asia,** New York, Scribner's, 1899, s. 237 - 239. Nüfuzlu kilise papazları da vâızlarında genişleme düşüncesini tutmaktaydılar. Örneğin, Albany şehri Protestan papazı W. C. Doane (1832 - 1913) ve Brooklyn Congregationalist kilisesi papazı Lyman Abbott (1835 - 1922) yayılmanın öncülerindendi.

dirilemez. Columbia Üniversitesi Profesörlerinden Carlton J. H. Hayes'in dediği gibi, «1890'ların bir çok deniz egemenliği teorisyenleri içinde, en etkilisi» daha sonra bir çeşit fahrî Amiral olan Kaptan Mahan'dı.[78] Amerika'nın genişleyen bir dünya devleti oluşu ile ilgili her araştırma Mahan'ın da üstünde durmak zorundadır.[79] Bütün yazdıkları arasında Mahan'ın ünü en çok **Deniz Gücünün Tarihe Etkisi: 1660-1783**[80] adlı kitabından doğuyor. Kitap On-Yedinci Yüzyılın ortalarından başlayarak 125 yıl içinde İngiliz deniz gücünün gelişmesi ile ilgili görünmektedir. Anlatmak istediği deniz olaylarının

---

78. Carlton J. H. Hayes, **A Generation of Materialism: 1871-1900,** (Maddecilik Nesli: 1871-1900), New York, Harper, 1941, s. 240.

79. Mahan'ın babası tanınmış bir harb akademisi olan West Point'da istihkâm ve mühendislik öğretmeniydi. Kendi Annapolis Deniz Okuluna gitmiş, uzun yıllar kıyıda ve açık denizde görev almış, fakat Amerikan İç Savaşında sınırlı bir harekât dışında, silâhlı çatışma görmemişti. Brezilya ve Uzak Doğu'da görev almış, Avrupa'ya gidip gelmiş, bakış açısını genişletmişti. Bu gezilerden sonraki on-beş yıl içinde Amerikan İç Savaşının deniz tarihi ile ilgili **Körfez ve İç Sular** (1883) adlı kitabı dışında sönük kalmış, yeni kurulan Newport Harb Kolejinde Amiral Stephen B. Luce tarafından taktik ve deniz tarihi öğretmenliğine atandıktan sonra parlamağa başlamıştır. Rütbesi albay olan Mahan'ın (emekli olduktan sonra amiralliğe terfi ettirildi) 1886 Eylülünde vermeğe başladığı dersler dört yıl sonra **Deniz Gücünün Tarihe Etkisi: 1660-1783** adlı kitapta toplandı. Bak: **Infra.,** dn. 80.

80. Alfred Thayer Mahan, **The Influence of Sea Power Upon History: 1660-1783,** 12. B., Boston, Little, Brown and Co., 1890.

basit tarihi değil, deniz-aşırı pazar ve sömürge elde etmek için üstün deniz kuvetlerinin koruduğu büyük bir ticaret filosuna ihtiyaç olduğudur.[81] Önce kıyıları olmayan ve topraklara sıkışıp kalmış olan devletler, ne kadar büyük olurlarsa olsunlar, çürümek ve çökmekten kurtulamayacaklardı. Ona göre, toprak kesin bir engel, oysa deniz, ova gibi pürüzsüzdü. Bu ovayı deniz gücüyle elinde tutabilecek ve güçlü bir ticaret filosuna sahip bulunan ulus bütün dünyanın zenginliklerini sömürebilirdi. Büyük denizci devletlerin ortaya çıkış, yükseliş ve batışlarını ana çizgileriyle izlemekle başlayan Mahan bir ulusun deniz gücünü meydana getiren ögeleri de sıralıyordu. Bu ögeleri altı ana başlığa indirmişti: coğrafî durum, üretim ve iklim de dahil olmak üzere, fizikî durum; toprağın sınırları; sayı açısından nüfus; halkın ulusal karakteri ve hükûmetin niteliği. Deniz gücünün ögelerini incelerken İngiltere'nin rakiplerini bu altı konuda geride bırakışını değerlendirmektedir. Mahan'a göre, deniz gücü yalnızca savaş gemileri demek değildi; ticaret gemileri ve güçlü deniz üsleri de deniz gücünün ayrılmaz parçalarıydı. Güçlü savaş filoları ve deniz çarpışmaları belirli bir hedefe giden araçlardı. Ticaret ve savaş filolarının birbirlerine ihtiyaçları olmadan varlıklarını tek başlarına sürdürmeleri söz konusu olamazdı.

Coğrafî niteliklerin önemi üstünde duran Mahan İngiltere ve Fransa'yı karşılaştırıyordu. Fransa,

81. Özellikle, **ibid.**, s. 26 - 27, 82 - 83.

coğrafya özellikleri yüzünden zenginliğini, filo kurmakla kıt'ada genişleme tasarıları arasında bölmek zorunda kalıyordu. Bundan başka, hem Okyanus, hem Akdeniz'de kıyıları olması filosunu bir bütün olarak kullanmağa da olanak sağlamıyordu. Amerika'nın biribirine bağlantısı olmayan her iki okyanusta da kıyılarının olması aynı güçlüğü yaratmaktaydı. İngiltere'nin kendi ile Fransa arasındaki boğaza ve Kuzey Denizi'ndeki ticaret yollarına egemen olmasını coğrafî bakımdan olağan karşılıyordu; ama ticaret yolları ve üslere yakınlığı olan güçlü bir nokta ya da toprakların stratejik üstünlüğe sahip olduğu açıktı. Mahan bu kitabında sözünü ettiği öbür ögeleri de değerlendirdikten sonra, 1660-1783 yılları arasındaki deniz savaşlarını inceliyor ve bu yılların Avrupa tarihini denizleri ele geçirme mücadelesi olarak görüyordu.

1890'da Amerikan dış ticareti, gerçekten, artmaktaydı, fakat mallar yabancı bayraklı gemilerde taşınıyordu. Modern bir donanmanın ise ancak başlangıcından söz edilebilirdi. İki tane ikinci sınıf savaş gemisi *(Maine* ve *Texas)* ile bir düzene hafif kuruvazör inşa edildi. **Deniz Gücünün Tarihe Etkisi** adlı kitabın yayınlandığı yıl üç birinci sınıf savaş-gemisinin daha inşasına karar verildi. Mahan bu başlangıçları yeterli görmüyordu. Endüstrileşmiş bütün ülkeler güçlü donanmalar kurma peşindeydiler. Amerikan halk ve hükûmetine yeni bir savaş filosu tasarısını kabul ettirmek için türlü görüşler ileri sürülmekteydi. Savaş filosu dış ticaret için bir çeşit sigorta olacaktı; tüccarları, yatırım

yapanları, turistleri ve misyonerleri koruyacak, ülkenin prestijini yükseltecekti; güçlü bir donanması olmayan ulus Büyük Devlet olamazdı. Büyük Devletler deniz kuvetlerine ayırdıkları paraları arttırdıkça arttırıyordu.[82] Marxist olanlar dışında, aşağı yukarı bütün siyasî partiler Avrupa Parlâmentolarında bu artışı mümkün kılan yasaları destekliyorlardı. Fazla endüstri üretiminin satılması ve ham madde alınması esasına dayanan ticaret mutlaka başka şeylerle desteklenmeliydi. Mahan'a göre, anayurt limanları, kıyıda ya da denizde ileri karakollar, uzak sömürgeler ve güçlü bir filo gerekliydi.[83]

Mahan nereye baksa çatışma görmekteydi. Ona göre, hayatın şartı heryerde çatışmaydı. Uluslar arasında sömürge ve ticaret mücadelesini Darwin'in «en sağlamın hayatta kalması» doktrininin bir görüntüsü olarak kabul ediyordu. Amerika gibi bir ulusun en önemli çıkarı sürekli olarak pazar aramaktı. Mahan bunu açıkça söylüyor ve deniz siyasetinde de bu aramanın gerektirdiği ticaret filosu ve stratejik noktaların savunmasını öngörüyordu. Bütün kitaplarında aslında aynı görüşü işledi ve denizlerin belirli amaçlar için bir araç olarak önemini belirtti. Örneğin, deniz gücünün Fransız İhtilâli ve imparatorluk üstündeki etkisini inceleyen iki

---

82. William L. Langer, **The Diplomacy of Imperialism: 1890-1902,** (Emperyalizm Diplomasisi: 1890-1902), New York, Knopf, 1956, s. 425.

83. **The Influence of Sea Power upon History, op. cit.,** s. 132.

ciltlik kitabında 1793 yılıyla başlayıp Napolyon'un 1812'de Rusya'yı işgâline kadarki dönemi gene aynı açıdan ele alıyordu.[84]

Mahan'a göre, Amerika modern bir donanma ve yeterli kıyı savunması yaptıktan başka, ana deniz yolları üstünde egemenlik sağlayacak karakolları da almağa hazır olmalıydı. Mahan Orta Amerika'da bir kanal açılınca Karayip Denizlerindeki her noktanın ticarî ve askerî bakımlardan birden önem kazanacağını ve kanalın kendinin de çok önemli bir stratejik merkez olacağını yazmaktadır. Kanal, Kanada Pasifik Demiryolu gibi, iki okyanusu biribirine bağlayacaktı. Fakat, Mahan'a göre, Amerika Karayipler ve Orta Amerika'da henüz «çıkarları ile orantılı olarak» ağırlığını koymamaktaydı: «Donanmamız yok ve, daha da kötüsü, edinmek de istemiyoruz... Öbür birçok devletlerin olduğu gibi, bu denizin denetimini sağlayacak büyük doğal kolaylıklar elde etmekle kalmayıp onları [yâni, yabancı devletleri] aşağı, yukarı yerinden atılmaz bir duruma

84. A. T. Mahan, **The Influence of Sea Power Upon the French Revolution and Empire: 1793-1812,** London, Sampson, Low, Marston and Co., [1892]. Mahan ilk baskısını 1897'de çıkardığı **Nelson'un Hayatı** adlı iki ciltlik çalışmasının önsözünde Nelson'u «deniz kuvvetinin büyüklüğünü temsil eden kişi», «bir tek insan ya da meslek değil, büyük bir dönemin tek bir kişide toplanmış büyük gücü» olarak tanımlıyor. A. T. Mahan, **The Life of Nelson: the Embodiment of the Sea Power of Great Britain,** 2. B., 2 C., Boston, Little, Brown and Co., 1900.

getiren müstahkem mevkiler ve silâhlarla donanmış olan ve hâlâ da donanan üslerimiz yoktur.»[85]

Mahan Orta Amerika'da bir kanal açılmasını Pasifik'teki Amerikan kıyıları ve ticaretinin savunması için gerekli görürken, Amerika'nın Karayipler Denizinde de üslere ihtiyacı olduğunu ileri sürdü.[86] Yeni bir kanal yapıldıktan sonra Pasifik ticaret yollarının ticarî ve askerî değerinin artması karşısında, Hawai'nin Amerika'ya katılmasını savunma için gerekli görmekteydi.[87] Yalnız, Mahan'ın savunma adına ileri sürdüğü ulusal çıkarlar savunma ve korunmadan çok genişleme ve büyüme tedbirleriydi. İleri sürülenler yumurta-tavuk hikâyesini hatırlatan bir mantığa dayanıyordu: Hawai'nin alınması ileri karakolun savunmasını kolaylaştırmak için bir kanal açılmasını gerektiriyordu. Öte yandan, böyle bir kanalın açılmasının doğal sonucu da ilerdeki Hawai Adasını da ele geçirmekti. Ve, tabiî, hem kanalı, hem Hawai'yi, hem Karayip'deki üsleri, hem de ticaret yollarını savunmak için büyük bir savaş filosuna ihtiyaç vardı. Mahan'a göre, «insanlarda olduğu gibi, devletlerin de ilk kanunu hayat-

85. Henry Steele Commager, der., **Living Ideas in America**, (Amerika'da Yaşayan Fikirler), New York, Harper, 1951, s. 661 - 664'den A. T. Mahan, «The Interest of America in Sea Power» adlı makale, 1897.

86. A. T. Mahan, **The Interest of America in Sea Power: Present and Future**, (Amerika'nın Deniz Gücüyle İlgisi: Bugün ve Gelecekte), Boston, 1900, s. 29 - 30.

87. **Ibid.**, Bölüm II.

ta kalmaktı.»[88] Fakat bunun durgun bir şekilde var olmak gibi dar bir anlamı olmamalıydı. Daha sonraları da gerek Amerikan, gerek bazı başka ulusların tarihlerinde rastlanan şu söz Mahan'a aittir: «Büyüme, sağlıklı hayatın belirtisidir.»[89] Mahan Orta Amerika Kanalı ve Karayiplerden sonra Pasifikle ilgisine bir başka dayanak daha bulmuştu. Şimdi uyumakta olan büyük Çin yığınının bir gün uyanacağını haber veriyor ve o zaman Çin'in karşısına Avrupa ordularının değil, Amerikan donanmasının çıkacağını söylüyordu. O zaman, Amerika hem Orta Amerika kanalını engelsiz bir şekilde kullanmalı, hem de Pasifik'te üsler edinmeliydi. Mahan'ın aklına gelen ise Hawai idi. Daha ilk önemli kitabında bu adaları başka hiçbir devletin ele geçirmemesi gerektiğini söylüyordu.[90]

Mahan'ın genişleme teorileri herşeyden önce Amerika'nın ulusal çıkarlarından hareket ediyorsa da, bu çıkarları dünyanın iyiliği ile eş anlamda tutmayı da ihmal etmedi: Amerika Batı uygarlığının koruyucusu olacaktı. Fakat ileri sürülen neden ne olursa olsun pratik sonuç, çıkarcılık, ayrıcalık, nüfuz bölgesi, toprak ve sömürge edinmek oluyordu. Mahan sömürge edinme konusunu şöyle ortaya komaktaydı: «Birleşik Devletlerin savaş gemileri sa-

88. A. T. Mahan, **The Problem of Asia and Its Effect Upon International Politics,** (Asya Sorunu ve Uluslararas: Politikaya Etkisi), Boston, 1900, s. 29 - 30.
89. **Idem.**
90. **The Influence of Sea Power Upon History, op. cit.,** s. 26.

vaşta kıyılardan uçup uzaklaşamayan kara kuşları gibi olacaklardır. Onlara kömür alabilecekleri ve onarım yapabilecekleri dinlenme yerleri bulmak ulusun denizdeki gücünü geliştirmek isteyen hükûmetin ilk görevlerinden biridir.» [91]

Mahan'ın **Atlantic Monthly, North American Review, Forum, McClure's** ve **Harper's New Monthly Magazine** adlı dergilerde yazdıkları geniş bir okuyucu kitlesi kazanmıştı.[92] Öne sürdüğü görüşleri

---

91. **Ibid.**, s. 83.

92. Mahan'ın buraya kadar sözü edilen yayınlarından başka şu kitapları da vardır: **Sea Power in Its Relation to the War of 1812,** (1812 Savaşına İlişkin Olarak Deniz Gücü) 2 C.; **Types of Naval Officers,** (Deniz Subayları Tipleri); **Naval Strategy** (Deniz Stretejisi); **the Interest of America in International Conditions,** (Amerika'nın Uluslararası Koşullarla İlgisi); **the Major Operations of the Navies in the War of American Independence,** (Amerikan Bağımsızlık Savaşında Donanmanın Önemli Harekâtı); **Some Neglected Aspects of War,** (Savaşın İhmal Edilen Bazı Yanları); **Naval Administration and Warfare,** (Denizde Yönetim ve Savaş); **the Gulf and Inland Waters,** (Körfez ve İç Sular); **the Harvest Within,** (İçimizdeki Hasat). Yalnız sonuncu kitabın deniz gücü ya da jeopolitikle ilgisi yoktur. Bu kitaplar Boston'da (A.B.D.) Little ve Brown şirketi tarafından değişik yıllarda yayınlanmıştır. Gene Mahan'ın kitaplarından bazıları 1898 Amerika - İspanya savaşından sonra yayınlandığı ve o konuyla ilgili olduğu için bu notta zikredilmeyeceklerdir. Mahan'ın yayınlarının daha uzun bir listesi için bak C. C. Taylor, **The Life of Admiral Mahan, Naval Philosopher,** (Deniz Filozofu Amiral Mahan'ın Hayatı), New York, 1920, s. 336 - 338. Mahan ile ilgili bir başka kitap daha: William D. Puleston, **Ma-**

Amerikan Kongresinde başka ağızlardan sık, sık duyulmağa başlandı. Mahan'm öğretileri genişleme alevini büyüten petrol gibiydi. Zamanın devlet ve siyaset adamları, diplomatları, askerî stratejistleri ve düşünürlerini etkiledi; iş çevrelerinin izlediği yolu sistemleştirdi. İddialarını Senato'da önemli bir yeri bulunan ve Osgood'un deyimiyle Mahan'ın «müridi olan»[93] Henry Cabot Lodge tekrarladı; Bahriye Bakan Yardımcısı ve daha sonra Başkan olan Theodore Roosevelt kitaplarını hıfzetti. Amerikan aydınının davranışı toptan değişmekteydi. Mahan bu değişikliği şu sözlerle tespit ediyordu :

> «Bu değişen davranışın en ilginç ve önemli yanı **ülkenin refahı için gözlerin yalnızca içeri değil, dışarı da çevrik** olmasıdır. Uzak pazarların önemini ve büyük üretim gücümüzün onlarla ilgisini kabul etmek, mantıkî olarak, ürünlerle pazarları birleştiren halkayı, yâni ticareti de, kabullenmektir.[94]

Mahan aynı yazısında Amerika'da davranış değişikliklerinin işaretini gördükten başka, öbür dev-

---

han, New Haven, 1939. Ayrıca bak dn. 96, 140 ve Harold ve Margaret Sprout, **The Rise of American Naval Power : 1776 - 1918,** (Amerikan Deniz Gücünün Gelişmesi : 1776 - 1918) Princeton, Princeton University Press, 1966, s. 202 - 286.

93. Osgood, **op. cit.,** s. 33.

94. Commager, **Living Ideas in America, op. cit., s.** 661 - 664'den A. Mahan, «The Interest of America in Sea Power» adlı makale, 1897.

letlerin de kıpırdayıp durduklarını ve kabına sığamadıklarını söylüyor. Ona göre, kıyıları olan devletler yalnızca karalardaki rakiplerine karşı tedbir almakta kalmıyorlar, «sömürgeler ve uzak bölgelerde etki alanları için ticarî yayılma» peşinde de koşuyorlar. Onların bu çabaları Amerika ile de bir çıkar çatışmasına yol açmıştı ki, Samoa Adaları olayı tipik bir örnekti.[95] Mahan Sandwich Adalarında da Amerika'dan başka hiçbir yabancı devletin etkisinin artmasını istemiyordu. Görüldüğü gibi, Mahan genişleme felsefesine stratejik ve jeopolitik bir dayanak da kazandırmıştı. Amerikan düşüncesini yoğuran Mahan'ın dışta da büyük etkisi olmuştu.[96]

---

95. Samoa Adaları için bak Hofstadter, Miller ve Aaron, **op. cit.**, s. 323 - 324.

96. 1894'de İngiltere Kraliçesi, Başbakanı ve Amirallik Birinci Lordu ile görüştü; Oxford ve Cambridge'den fahrî ünvanlar aldı. Büyük Britanya İmparatorluğu ve İngiliz deniz gücünün gelişmesini izleyen ve inceleyen yayınlarının İngiltere'de yankı uyandırmaması düşünülemezdi. (William E. Livezey, **Mahan On Sea Power,** (Deniz Gücü Üzerine Mahan), Norman, Oklahoma, 1947, s. 58 ve d.) Mahan'ın sözleri Almanya'da da iyi kabul gördü. Alman Bahriye Bakanı Amiral Alfred von Tirpitz Mahan'a «tapıyordu.» (Hayes, **op. cit.**, s. 240). Bu Alman amiralinin etkisiyle Mahan'ın eserleri Alman deniz kuvvetlerinde ders kitabı olmağa, hükûmet parasıyla halk kütüphaneleri için ısmarlanmağa başlandı. (Koppel S. Pinson, **Modern Germany : its History and Civization,** (Modern Almanya : Tarihi ve Uygarlığı), New York, Macmillan, 1954, s. 300). Fakat Mahan'ın yazılarının en çok Japoncaya çevrildiği anlaşılmaktadır. Osgood, **op. cit.**, s. 34).

Bu yıllarda Amerikan dış tutumunu etkileyen bazı kuvvet politikası teoristlerine kısaca yer verelim. Bunların arasında şimdiye dek sözü edilmeyenlerden Henry Adams, kardeşi Brooks Adams ve H. H. Powers sivrilmektedir. Henry Adams'a göre, dünya tarihi bir kuvvet mücadelesidir. Böyle bir mücadelede de başarıyı sağlayan, bir devletin ağırlığı, yani kuvvetidir. Amerika kuvvetli olmalıdır; hem endüstri ve askerî bakımlardan güçlü olmalı, hem de uluslararası dengeyi Amerika yararına kurmalıdır. Adams A.B.D. Başkanının adından türeterek «McKinleyizm» dediği sistemi şu önemli sözlerle açıklıyordu: **«İçte olduğu gibi, dışta da birleşmeler ve tröstler sistemi.»** [97] Kastettiği bir çeşit dünya egemenliğiydi; mayası da Amerikanın öncülüğünde önce İngiltere, sonra da Fransa ve Almanya'nın katılacağı bir birleşmeydi.

Brooks Adams da tarihin değişmez yasasını kuvvet olarak görüyor, toplumların birleşme ve birikimlere doğru aktığını söylüyordu. Ona göre, Amerika da tarihsel kuralları benimsemeli ve güç kaynaklarını ele geçirmeliydi. Amerika fazla olarak ürettiği endüstri mamüllerini dışa satmadıkça Amerikan ekonomisinin bir kaos içine gireceğine inanıyordu. [98] Ona

97. Henry Adams, **The Education of Henry Adams,** (Henry Adams'ın Eğitimi) Boston, 1918, s. 423-427. Henry Adams'ın düşüncelerinin özeti için bak Parrington, **op. cit.,** C. III, s. 214-227.

98. Osgood, **op. cit.,** s. 64-65. Brooks Adams'ın fikirlerinin özeti için bak Parrington, **op. cit.,** C. III, s. 227-236. Brooks Adams Dışişleri Bakanı John Hay'ın yakınıydı. Williams, **op. cit.,** s. 25.

kalırsa, bu fazlalığı Doğu Asya yutabilirdi. Burada Amerika'nın en büyük rakibi Rusya olacaktı. Amerika «Açık Kapı Siyaseti»ni[99] ileri sürerek, gerekirse kuvvet kullanma yoluyla Çin pazarını ele geçirmeliydi.

H. H. Powers da uluslararası ilişkilerde kuvvetin etkisini kabul ederek üstünlük için mücadelenin Darwinci anlatımını benimsedi. Bu üç kuramcı da Amerika'daki atmosfere biçim veren kişiler olmaktan çok bu atmosferin birer sonucuydular. Üçünün içinde hiçbiri Mahan kadar geniş okunmuyordu.[100] İster felsefî, ister dinsel, ister jeopolitik nedenlere oturtulsun, isterse birçok Amerikan yöneticisi ve yazarının yaptığı gibi, apaçık söylensin, endüstrileşmiş Amerika'nın patlama ve dışa yayılma tutkusunu ve bu tutkunun ortaya çıkardığı düşünce ve duyguları o zamanın **Washington Post** gazetesi çok iyi anlatmaktadır:

> **«Yeni bir bilincin -güçlülük bilincinin- ve onunla birlikte gücümüzü gösterme isteğinin bize egemen olduğu anlaşılıyor... Aşırı tutku, çıkar düşkünlüğü, toprak açlığı, gurur, yalnızca çarpışma isteği, adına ne derseniz deyin, yeni bir duygu bize canlılık veriyor...Ormanda kan tadını duymak gibi halkın ağzında bir imparatorluk tadı var. Bu gelişme yeniden doğmuş olan Cumhuriyetin uluslar arasında yerini si-**

99. «Açık Kapı Siyaseti» için bak Hofstadter, Miller ve Aaron, **op. cit.**, s. 342 - 344.

100. Osgood, **op. cit.**, s. 66.

lâhla alarak bir imparatorluk siyaseti gütmesi demektir.» [101]

1890'ların Amerikasının bütün dünya görüşünü ekonomik dayanaklara oturttuğu anlaşılmaktadır. Amerikalılar kendi siyasal düzen ve refahını korumak direncindeydiler. İçteki ekonomik sarsıntıların ise bu iki amacı da tehlikeye düşürdüğüne inanıyorlardı. Ancak denizaşırı ekonomik yayılma bu tehlikeyi yok edebilirdi. Amerika 1893'de 1873'deki ekonomik paniği hatırlatan bir bunalım dönemine daha girdi. Cleveland 1872'de Başkan seçildiği zaman yedek akçe 100,982,400 dolarken, Kasım 1893'de bu toplam 59 milyon dolara düşmüştü. [102] Yalnız 1893 yılında 600 banka ortadan kalktı. Öbür yandan da, demir ve kömür üretiminde düşme görülüyor, işsizlerin sayısı artıyor, 1893 - 1894 yıllarının en önemli olaylarından biri olarak Chicago'daki Pullman grevi sivriliyordu. [103] 1894 yılında Amerika'da dört milyon işsiz vardı. [104] Gene aynı yıl tarım ürünü de düşük olmuştu. Tarım ürünlerinin ihracattaki yeri de azalmağa başladı; onun yerini endüstri ürünleri alıyordu. [105] 1895'de İmalâtçılar Ulusal Bir-

---

101. **Ibid.**, s. 47 - 48.
102. Faulkner, **American Economic History, op. cit.**, s. 520.
103. Samuel Gompers, **Seventy Years of Life and Labor,** (Hayat ve Emeğin Yetmiş Yılı), New York, E. P. Dutton, 1925, C. I, s. 407 ve 446; C. II, s. 134.
104. Williams, **op. cit.**, s. 21.
105. Tarım ürünlerinin 1880'de ihracattaki oranı % 83.3 iken, 1890'da % 74,5'e, 1900'de % 61'e indi. Faulkner, **op. cit.**, s. 544.

liğini kuran endüstri ağaları, genişlemeden başka çıkar yol görmüyorlardı. Yün imalâtçıları da aynı kanıdaydı, un fabrikatörleri de. **Scientific American, Engineering Forum** ve **Iron Age** dergilerindeki yazılar da aynı şeyi savunuyordu. Bir yanda yayılma, öte yanda da demokrasi ve zenginlik arasındaki bağı sistemli olarak ilk savunanın Turner olduğunu söylemiştik.[106] Turner bu savını ilk kez Aralık 1893'te Amerikan Tarih Kurumunda yaptığı bir konuşmada ileri sürdü. Bu görüşleri daha sonra 1896'da **Atlantic Monthly** adlı dergide yayınladı. Bu yazıda şöyle diyordu :

> «Üç-yüz yıldanberi **Amerikan hayatının temel gerçeği yayılma olmuştur**...Canlı bir dış politika, iki okyanusu biribirine bağlayan bir kanal, deniz gücümüzün kabul edilmesi ve uzaktaki adalarla komşu ülkelerde Amerikan etkisinin yayılması isteği bu hareketin **devam edeceğini göstermektedir.**»[107]

Dışa yayılmadıkça 1893 bunalımının tekrarlanacağı korkusu yaygındı. Ekonomik bunalım kâbusu ve yayılma bağlantısını en açık şekilde Amerikan Senatörü William Frye ortaya koydu. **«Pazar bulmalıyız, yoksa ihtilâl olacak».**[108]

Bu durumun 1896 Başkan Seçimlerinde yansımaması mümkün değildi. Seçim kampanyasında pa-

106. **Supra.**, s. 3.
107. Williams, **op. cit.**, s. 24.
108. **Ibid.**, s. 26.

ra sorunu ön plânda göründüyse de, asıl çatışma başkaydı. Colombia Üniversitesi Siyasal Bilgiler eski Profesörlerinden Charles A. Beard'ın de kabul ettiği gibi «derin, altta gizlenen sınıf duygusu her iki partinin kongresinde dile getirilmiş oldu.»[109] Özellikle Demokrat Parti zengin azınlıkla aşağı orta ve aşağı sınıflar arasında bir çelişme olduğuna dikkati çekiyordu. Prof. Beard'ün belirttiğine göre, Demokrat Partinin 1896 Chicago Kongresi baştan sona kadar sınıf duygusu ile doluydu. Kongrede ilk konuşan Cumhuriyetçi Partiyi «sınıf yaratmak»la suçlayarak «korunan bu Cumhuriyetçi sınıfın» tröstler kurmasını yermekle başlamıştı.[110] Sonunda kabul edilen seçim bildirisi de aynı hava içindeydi.[111] Başkan adaylığına seçilen William Jennings Bryan Chicago Kongresi delegelerini devletin güç ve güvenliğini yabancı para değiş-tokuşuyla uğraşan, İngilizleşmiş Amerikan milyonerlerinin ortak saldırılarına karşı koruyan endüstri ve üretici sınıfların temsilcileri olarak ilân etti. Malî çevrelerin Bryan'a karşı çıkacağı belliydi. Cumhuriyetçi Partinin seçim bildirisi[112] ise yerli sanayinin korunması-

109. Beard, **Contemporary American History: 1877-1913, op. cit.**, s. 164.
110. **Ibid.**, s. 171.
111. Demokrat Partinin 8 Temmuz 1896 tarihli seçim bildirisi için bak Henry Steele Commager, **Documents of American History,** (Amerikan Tarihi Belgeleri) 3. B., C. II, New York, Crofts, 1945, s. 178-179.
112. Cumhuriyetçi Partinin St. Louis, Missouri Kongresinde kabul ettiği 16 Haziran 1896 tarihli seçim bildirisinin metni: Commager, **loc. cit.**, s. 173-174.

na karşılık fazla üretim için pazarlar aranmasından söz ediyor ve Hawai, Batı Hind ve Danimarka adaları ile ve Orta Amerika'da açılacak bir kanalın ele geçirilmesini istiyordu. Malî bakımdan ağır basan Doğu ve Orta Batı'nın desteğiyle McKinley başkan seçildi.[113] 1897'de Ulusal İmalâtçılar Birliği Başkanı Theodore C. Search iş çevresinin duygularını şu sözlerle belirtiyordu: «İmalâtçılarımızdan birçoğu iç-pazarları ya tüketmiş ya da tüketmektedir. Onları rahata kavuşturacak tek şey dış ticaretimizin büyümesidir.»[114] Gene 1897'de Amerikan Dış İşleri Bakanlığının yayınladığı konsolosluk raporlarının başında «yabancı pazarlara akmak isteyen Amerikan endüstrilerinin yararına» hazırlandığı belirtiliyordu.[115] Güçlü ekonomik kuruluşların politikacılarla, tabii, çok yakın ilgileri vardı. Ulusal İmalâtçılar Birliğinin kuruluş toplantısında McKinley de bulunmuştu. Gene McKinley National City Bankası Müdür Yardımcısı Frank A. Vanderlip'i Maliye Sekreter (Bakan) Yardımcılığına getirmişti.

İşte, Küba halkının Küba Adasını elinde tutan İspanya'ya karşı başkaldırmasından yararlanarak, Amerika'nın da bu çatışmaya gönüllü olarak katılışı ve İspanya ile silâhlı çatışması bazan Washington'un Kübâlıları kurtarmak için giriştiği bir haçlı seferi gibi gösterilmek istenmekte ve o ana kadar

113. McKinley'in aldığı oy: 7,111,607; Bryan'ın aldığı oy: 6,5 milyon. Beard, **op. cit.**, s. 197.
114. Williams, **op. cit.**, s. 27.
115. **Ibid.**, s. 23.

yıllarca biriken yayılma isteği, ekonomik gerçeklere yan çizilerek, tarihi yanlış yorumlayacak derecede ihmal edilmekteydi. Endüstrileşmiş Amerika'nın ekonomik gelişme düzeyi, iç buhranları ve işsizliğin artışı, artı üretim sorunu, pazar ihtiyacı ve örgütlenen iş çevreleri şu gerçekleri gizleyemiyordu: Amerika'da bütün ekonomik ve toplumsal sınıflar İspanya ile savaştan birçok şeyler umuyorlardı: Çiftçi, paranın dengeye kavuşmasını, ihracatın gelişmesini; işçi yakın ekonomik güçlüklerin çözülmesini; iş adamı yatırım ve tüketim olanaklarını düşünmekteydi. Roosevelt'in şu sözleri başka türlü yorumlanamaz: «Küba'ya müdahalemizi sağlamayı umuyor ve [bu yönde] sonsuz çaba gösteriyorum.» [116] Amerika'nın Uzak Doğu'daki davranışı da buna paraleldi. 1894'de Çin-Japon Savaşı patladığı zaman en çok tedirgin olan başkentlerden biri Washington'du. O zaman, Başkan Cleveland olayı şöyle değerlendirmişti: Çatışma, «gittikçe büyüyen ticarî çıkarlarımızı rahatsız etmektedir; bu yüzden, bu konuya duyduğumuz ilgi sonsuzdur.» [117] Almanya da 14 Kasım 1897'de Kiaoçov'u ele geçirince Amerika Çin ve Asya'ya ilgisini arttırmakla kalmadı, Küba olaylarını kendi yararına yönetme isteğine de kapıldı. Roosevelt İspanya ile savaş sorununu Başkan McKinley ile görüştüğü zaman savaşı savunduktan başka, o sıralarda gene İspanya'nın elinde olan Filipinler'in bile alınmasını salık vermişti. [118] Bos-

116. **Ibid.**, s. 34.
117. **Ibid.**, s. 30-31.
118. **Ibid.**, s. 36.

ton, New York, Philadelphia, Baltimore, New Orleans, Savannah, Jacksonville ve daha birçok kentlerin «bankacıları, tüccarları, imalâtçıları, gemi sahipleri ve temsilcileri adına» üç-yüzü aşkın imzayla imzalanıp Mayıs 1897'de Dış İşleri Sekreteri John Sherman'a sunulan bildiride Küba'da maddî zararlara dikkat çekilerek müdahale isteniyordu.[119] Sonunda, sabrı tükenen otuz-beş önemli iş adamı 1898'de McKinley'ye bir dilekçe ile başvurarak Küba'ya müdahalesini istediler. Ulusal İmalâtçılar Birliği de Ocak 1898'de New York'da yıllık toplantısını yaptığı zaman konu ticareti genişletmekten başka bir şey değildi.[120] Bir ay sonra, New York Federe Devleti Ticaret Odası da Asya'da müdahale isteyen bir bildiri yayınladı.[121] Olaylar müdahaleye doğru gelişiyor, Amerikan endüstrisi patlayıp yayılmaya hazırlanıyordu.

V. HAWAİ ÖRNEĞİNİN ÖNEMİ

Amerikan sermayesi gene tanınmış bir Amerikan iktisatçısının deyimiyle, «saldırgan bir biçimde»[122] Amerikan sınırlarının dışına taşmağa hazırlanıyordu. İspanya ile savaş bu patlamanın bir dış görüntüsü olacaktı. Fakat İspanya savaşı daha sona

---

119. Pratt, **op. cit.**, s. 248.
120. **Ibid.**, s. 253.
121. Williams, **op. cit.**, s. 36. Pratt ise bu dilekçenin tarihini 8 Şubat 1898 olarak gösteriyor. **Op. cit.**, s. 249.
122. Harold U. Faulkner, **The Decline of Laissez Faire: 1897-1917, (Laissez Faire'in Düşüşü: 1897-1917)**, New York, Holt, Rinehard ve Wiston, 1961, s. 68.

erip sonuçları alınmadan Amerika'nın yabancı bir ulusun oturduğu uzak bir toprağı ele geçirişinin bir örneği daha vardır: Hawai'nin Amerika'ya katılması. Bundan ötürü, altmış yıl öncesindenberi göz konan Hawai'nin ele geçirilmesi olayı ve kullanılan yöntem üstünde kısaca durmak gerekmektedir. Bilindiği gibi, Hawai bir Amerikan kenti olan San Francisco'nun 2.100 mil batısında bir takımadadır. Amerika'nın Pasifik'te balina avlayan gemileri ilk kez 1820'de Hawai'ye gelmişlerdi. Daha sonra 1875'de imzalanan bir karşılıklılık andlaşması her iki ülkenin ana ürünlerinin öbür ülkeye gümrüksüz girmesini öngörüyordu; Hawai başka bir devlete liman ya da toprak vermeyecekti.[123] Hawai daha bu andlaşma ile Amerika'ya ekonomik bakımdan bağımlı bir duruma düşmüştü; andlaşma 1867' de uzatıldı.[124] Amerika ile yapılan ticaretten elde sermaye biriktirenler Hawai'de yerleşmiş olan şeker endüstrisi sahibi Amerikan yurttaşları ya da onların çocukları oldu. Verimli topraklar bunların eline düşmüştü. Tarlalarda Çinli, Japon ve Hawai'li işçiler çalışıyordu. Beyaz toprak sahiplerinin desteklediği bir parti 1887'de Kral Kalakua'ya yeni bir

123. W. M. Malloy, der., **Treaties, Conventions, International Acts, Protocols and Agreements Between the United States of America and Other Powers: 1776-1909,** (Amerika Birleşik Devletleri ile Diğer Devletler Arasında Andlaşmalar, Sözleşmeler, Senedler, Protokoller ve Anlaşmalar: 1776-1909), C. I, Washington, 1910, s. 915-917.

124. **Ibid.,** s. 919-920.

Anayasa kabul ettirmişti. Bu Anayasaya göre, bir parlâmento kuruluyor, fakat bu parlâmentoda toprak sahipleri egemen oluyordu. 1889'da hazırlanan yeni bir andlaşma tasarısına göre de, Hawai Amerika'nın izni olmadan yabancı bir devletle herhangi bir andlaşma yapamayacak ve içte bir kargaşalık olursa, Amerika silâhla müdahale edebilecekti.[125] Bu tasarı sonra değiştiyse de, Hawai Hükûmeti yeni şeklini de beğenmemiş olacak ki, kralın tasarı metnini, muhalefetin eline bilinçli olarak düşürüvermesiyle görüşmeler yarıda kaldı. Andlaşma konusu, Ulusal Reform Partisi adını taşıyan muhalefetin öncülüğündeki halk arasında olumsuz bir tepki yarattı; o kadar ki, 1890 seçimlerinde muhalefetin Hawai Parlâmentosuna egemen olmasından bile korkuldu. Bu arada, Hawai'yi Amerikan topraklarına katmak isteyen baskı grupları da türemişti. Bunların başında adadaki yatırımları 33 milyon dolara varan şeker sermayedarları geliyordu. Yabancılarla birlikte bazı yerliler de ilhaktan yarar umuyorlardı. Bunların öncülerinden Lorrin A. Thurston bir gizli dernek adına 1892'de Washington'a gelip yüksek hükûmet çevrelerini ilhak görüşüne kazandığı gibi, ayrılırken Dış İşleri Bakanı Blaine'e bıraktığı memorandumda tahta yeni geçen Hawai Kraliçesi Liliuokalani'yi iktidardan nasıl düşüreceklerini ve adayı Amerika'ya nasıl bağlayacaklarını anlatıyordu. Kraliçe ilhaka karşı olanların başında geliyordu. Thurston Kraliçeye dolgun bir emeklilik maaşı verilmesini, kabul

125. Pratt, **op. cit.**, s. 38.

etmezse zor kullanılmasını öneriyordu. Kraliçe bazı baskılar karşısında Hükûmet Başkanlığını, ilhaktan yana olan G. N. Wilcox'a vermek zorunda kaldı. Amerikan Elçisi Stevens ilhakın yaklaşmakta olduğunu görüyordu; 20 Kasımda Dış İşleri Bakanlığına yolladığı uzun bir raporda adaların ürünlerini anlatıyor, ticarî ve askerî bakımlardan önemini belirtiyor, sayıları artan Uzak Doğuluların oradaki beyazlar için tehlike teşkil ettiğini söylüyordu. Amerikan basını da, adalardaki Amerikan çıkarları hakkındaki yazılara gittikçe daha çok yer vermekteydi. Bu arada, General J. M. Schofield ile Yarbay B. S. Alexander'in Pearl Harbor'un değerini gösteren ve 1873'de hazırladıkları gizli bir raporun özeti yayınlandı [126]; bu tip raporlar ancak hükûmet kanalıyla elde edilebileceğinden, yayınların resmen desteklendikleri anlaşılmaktaydı. Bu ara ortaya çıkan bir bunalım yabancılara bekledikleri fırsatı verdi. «Hui Kalaiaina» adlı yerli bir dernek sadece yurttaşlara oy hakkı tanınmasını istiyordu. Bu ve buna benzer bazı değişiklikleri içine alan yeni bir anayasa tasarısını da Kraliçeye sundular. Kabinedeki bazı bakanların bu tasarıya karşı çıkmaları ve Kraliçenin bu karşı çıkanların adlarını açıklaması üzerine Hawai, bunalımlı bir döneme girdi. Amerika'nın öncedenberi Kraliçeyi kesinlikle iktidardan uzaklaştırmak ve bu toprakları kendine katmak istediği bilinmektedir. Bu sırada, Amerika'ya ilhak yanlısı bir

126. Raporun tam metni: **American Historical Review**, C. XXX (1925), s. 561 - 565.

komite Elçi Stevens'e başvurarak ülkedeki karışık duruma son vermek için Amerikan silâhlı kuvvetlerinin yardımını istedi.[127] On Amerikan subayı ve 154 deniz eri kıyıya çıkarıldı; birlikte iki de top getirmişlerdi. İlhak yanlısı komitenin bir üyesi de Hükûmet Binasının merdivenlerine çıkıp krallığın sona erdirildiğini ve yerine geçici bir hükûmet kurulduğunu ilân etti. Amerikan Elçisi vakit geçirmeden yeni hükûmeti tanıdı. Elçi Stevens'ın bu davranışlarını Demokratlar yerin dibine batırırken, Cumhuriyetçiler övüyorlardı. İlhaktan yana olanlardan yeni Başkan Dole, Thurston, Wilder ve Smith Elçi Stevens'i sık sık görüyorlardı. Elçinin bu ilişkileri ile ilgili olarak Prof. Pratt şu yargıda bulunuyor: **«Uluslararası usullerde nezdine gönderildiği hükûmeti devirmek isteyen adamlarla böyle gizli ilişkiler kurmasını mâzur gösteren hiçbir şey bulunabileceğini sanmam.»**[128] Yeni Hükûmetin, Kraliçenin teslim olmasından önce tanındığına kuşku yok. Dole, bir ara, Stevens'e gönderdiği mektupta Amerikan kuvvetlerinin kendilerini hemen desteklemelerini rica ediyor, Amerikalı kumandanın kendi kuvvetlerinin başına geçmesini isteyecek kadar ileri gidiyordu. Böyle bir istekte bulunmanın **de facto** otoriteye sahip olamayacağı ve tanımanın koşullarını yerine getirmiş olmasından ciddî surette kuşku duyulacağı ortadadır.

Stevens'e kalırsa, ilhakı isteyenler «iş adamla-

127. Pratt, **op. cit.**, s. 88 dn.
128. **Ibid.**, s. 99.

rı ve en iyi yurttaşlardı;» adadaki 40.000 Çinli ve Japon ise «kötü kişilerdi.» Dış İşleri Bakanı Foster 14 Şubat 1893'te yeni temsilcilerle bir ilhak andlaşması imzaladı. Başkan Harrison andlaşmayı Kongreye sunarken «Amerika'nın adalardaki etki ve çıkarlarının azalmayıp artması gerektiğini» söylüyor, iki çıkar yol olduğunu, bunlardan birinin bir Amerikan protektorası kurmak, öbür yolunda «tam bir ilhak» olduğunu ekliyordu. Başkanın öğüdü şuydu: «Sanırım, andlaşmada seçilen ikinci yol Hawai halkının en üstün çıkarlarına bir hayli hizmet edecek ve **Amerikan çıkarlarını da gereği kadar sağlayacak tek yol olacaktır.**» [129] İlhak andlaşmasına göre, Amerika Hawai Adalarını alacak, Kraliçeye de yılda 20,000 dolar verecekti. Hawai hem basında, hem Kongrede birden önem kazanmıştı. New York'da **Journal of Finance, Independence** ve **Tribune,** Washington'da **Post** Hawai'nin bir meyva gibi dalında olgunlaşıp koparılmayı beklediğini yazıyordu. Fakat Hawai'yi ilhak andlaşması henüz Senato'dayken Cleveland başkanlığa getirildi. Yeni Başkan ilhakın yerli Hawaililerce ne dereceye kadar desteklendiğini öğrenmek istiyordu. Hawai Kraliçesi Başkan Cleveland'a yazdığı mektupta ihtilâlin başkent Honolulu'da nasıl hazırlandığını kendine Kraliçenin özel temsilcisinin anlatmakla görevli olduğunu bildirmiş, temsilci de görevini yapmıştı. [130] Cle-

129. Commager, **Documents of American History, op. cit.,** s. 152-153.

130. Mektubun metni: Robert McElroy, **Grover Cleveland: the Man and the Statesman,** (Grover Cleveland: Kişi ve

veland Temsilciler Meclisi Dış İşleri Komisyonu Başkanı James H. Blount'u Stevens'in yerine özel temsilci olarak ve durumu anlama amacıyla Hawai'ye yolladı. Blount'un raporu şu iki noktada özetlenebilir: Amerikan Elçisi iktidar değişikliğinde etkili olmuştu; beyazların önderlik ettiği ihtilâl Amerikan yardımı olmadan başarılı olamazdı. İkincisi, değişikliği yerli halk desteklemiyordu. Cleveland 18 Aralık 1893'te Kongrede yaptığı konuşmada «gerçekler açık ve eksiksiz incelenince» geçici Hükûmetin varlığını **Amerika'nın «silâhlı işgâline borçlu»** olduğunun ve yeni hükûmetin **«tek dayanağının»** Amerikan kuvvetlerinden ibaret bulunduğunun anlaşılacağını açıkladı.[131] Kongrede Senatör Platt (Connecticut), Teller (Colorado), Draper (Mass.) Van Voorhis (New York) ve, tabiî, Lodge ilhakın hararetle lehinde konuştular. Cleveland karşılarındaydı. Senato kararını verdi: ilhak olmayacaktı. Fakat bu karar konunun kapandığını gösteremezdi. Yayılma eğilimi herşeye hızla egemen oluyordu. 1896'da üç yeni zırhlının yapılması kararlaştırıldı.[132] Daha yukarıda belirtildiği gibi, yayılma eğilimi 1896 seçimlerinde ağır basmış ve kendini

---

Devlet Adamı Olarak) C. II, New York, Harper, 1923, s. 54 - 55.

131. Commager, **loc. cit.**, s. 153 - 154.

132. Bunlar **Illinois, Alabama** ve **Wisconsin**'di. **Maine** (1886) ve **Texas**'dan (1886) sonra ilk üç modern savaş gemisi **Indiana, Massachusetts** ve **Oregon**'du (1890). Bu son üçü ve **Iowa**'nın (1892) yapımı İspanya ile savaştan önce bitmişti. Pratt, **op. cit.**, s. 213 dn.

kabul ettirmişti.[133] Bu defa McKinley Başkan seçildiğinden 1893'te ilhak andlaşmasını yapan eski Dış İşleri Sekreteri John W. Foster ve Senatör Frye Başkanı görmüş ve umutlanmışlardı. McKinley ilhak yolunda yeni bir andlaşma yapılması için görüşmelerin başlamasını istiyordu. Yeni andlaşma 16 Haziran 1897'de, yani İspanya ile savaş henüz başlamadan imzalandı. 1893'tekine benziyordu; yalnızca, eski Kraliçeye ödenecek paranın sözü edilmiyordu. Mahan da tam bu sırada Eylül ve Ekim 1897' de **Harper's** dergisinde yazdığı iki yazıda deniz gücünün önemini bir daha tekrarlıyor, Karayip Denizi'nin kapılarını ve Pasifik'te de Hawai Adalarını ele geçirmenin gerekliliğini ileri sürüyordu.[134] Hawai Adalarının Amerika'ya katılışlarını Temsilciler Meclisi 15 Haziranda, Senato da 6 Temmuzda onayladı.[135] Hawai'de Honolulu'ya Amerikan bayrağı 12 Ağustos 1898'de çekildi.[136] Demek ki, Amerika daha İspanya ile savaşın sonuçları alınmadan yabancı bir ulusun oturduğu uzak bir toprağa sahip çıkarak yayılma ilkesine dayanan bir dış politika güdüyordu. Bu ilhak, kullanılan yöntemler bakımından olduğu kadar, savaş sonu ilhaklarına örneklik etmesi yönünden de çok önemliydi. Hawai'den

133. **Supra.,** s. 53 - 55.
134. **The Interest of America in Sea Power,** s. 217 - 268 ve 271 - 314.
135. Commager, **loc. cit.,** s. 186 - 187.
136. Edward Stanwood, **A History of the Presidency from 1897 to 1916,** (1897'den 1916'ya Kadar Başkanlık Tarihi), Boston, Houghton Mifflin, 1928, s. 23.

sonra daha bir çok ilhakların yolu açılmıştı. Tarih olaylarının ortaya koyduğu bu sonucu Amerikan stratejisti Mahan çok açık olarak deyimlemektedir. Mahan Hawai fırsatının dar anlamda anlaşılmaması gerektiğine dikkati çekerek diyordu ki:

> **«Bu tek başına bir olay değil, ilerde başka olaylara yol açacak olan bir ilke, bir siyasettir**...Hawai'nin ilhakı, yeterli bir içgüdüyle bağlantısız, gelişigüzel bir çaba değil, fakat bir ulusun gelişmesinde kendi gerekliliğine inandıran bir ilk meyva ve bir işarettir.» [137]

Hawai'nin alınmasının, gerçekten tek başına bir olay olmadığını ardı ardına beliren gelişmeler ortaya koydu. Bu gelişmelerin ilk büyük kilometre taşı Amerika'nın İspanya ile savaşıdır. New York Üniversitesi eski Tarih Profesörlerinden Bruun bu savaşın sonuçlarını «Amerika ve dünya politikasında bir dönüm noktası» [138] sayacak kadar ileri gidiyor. Görünürde savaşın nedeni Amerikanın o zaman bir İspanyol sömürgesi olan Küba'nın bağımsızlık savaşına yardımıdır, fakat tarihsel kanıtlar ve ekonomik gerçekler, George Kennan'ın savunur

---

137. Mahan, **loc. cit.**, s. 32 - 55.

138. Geoffrey Bruun, **Nineteenth Century European Civilization, 1815 - 1914**, (On - Dokuzuncu Yüzyıl Avrupa Uygarlığı : 1815 - 1914), London, Oxford University Press, 1959, s. 179. Bu kitap Londra'da Oxford Üniversitesi Yayınevi tarafından basılmış olmasına rağmen, yazarı İngiliz değil, Kanada asıllı Amerikalıdır.

göründüğünün aksine,[139] bu savaşın, yüzeyde göründüğü gibi bir diplomatik yazışma ya da bir Amerikan savaş gemisinin Havana'da batmasından ötürü patlamadığını gösteriyor. İspanya ile savaş Amerika için bir güvenlik sorunundan ötürü de çıkmadı. Endüstrileşmiş Amerika'yı iki okyanusa birden iten şey yeni pazarlar ve yeni topraklara sahip olma ihtiyacıydı. 1898'in Amerikası, bir imparatorluk kazandıracak olan bir savaşa katılma kararındaydı. 1893'de başlayan depresyon sürüp gidiyordu. 1880' lerdenberi endüstride göze çarpan tekelci nitelik sıradan yurttaşlara fırsat tanımamaktaydı. İspanya ile savaş başladıktan kısa bir süre sonra, Louisville'de çıkan **Courier-Journal** gazetesinin yazarı Henry Watterson «bakkal bir ulustuk, savaşçı bir ulus...Roma ile kıyaslanmayacak kadar koca bir imparatorluk oluyoruz.»[140] demekteydi. Amerika, Hawai, Küba, Porto Riko, Filipinler, Guam ve Wake'i alarak daha başka topraklar ve pazarlar için Asya ve Avrupa'daki öbür imparatorluklarla boy ölçüşmeğe hazırlanıyordu.

VI. KÜBA SORUNU VE İSPANYA İLE SAVAŞ

1890'larda Amerika'nın genel olarak bir taşma noktasına geldiğini biliyoruz. Fakat Amerika'nın özellikle Küba ile ilgisi ise oldukça eskidir. Önce,

---

139. George F. Kennan, **American Diplomacy: 1900-1950,** (Amerikan Diplomasisi: 1900-1950) New York, Menter Books, 1955, s. 15.
140. Hofstadter, Miller ve Aaron, **op. cit.**, s. 337.

Küba'nın stratejik durumu üstünde kısaca duralım.[141] Amerika'nın güneyinde büyük bir deniz vardır. Bugün bir «Amerikan Akdenizi» olan bu su yığını, Avrupa'daki gibi, Meksika Körfezi ve Karayipler Denizi adlarıyla iki parçaya ayrılmıştır. Körfez ile deniz, Sicilya ile Tunus'un birbirine yaklaşması gibi, dar bir geçitle birleşir. Meksika Körfezi'nin iki kapısı vardır: Doğuda Atlantik'e açılan Florida Geçidi ve Güney doğuda Karayip Denizine açılan Yukatan Boğazı. İkisinin arasında ve ikisine de egemen durumda Küba Adası vardır. Başkan Jefferson'dan Başkan McKinley'ye kadar hemen, hemen her Amerikalı siyaset ve devlet adamı Küba'nın bir gün Amerika'nın bir parçası olacağını söylemiş durmuştu. Jefferson gibi tutucu bir devlet adamı bile Küba'nın Amerikan devletleri topluluğuna eklenebileceğini söylemişti.[142] İspanya 1819'da Florida'yı Amerika'ya sattığındanberi Küba Amerika'nın deniz-aşırı en yakın komşusu olmuştu. On-dokuzuncu Yüzyılın başından bu yana Amerika Küba'ya bir gün kendi-

141. Mahan'a göre, Küba'nın önemi şöyle özetlenebilirdi: Meksika Körfezi ve Windward Geçidi'ne girişi denetliyor, Porto Riko ve Mona Geçidi'ne erişmeyi kolaylaştırıyor, bundan başka hem büyük toprak ve limanlarıyla, hem de kendi kaynaklarıyla yararlı oluyordu. A. T. Mahan, **Naval Strategy Compared and Contrasted with the Principles and Practice of Military Operation on Land,** (Karada Askerî Harekât İlkesi ve Uygulamalarıyla Karşılaştırmalı Olarak Deniz Stratejisi) Boston, Little, Brown and Co., 1911. Karayipler Denizi Batı ve Güneye kapalıdır. Kuzeyde Küba, Haiti, Porto Riko ve Jamaika serpeştirilmiş engeller gibidir.

142. Coolidge, **op. cit.,** s. 124.

ne katılacak toprak gözüyle baktı. İspanya'ya göz yumuşunun nedeni bu devletin Avrupa'da en zayıf devlet oluşuydu. Aynı yıllarda İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğuna ve daha sonra Mısır'a karşı güttüğü siyaset gibi, Küba ya güçsüz bir İspanya'da kalacak ya da Amerika'nın eline geçecekti. John Quincy Adams daha 28 Nisan 1823'te İspanya'daki Amerikan Elçisine yazdığı bir mektupta «yerçekimi yasasına» benzer siyasal yasalar olduğunu ve bir elmanın fırtınayla ağacından yere düşmesi gibi «İspanya ile doğa-dışı bağından zorla koparılan» Küba'nın Kuzey Amerikan birliğine kaymaktan başka bir şey yapamayacağını söylüyordu.[143] Gene Adams İngiltere'nin Küba'yı almasını «elverişsiz» bir olay olarak görmekteydi.[144] Nitekim, Başkan Polk 1848'de önce Küba'yı satın almayı denedi.[145] 1868 Küba başkaldırmasından sonra ise, ada için bağımsızlık görüşünün bayraktarlığını yapma yoluna saptı. Zaten, bizzat 1881 tarihli Amerikan Konsolosluk Raporunda da belirtildiği gibi, «Küba siyasal bakımdan hâlâ İspanya'ya bağlı olmakla birlikte, ticarî açıdan Amerika'ya bağlanmıştı.»[146] Bu bağın siyasî bir zincirle tamamlanması düşüncesi zihinlerde olgunlaşıyordu. Özellikle, güney federe devletlerdeki köle sahipleri eskidenberi Küba'yı almak için sa-

143. Leland Hamilton Jenks, **Our Cuban Colony : A Study in Sugar,** (Küba Sömürgemiz : Şekerle İlgili Bir Çalışma), New York, Vanguard Press, 1928, s. 7.
144. **Ibid.,** s. 10.
145. Bining, **op. cit.,** s. 533.
146. Jenks, **op. cit.,** s. 18.

bırsızlanıyorlar, adaya Amerika'nın kapısında bir köle pazarı gözüyle bakıyorlardı. Amerikan İç Savaşından önce kölelikten yana olanların Küba'yı ilhak niyetinde oldukları bilinen bir şeydir, fakat 1868-1878 Küba başkaldırması sırasında gerilla savaşı can ve mal güvensizliğine sebep olunca, müdahale eğilimleri tekrar güçlendi. 1880'lere kadar, Amerika'nın Küba'ya girişi şu iki yoldan biri ile olmuştu: ya Amerikalılar Küba'da toprak alarak kahve, şeker, kakao, tütün ve hayvan yetiştirmişler, ya da tüccar, banker ve gemi sahipleri ile limanları doldurmuşlardı. Henry O. Havemeyer 1890'a kadar «Şeker Tröstü» nü kurdu. 1883'tenberi demir madenlerini Bethlehem Demir ve Pennsylvania Çelik Şirketleri ele geçirdi. Amerika'nın elindeki Küba şekeri hem bir ham madde, hem de siyasî bir silâhtı. 1890' da İspanya Küba'ya yabancı ülkelerden giren maddelere gümrüğü % 25 arttırdı. Aynı yıl Kongre, McKinley Gümrük Kanununa Aldrich Değiştirgesini ekledi; buna göre, şekere vergiler konacaktı. Bu durum Küba şeker yetiştiricilerini zarara sokmaktaydı. İspanya ticaret politikasını değiştirmeyecek olursa, Küba'da bir ihtilâl kaçınılmazdı: o zaman adaya Amerika'nın girmesi için bir fırsat çıkacaktı. İspanya tutumunu değiştirmek zorunda kaldı. Bu değişikliğe dayanan 1891 Foster-Canovas Andlaşmasının mürekkebi daha yeni kurulmuştu ki, 1894'de Wilson Gümrük Yasası çıktı; bu yasa, ham şekere vergi koyuyordu. Bir yıl sonra çıkan Küba ihtilâlinde Wilson Yasasının izleri vardır. Bu tarihte (1895) Amerika Küba'da elli milyon dolar yatırım yapmıştı; Ameri-

ka'nın Küba ile ticareti ise yılda yüz milyonu buluyordu.[147]

Küba'da Amerikan müdahalesine yol açan olaylara gelelim: Küba'lılar İspanyollara karşı 1868-1878, 1883, 1885 ve en son 1895'de başkaldırmışlardı.[148] Küba'da İspanyollar önemli mevkileri işgâl ediyor, kâr getiren işleri yönetiyorlardı. 1895'deki başkaldırma öncekilerden farklı olmuştu. Âsiler neredeyse bütün adayı ele geçirmişler ve Havana'ya yaklaşmışlardı. Kalabalık İspanyol birlikleri ile kapışmaktan kaçınıyor, fakat başarılı bir gerilla savaşı sürdürüyorlardı. Bir hükûmet de kurmuşlardı. 1895 başkaldırması Kübalıların ve zencilerin şekerkamışı yetiştirdikleri ya da hayvan güttükleri ve genellikle ayrıcalık ve ırk ayrımı sistemine karşı durdukları doğu bölgesinde daha başarılı olmuştu. Âsiler Santiago, Puerte Principe ve Sante Clara'da egemendiler. İspanya Kral Nâibi başkaldırmayı bastırmak için General Valeriano Weyler'i 1896'da adaya yolladı. Önüne geleni toplama kampına atan bu generalin zülme kaçtığı apaçık bir gerçekti.[149] Fakat Amerikan basınının halkın desteğini müdahale yolunda kazanabilmek için bu hikâyeleri büyütüp geliştirdiğini bizzat Amerikan kaynakları kabul etmektedir. Bu kaynak-

147. Beard, **op. cit.**, s. 204.
148. 1898'den önce Küba'nın durumu için bak The Cuban Economic Research Project, **A Study on Cuba,** (Küba Üzerinde Bir Çalışma) Florida, University of Miami Press, 1965, s. 1 - 5.
149. Stanwood İspanyolların bazı Amerikalıları da hapsettiklerini yazıyor. Stanwood, **op. cit.,** s. 9.

lardan biri şöyle diyor: «Kanıtlar tek yanlı, eksik ve çoğu kez yalanlarla doluydu, fakat kamu oyunu en sonunda müdahale yoluna itmede etkili oldular.» [150] 1896 Baharında Amerikan Kongresi Küba'da başkaldıranlara «savaşçı (muharip) sıfatı» tanınması yolunda bir karar aldı. Aralık 1896'da da Senato Dış İlişkiler Komisyonu Küba bağımsızlığını tanımaya yönelen bir karara vardı. Fakat bu olaylar Başkan Cleveland'ın ikinci dört yıllık döneminin son kısmına rastladığından, Başkan Beyaz Saray'dan ayrılıncaya kadar büyük bir değişiklik olmaması için çaba gösteriyordu. [151]

Öte yanda, İspanya'da iki kabine değişikliği olduktan ve bir başbakan da öldürüldükten sonra, İspanya Weyler'i Küba'dan geri çekti, yerine daha ılımlı bir Genel Vali yolladı ve Küba'da bir çeşit kendi kendine yönetim tanıyan bir bildiri yayınladı. Yâni, 1897 Kışında İspanyol Hükûmeti Amerikan müdahalesini gerektiren nedenleri ortadan kaldırmağa çalışıyordu. Burada Küba'daki başkaldırmanın ayrıntılı hikâyesini anlatmak gereksizdir. Sadece, bunun, ilk başında, Amerikan halkının, yani, «sokaktaki adam»ın ilgisini çekmediği, buna da Lâtin Amerika'da yer alan sayısız ihtilâllerden biri gözüyle bakıldığı belirtilebilir. Fakat halkın ilgisini arttıracak iki olay oldu ve resmî çevreler bunları

150. Frederic L. Paxson, **The New Nation,** (Yeni Ulus) William E. Dodd, der., **The Riverside History of the United States,** C. IX, Boston, Houghton Mifflin, 1915, s. 261. Ayrıca bak dn. 13.

151. Stanwood, **op. cit.,** s. 11.

gereğince büyüttü. Birincisi bir mektup olayıydı. 8 Şubat 1898'de İspanya'nın Washington'daki Elçisi Dupuy de Lôme'un bir mektubu açıklandı. Bu mektupta Amerikan Başkanı «zayıf... [ve] kötü bir politikacı» olarak nitelendiriliyordu.[152] Elçi hemen geri çağrıldı ve İspanyol Hükûmeti Elçisinin bu kanılarına katılmadığını belirtti. Bu olay üstüne Temsilciler Meclisi Başkanı Cannon (Illinois) İspanya'ya bir ültimatom gönderilmesini ve Küba bağımsızlığının 4 Marta kadar tanınmasını istedi. Fakat Küba sorununa Amerikan halkının asıl ilgisini çeken olay 15 Şubatta yer aldı. İspanya Hükûmetinden izin alınmış ve bu (15 Şubat) tarihten tam yirmi gün önce *Maine* adlı bir Amerikan savaş gemisi «dostluk ve iyi niyet belirtisi olarak» Havana limânına yollanmıştı. Burada işaret etmek gerekir ki, Küba'daki Amerikan Başkonsolosu Fitzhugh Lee, *Maine*'in Havana limanına gönderilmesinin, gerçekleşme yoluna girmiş olan Küba bağımsızlık programını sekteye uğratacağına dikkati çekmesine rağmen,[153] bu Amerikan savaş gemisi Küba sularına yollanmıştı. 15 Şubat günü gemi bir patlama ile battı; iki subay, 264 er öldü. Teknenin bir mayınla battığı ileri sürülürken, İspanyol Hükûmeti Havana limanında mayın bulunmadığını ve bunda İspanya ya da İspanyolların suçlu olmadığını söylüyordu. *Maine*'in batışını İspanya'ya bağlayan bir kanıt bulunamadıysa da, Amerikan basını «*Maine*'i Unut-

152. **Ibid.**, s. 14.
153. **A Study on Cuba, op. cit.**, s. 4.

ma!» tipindeki başlıklarla halkın heyecanını en azından ayakta tutmağa çalışıyordu. 1959'da yayınlanan önemli bir Amerikan kaynağı halkın Küba'ya olan «sempatisinin William Randolph Hearst'in **New York Journal** ve Joseph Pulitzer'in **New York World** adlı gazetelerinin sarı gazeteciliğiyle savaşı arzulama» duygusuna dönüştürüldüğünü yazıyor.[154] Prof. Osgood da daha sonraki yıllarda yapılan araştırmaların İspanyolların sorumluluğunu gittikçe azaltmasına karşılık, Amerikalıların 1898'de eldeki kanıtları soğukkanlılıkla değerlendirecek durumda olmadıklarını bildiriyor.[155]

Bu kısa açıklamadan da, Amerika'nın gittikçe savaşa ve müdahaleye yöneldiği anlaşılmaktadır. Ekonomik dayanaklarını daha önce incelediğimiz iş çevrelerinin görünürdeki tutumu hakkında Amerikan kaynaklarında değişik görüşlere rastlanmaktadır. Prof. Beard ihtilâlcilerin önderi Gomez'in siloları yakıp, fabrikaları kapattırıp trenleri durdurarak İspanyolları aç bırakma taktiğini benimsemesiyle iş hayatının durgunlaşmasına ve Amerikalıların iki yıl içinde İspanyollardan on-altı milyon dolarlık zarar-ziyan isteğinde bulunduklarına dikkati çeker[156] ve Prof. Coolidge Amerika ile serbest tica-

---

154. Gorton Carruth **et al., The Encyclopedia of American Facts and Dates,** (Amerikan Olayları ve Tarihleri Ansiklopedisi), 2. B., New York, Thomas Y. Crowell, 1959, s. 370.
155. Osgood, **op. cit.,** s. 43.
156. Beard, **op. cit.,** s. 205.

retin kazandıracağı ekonomik çıkarlara bel bağlayan Küba'daki mülk sahiplerinin «ilhak yararına kuvvetli duygular» beslediklerini söylerken, Amerikan tarihçisi Tannenbaum genişleme siyasetinin Amerika-İspanya Savaşının amacı değil, bir sonucu olduğunu,[157] Prof. Pratt ise iş çevrelerinin Amerika'nın genişleme çabalarının karşısında yer aldığını ileri sürmektedir. Yalnız dikkat etmek gerekecek ki, Pratt bile bu karşı duruşun 1 Mayıs 1898'e kadar devam ettiğini ve iş çevrelerinin bu tarihten itibaren genişlemeye katıldıklarını kabul etmektedir.[158] Savaşa karşı olan bazı iş çevrelerinin bulunduğu da anlaşılmaktadır. Bunlar arasında İspanya Hükûmetiyle anlaşıp Küba'da işini kurmuş, şeker kamışı tarlalarını paralı silâhşörleriyle koruyup ayaklanmalardan zarar görmeyenler de vardı. Örneğin, bir ayağı Boston'da, öbürü de Küba'da Cienfuegos'da olan Soledad şeker kamışı tarlaları sahibi E. F. Atkins'in durumu böyleydi.[159] Bazı iş adamlarının da savaşın ticareti bozacağını, paranın değerini düşüreceğini ve özel teşebbüscülüğü bir kurulu düzen durumundan çıkaracağını sanmaları mümkün-

---

157. Frank Tannenbaum, **The American Tradition in Foreign Policy,** (Dış Siyasette Amerikan Geleneği) Norman, University of Oklahoma Press, 1955, s. 74.
158. Pratt, **Expansionists of 1898 op. cit.,** s. 22. Bu yazara göre sömürge pazarlarına olan ihtiyacı iş adamlarından önce tarihçiler, gazeteciler ve siyaset adamları anladılar. Pratt için önemli olan, genişleme siyasetine kimin öncülük ettiğidir; Tannenbaum için de öyle (bak : dn. 160).
159. Pratt, **op. cit.,** s. 250.

dür. Tabii, savaşın iş hayatını altüst etmeyip altın esasını bozmayacağına inananlar da vardı.

Cleveland'ın başkanlığı sırasında Küba sorununda bir şey yapılmamasına rağmen, McKinley seçildikten dört ay sonra İspanya'ya protestolar yükselmeğe başladı. Çevresini saranlar da boş durmamaktaydılar. Örneğin, Theodore Roosevelt 17 Ocak 1898'de Hermann Speck von Sternburg'a şunları yazmıştı: **«Aramızda kalması kaydıyla, Küba'ya müdahale etmemizi istiyor, bu yolda parçalanırcasına çalışıyorum.»** [160] Dikkat etmek zorunlu ki, bu sözler o Elçi mektubu olayından yirmi-bir, **Maine** savaş gemisinin batışından da otuz-iki gün önce yazılmıştı. Küba'dan yeni dönen Senatör Proctor (Vermont) 17 Martta Senato'da yaptığı konuşmada toplama kamplarının acı hikâyelerini anlattı. 23 Martta İspanyol Dış İşleri Bakanma verilen memorandumda Küba'da kısa bir süre içinde barış yapılmadığı takdirde, Başkanın, *Maine* olayı da dahil olmak üzere, Amerikan-İspanyol ilişkileri sorununu Kongreye getireceğini açıklıyordu. İspanya'nın cevabı 1 Nisanda alındı; tonu yatıştırıcı ve vaadlerle

160. Osgood, **op. cit.**, s. 45'den Elting E. Morison, der., **The Letters of Theodore Roosevelt,** (Theodore Roosevelt'in Mektupları) C. I, Cambridge, 1951, s. 762-764. Theodore Roosevelt her zaman kuvvet kullanma yanlısı olmuş, 1886'da Meksika'da, 1892'de Şili'de ve 1895'de Venezüela sınır anlaşmazlığı ile ilgili olarak İngiltere'ye karşı kuvvet kullanılmasını istemiş, vakit varken Amerika'nın Kanada'yı işgalini salık vermişti. Osgood, **op. cit.**, s. 47.

doluydu. Yine de, Amerika'nın İspanya ile çatışmaya doğru gittiği Avrupa hükûmetlerinin gözünden kaçmamıştı. Papa bazı devletlere Amerika ile İspanya arasında arabuluculuk yapmalarını önerdi. 7 Nisanda Washington'daki diplomasi temsilcileri İngiliz Elçisi Sir Julian Pauncefote aracılığı ile Başkanla konuştular. Başkan hiçbir konuda söz vermedi. Böylece, öbür devletlerin aracılığı işi de kapanmış oluyordu. Zâten, 5 Nisanda da Başkan, Başkonsolos Lee'yi geri çekmiş ve Amerika'ya dönme isteklisi Amerikalıları getirmesini istemişti. İspanya Hükûmeti 9 Nisanda Madrit'teki diplomasi temsilcilerinin baskısı sonunda Küba'da başkaldıranlarla ateşkes anlaşması yapmayı kabul ettiyse de, Küba'nın geleceği hakkında Washington ile anlaşamıyordu. Madrit'teki Amerikan Elçisi Stewart L. Woodford İspanya Hükûmetinin Amerika'nın istediklerini yerine getirme yollarını aramakta olduğunu bildirdiyse de, Amerika savaştan vazgeçmiyordu. [161]

Başkan McKinley, sonunda, 11 Nisan 1898'de Kongrede yaptığı bir konuşmada [162] Küba'ya müdahalenin gerektiğini söyledi. Başkan «insanlık...uy-

161. Bining, **op. cit.**, s. 535.
162. Konuşmanın metni: Commager, **Documents of American History, op. cit.**, s. 184; Norman A. Graebner, **Ideas and Diplomacy,** (Düşünceler ve Diplomasi) New York, Oxford University Press, 1964, s. 350-356'dan **Messages and Papers of the Presidents,** (Başkanların Bildirileri ve Mektupları) C. X, Washington, 1899, s. 139-150; Bartlett, **op. cit.**, s. 379-381; Stanwood, **op. cit.**, s. 17-18.

garlık...ve...**Amerikan çıkarları adına**» müdahale istiyordu. Uzun mesajda müdahalenin nedeniymiş gibi büyütülen *Maine* olayından hiç söz edilmiyordu. Üstelik, Prof. Beard'ün de üstünde durduğu gibi, savaş mesajı İspanyanın son tâvizlerine gereği kadar yer vermiyordu.[163] Amerikan Deniz Kuvvetleri Sekreteri 15 Nisan 1898'de **Boston Journal** yazı işleri müdürüne yazdığı mektupta bütün Amerikan tutuklularını serbest bırakarak, General Weyler'in yerine başka birini atayarak, Elçi De Lôme'u geri çağırarak ve bir ateş-kes anlaşması ilân ederek taviz üstüne taviz verdiğine dikkati çekmiş ve bu davranışlarıyla İspanya'nın adadan gittikçe elini ayağını çekmekte olduğundan bağımsızlığın savaşı gerektirmeyeceğini söylemişti.[164] Savaştan başka yollar da var olmasına rağmen, savaş yolu seçiliyordu. Gerçek neden Cumhuriyetçi Partiden Thurston'un (Nebraska) sözlerinde aranabilir: «**İspanya ile savaş bütün Amerikan demiryollarının iş hacmi ve kazançlarını arttıracak, bütün Amerikan fabrikalarının üretimini çoğaltacak, bütün endüstri ve iç ticaret kollarını canlandıracak, Amerikan işçisine talebi büyük ölçüde yükseltecek**»tir.[165] Kongrenin 20 Nisan tarihli kararı (oylama Lexington Savaşının

---

163. Beard, **op. cit.**, s. 208.

164. Jenks, **op. cit.**, s. 41'den Lawrence S. Mayo, **America of Yesterday as Reflected in the Journal of John Davis Long,** (John Davis Long'un Gazetesinde Yansıyan Dünün Amerikası) Boston, 1923, s. 179-182.

165. **Ibid.**, s. 54'den **Congressional Records,** (Kongre Tutanakları) C. XXXI (March 25, 1898), s. 3165 ve d.

yıldönümüne rastlamıştı) silâhlı kuvvetlerin kullanılmasına izin veriyordu; savaş beş gün sonra ilân edildi. 20 Nisan Ortak Kararının -daha sonraki olaylar gözden geçirilince- en önemli maddesinin Senato'nun eklediği şu «Teller Değiştirgesi» olduğu anlaşılıyor :

> **«Birleşik Devletler, adı geçen adada [Küba], yatıştırma dışında yönetim, egemenlik, ya da denetleme yetkisi gibi bir amacı olmadığını ve yatıştırma görevi sona erince adanın yönetim ve denetleme işini ora halkına bırakacağını ilân eder.»** [166]

Yâni Teller Değiştirgesi Amerika'nın savaş sonunda Küba'da egemenlik iddiasında bulunmayacağı konusunda söz vermekteydi; ilerde görüleceği gibi, Amerika aksi yönde hareket etti. Kararın tümüne gelince, bu savaş demekti. Nitekim, Başkan Ortak Kararı imzaladıktan hemen sonra İspanya Elçisi Polo y Bernabe İspanya'ya dönmeğe hazırlanıyordu. Karar Madrit'te Elçi General Woodford'a bildirildi; İspanya Hükûmetine sunulan ültimatomda Amerika'nın şartlarını kabul etmek için yalnızca üç gün verilmişti. Elçi Woodford'un da Madrit'ten ayrılmasıyla diplomatik ilişkiler kesildi ve savaş başladı.

Savaşın resmen ilânından tam iki gün sonra, yani 27 Nisan 1898'de, Senatör Albert J. Beveridge'in sözleri ve düşünceleri üstünde dikkatle durmak zorundayız. Amerika'nın bu tarihten sonraki dış po-

166. Stanwood, **op. cit.**, s. 20.

litikasının itici gücü ve yön vericisi bu sözlerde bulunabilir :

> «...Daha soylu ve daha erkek insanlardan doğan daha yüksek uygarlıklar önünde, alçak uygarlıkların ve çürümekte olan ırkların ortadan kalkması Tanrı'nın sınırsız tasarısının bir parçasıdır...Amerikan fabrikaları Amerikan halkının kullanabileceğinden daha fazlasını yapmaktadırlar; Amerikan toprağı tüketebildiğinden daha fazlasını çıkarıyor. Tutacağımız yol bizim için çizilmiş bir yazgıdır; dünya ticareti bizim olmalıdır, olacaktır. Ve bunu anamızın [İngiltere] örnek olduğu biçimde yapacağız. Bütün yeryüzünde Amerikan ürünlerinin dağıtım noktaları olarak ticaret karakolları kuracak, Okyanus'u ticaret filomuzla kuşatacak ve büyüklüğümüzle orantılı bir donanma meydana getireceğiz. Ticaret karakollarımızın çevresinde bizim bayrağımızı dalgalandıran ve bizimle ticaret yapan, kendi hükûmetlerine sahip büyük sömürgeler kurulacak, kurumlarımız ticaretin kanatları altında bayrağımızı izleyecektir.» [167]

Amerikan yayınları da bu sözleri bir **emperyalizm manifestosu** olarak kabul etmektedirler. Amerikan bayrağının Orta Amerika kanalı, Hawai, Küba ve güney denizlerinde dalgalanacağını söyleyen Beve-

167. Osgood, **op. cit.**, s. 46; Curti, **op. cit.**, s. 668'den Albert J. Beveridge, «The March of the Flag,» **Indianapolis Journal**, September 17, 1898; Pratt, **op. cit.**, s. 228.

ridge Filipinler'i **«ilk hedef»** olarak gösteriyordu. Bu açık konuşmanın karşısında Dr. Reinsch'in savaşın başında hiçbir Amerikalının savaş bitince kendi devletinin Uzak Doğu'da bir kuvvet olacağını «aklına getirmediğini» yazması çok ciddî bir yanlış olarak kabul edilmelidir.[168] Bununla ortalama Amerikan halkı kastediliyorsa, ancak, yorumun yanlışlığı hafifleyebilir.

İspanya ile çatışma başlayınca Amerikan İç Savaşındanberi tam birleşmeyen Kuzey ve Güney, saflarını sıklaştırdı. Güney'in Konfederasyon Ordusunun süvari birliği komutanı Joe Wheeler Küba'daki Amerikan birliklerinin komutanı oldu. Savaş başlar başlamaz, Amerikan Amirali Sampson Küba'ya varan denizyollarını denetimi altına alarak İspanyol Amirali Cervera'nın komutasında gelmesi beklenen filoyu beklemeğe başladı. Sampson'un tedbirlerine rağmen Cervera Santiago limanına girmeyi başar-

168. Paul S. Reinsch, **World Politics at the End of the Nineteenth Century as Influenced by the Oriental Situation,** (On-Dokuzuncu Yüzyılda Doğu Durumuyla Etkilenen Dünya Politikası) New York, Macmillan, 1900, s. 64. Prof. Wright bu kitabı «Uluslararası Politika» disiplininde yayınlanan ilk kitap olarak kabul ediyor. Quincy Wright, **The Study of International Relations,** (Uluslararası İlişkiler Çalışması) New York, Appleton - Century - Crofts, 1955, s. 26, 30, 38, 40, 146, 166, 191, 214). Dr. Reinsch On - Dokuzuncu Yüzyılda milliyetçilikten emperyalizme geçişin hikâyesini anlatırken Büyük Devletlerin «kolonileştirme» siyasetini, bunun «emperyalizm» ile bağını ve emperyalizmin başvurduğu siyasal yöntemleri incelemekte, bu arada iç politikada ve felsefede gericiliğe gidildiğini belirtmektedir.

mış, fakat orada ablukaya alınmıştı. Santiago'ya hem karadan, hem denizden saldırıya geçebilmek için kara kuvvetleri de yardıma geldi. Karada iki önemli çatışma Santiago'ya yakın iki stratejik nokta olan El Caney ve San Juan Tepesinde oldu. (Daha sonra Başkan olacak olan Albay Theodore Roosevelt'in San Juan Tepesine süvari kıt'asıyla saldırısı Amerikan tarihinde bilinen bir olaydır.) O sırada Denizcilik Bakan Yardımcısı olan T. Roosevelt Küba savaşına katılmak üzere görevinden ayrılınca, onun deniz stratejisindeki yerini Kaptan Mahan almıştı. Cervera'nın filosu 3 Temmuzda Santiago limanından kaçmağa çalışırken yok edildi; deniz çatışmasında **yalnızca bir tek** Amerikan denizcisi ölmüştü.

Filipinler'e gelince, Asya sularında görevli olan Komodor George Dewey'ye daha Şubatta filosunu Hong Kong'a bulundurma, kömür alma ve çatışma başlar başlamaz Filipin Adalarına saldırmağa hazır olma emri verildiği anlaşılıyor.[169] Bilindiği gibi, Filipinler de 1571'denberi İspanyolların elindeydi. O zaman Washington kıyılarında bulunan *Oregon* zırhlısına da, Panama Kanalı daha açılmadığından, uzun bir yolculuğa çıkarak Filipin yakınlarına ulaşması emredilmişti. Dewey 30 Nisanda Manila Körfezine girdi. Bir kaç saat içinde, **bir ölü bile vermeden,** hem düşman gemilerini yoketmiş, hem de kıyı toplarını susturmuştu. 4 Mayıstaki telgrafı ve 7 Ma-

169. Beard, **op. cit.**, s. 209.

yıstaki resmî raporu zaferinin tam olduğunu gösteriyordu; amiralliğe yükseltildi.[170] 12 Ağustosta İspanya ile barış yapıldığı konusunda bir protokol imzalandığı haberi alındığında Amerikalı General Miles, Porto Riko Adasının önemli yerlerini ele geçirmişti bile. Öte yandan, barış haberi Filipinler'e geç ulaşmış ki, savaş orada ertesi güne kadar sürdü ve General Merritt ile Amiral Dewey Manila'yı ele geçirdiler. **On hafta içinde Amerika İspanya'nın elinden koca bir imparatorluğu çekip alıyordu.**[171] Oysa, daha on-beş yıl önce bir Amerikan gazetecisi Amerika İspanya ile savaşacak olursa Amerika'nın başına gelecek felâketleri sıralamış, bunlara savaş filosunun yokoluşunu ve New York'un bombalanışını da katmıştı.[172] Endüstri ekonomisine sırtını dayamış olan Amerika'nın zaferi ise, savaşın gelişmesiyle de görülebileceği gibi, kaçınılmazdı. Jeopolitikçi Kaptan Mahan İspanya ile savaşta Amerikan donanmasının ro-

---

170. Albert Bushnell Hart, **American History Told by Contemporaries, C. IV, Welding of the Nation : 1845 - 1900,** (Çağdaşların Anlattıkları Amerikan Tarihi, C. IV, Ulusun Kuruluşu : 1845 - 1900) New York, Macmillan, 1925, s. 579 - 581.

171. Amerikan - İspanyol savaşının zamanın tanınmış gazetelerinden biri tarafından anlatılışı için bak : R. W. Stallman ve E. R. Hagemann, der., **The War Dispatches of Stephen Crane,** (Stephen Crane'in Savaş Yazıları) New York, New York University Press, 1964, s. 107 - 237.

172. Stephen Vincent Benét, **America,** New York, Farrar ve Rinehart, 1944, s. 89.

lüyle ilgili yazılar yazarak gene deniz gücünün önemine dikkati çekiyordu. [173]

İspanya ile barış yapma konusundaki görüşmeler İspanyol Hükûmetinin çabası ve Washington'daki Fransa Elçisi Jules Cambon'un aracılığıyla 26 Temmuzda başladı. Amerikan Dış İşleri Sekreteri William R. Day ile Cambon arasında imzalanan protokoldan sonra, Başkan barış andlaşmasını yapacak beş kişilik bir kurul atadı. Kuruldakilerden **New York Tribune** gazetesinden Whitelaw Reid, Senatör William P. Frye (Maine) ve Senatör Cushman K. Davis (Minnesota) «küçük Amerika» görüşünü destekliyordu; William R. Day de ortadaydı. Başkan McKinley Paris'e giden Amerikan temsilcilerine gönderdiği mesajda savaşın Amerika'ya «yeni görevler ve sorumluluklar yüklediğine» dikkatli çekerek, kendi sözleriyle, «Filipinler'de bulunuşumuzun sonucu olarak ortaya **Amerikan devlet adamlarının ihmal edemeyecekleri bir ticarî fırsat çıktığını»** söylemiş ve «Amerikan ticaretini genişletmek için her yasal yolu kullanmanın yerinde olduğunu» ve Amerika'nın Filipinler'de Luzow Adası üstünde tam egemenlikten daha az bir tâvizi kabul edemeyeceğini belirtmişti. [174] Aynı mesajda Küba, Porto Riko ve

---

173. Hart, **op. cit.**, s. 582 585. Mahan'ın İspanyol Savaşından çıkardığı dersler için bak : A. T. Mahan, **Lessons of the War with Spain,** (İspanya ile Savaştan Dersler) Boston, 1899.

174. Başkan McKinley'nin 16 Eylül 1898'de barış görüşmelerine katılacak Amerikan temsilcilerine yüklediği görev için bak : Commager, **Living Ideas in America, op.**

Batı Hind Adalarındaki İspanyol adalarını, İspanyolların buraları bırakıp gitmelerinden sonra, buraların Amerika'nın askerî işgaline geçeceğini söylemiş ve bu konuların barış andlaşmasında belirtilmesini istemişti. Stanwood'a göre, bu mesaj gelecekteki Amerikan tarihini etkilemesi bakımından önemliydi. [175]

McKinley barış görüşmecilerine Filipinler'de Luzon Adasının en az kazanç olacağını söylemişti; çok geçmeden 3.000 Filipin Adasının tümüne birden talip oldu. Fakat Amerika gibi endüstrileşmiş bir devletin dışarı taşma ihtiyacını ve sömürge siyasetini «vahiyler»le açıklamaktaydı. McKinley'nin o 3,000'i aşkın Filipin Adalarını Amerika'ya katma kararını verişini Methodist Kilisesinden gelen bir topluluğa şu sözlerle anlattığı anlaşılıyor: «Kaç gece diz çökerek ışık vermesi ve önderlik etmesi için Ulu Tanrı'ya yalvardım. Ve bir gece [ışık] geldi... Filipinler'in hepsini almak ve Filipinlileri eğitmekten başka çıkar yol yoktu...» [176] Kasımın ikinci yarısında Dış İşleri Sekreteri Hay de [177] görüşmecilere

---

cit., s. 665-666; Bartlett, **op. cit.**, s. 382-383; Beard, **op. cit.**, s. 213.

175. Stanwood, **op. cit.**, s. 24.

176. Tannenbaum, **op. cit.**, s. 88. Amerikan diplomasi tarihi ile ilgili birçok kitaplarda bu sözlere atıf varsa da aslı için bak: **Christian Advocate**, 22 Ocak 1903.

177. Savaş sırasında McKinley'in Dış İşleri Sekreteri olan William R. Day'ın yerine 1898'de John Hay geçti. Önemli bir Amerikan kaynağı olan **Toplumsal Bilimler Ansiklopedisi** bu kişi hakkında şöyle diyor: Hay

yalnızca Luzon'un alınmasının yetmeyeceğini bildiriyor, bütün Filipin Adalarını istiyordu.[178] Görüşmeler sırasında Day, hatta Reid ve Frye Amerikan Dış İşleri Sekreterine silâhlı çatışmaların tekrar başlamasını engellemek için, İspanya'ya da Mindanao ve Sulu Adalarının bırakılmasını önermişlerse de, hem Sekreter Hay, hem McKinley Filipinler'in bütününden vazgeçmiyorlardı.[179] İspanya'ya daha savaş ilân edilirken Kongre Filipinlerin egemenliğine el konacağına hiç değinmemiş, tam karşıt bir ifade kullanmıştı, ama Amerikan ekonomik çıkarları bu vaade uyulmasını imkânsız kılacak nitelikteydi. **Filipinler'in alınması Asya'da Amerikan ticarî çıkarlarının gelişmesinde yalnızca bir aşama, ama önemli bir aşama olacaktı, çünkü Filipinler'e komşu olan topraklarda 850 milyon insan yaşıyor ve bunlar her yıl Amerika'da imâl edilmiş olan ve değeri bir milyar doları bulan mal satın alıyorlardı.**[180] Filipinler bir basamaktı; asıl amaç Asya kıt'a-

---

«Amerikan İmparatorluğu genişleme siyasetinin tatlı dilli muhafızıydı». Frederick L. Schuman, «John Hay,» **Encyclopedia of the Social Sciences**, C. VII New York, Macmillan, 1930-1934, s. 284. Filipinler'in ilhakını haklı bulan, Virgin Adalarını almağa çalışan, Hay-Pauncefote Andlaşmasını imzalayan ve Açık Kapı Siyasetinin yaratıcısı olan Hay, McKinley'in halefi Theodore Roosevelt zamanında da ölünceye kadar Dış İşleri Sekreterliği yapmış ve yeni Başkanla birlikte McKinley'in genişleme siyasetini sürdürmüştür.

178. Beard, **op. cit.**, s. 214.
179. Pratt, **op. cit.**, s. 339.
180. **Ibid.**, s. 269.

sıydı. Prof. Osgood'un şu gözlemi doğruydu: **Filipinler'in alınması «yeni pazarlar için büyük ümitler yarattı.»** [181] Biraz ilerde sözü edilecek olan Hay Notaları ise yeni, yeni adımların habercisiydi. Hükûmet binlerce kilometre ötede ve başka bir kıt'aya yapışık, otuz kadar çeşitli kabilenin yaşayıp bir o kadar dilin konuşulduğu ve sayısı 3.000'i aşkın Filipin Adalarına sıkı sıkıya yapışmışken, Amerikan halkının Filipinler hakkındaki bilgisinin ne olduğunu bir Amerikalı yazar şöyle anlatıyor: Amerikalılar «bunlar ada mı, yoksa konserve yiyecek mi, bunu bile bilmiyorlardı.» [182]

Amerika İspanya'nın diğer sömürgelerini de istiyordu. Görüşücülerden W. R. Day'in İspanyol Kurulu Başkanına 22 Kasım 1898'de sunduğu ültimatomda Porto Riko [183] ile İspanya'nın elinde olan adaları ve Mariana (Ladron) Takım adalarından birinin, savaş ve Küba başkaldırması tazminatı olarak devrini istiyordu.[184] İspanya ile 10 Aralık 1898'de yapılan andlaşmaya göre, şu toprak değişiklikleri yer alacaktı

Madde I	İspanya Küba'daki bütün egemenlik haklarından vazgeçiyordu.
Madde II	İspanya Porto Riko ile İspanya'nın elindeki Batı Hind Ada-

181. Osgood, **op. cit.**, s. 44.
182. Coolidge, **op. cit.**, s. 149.
183. Bining, **op. cit.**, s. 539 - 540.
184. Hart, **op. cit.**, s. 590.

ları ve Marianalar'daki Guam Adasını Amerika'ya devrediyordu.

Madde III İspanya Filipin Adalarını da Amerika'ya devrediyordu. (Andlaşmanın onay belgelerinin değiş-tokuşundan sonra üç ay içinde Amerika İspanya'ya 20 milyon dolar ödeyecekti.)

Kısaca, Florida kıyısının biraz ilerisinde bir bağımsızlık hareketine yardım edildiği gerekçesiyle silâha sarılınmış, fakat sonunda San Francisco'nun 7.000 mil uzağında 3.000'den fazla ada ele geçirilmiş, Küba'nın Guantanamo ve Bahia Honda deniz üslerine girilmiş, bu arada İspanya'ya başkaldırmamış olan Porto Riko da ilhak edilmiş, Guam gibi Büyük Okyanus'taki stratejik adalar da andlaşma kapsamına sokulmuştu. «Amerika sömürgeci bir devlet olmuştu» ve ilhak yerine protektora yolu da açık olmasına rağmen, ülke o kadar «emperyalist-kafalı» idi ki, doğrudan doğruya ilhaka gidildi. Bu sözler bir Amerikalı yazara aittir.[185] «Amerikan silâhları zaferler kazanınca, emperyalist duygu şahlanmış ve bir yangın gibi yayılmıştı.» Bu sözler de Yale Üniversitesi Amerikan Diplomasi Tarihi Pro-

---

185. Foster Rhea Dulles, **America's Rise to World Power: 1898-1954,** (Amerika'nın Dünya Devleti Oluşu: 1898-1959) **New York,** Harper, 1955, s. 51-52.

AMERİKA'NIN BUGÜNKÜ HUKUKÎ SINIRLARINA
VARIŞI VE KARAYİP DENİZİ BÖLGESİ

fesörü Bemis'indir.[186] **Yurddaşlık vâdi olmadan toprak kazanılmıştı. Bu yeni kazançlara «sömürge» demek doğru olacaktı; Amerika, bu anlamda, «emperyalist» bir devlet olmuştu. Bu yargı da Buffalo Üniversitesi Amerikan Tarihi Profesörü Pratt'a aittir.**[187] **Bu arada, Amerika 1899'da Guam ile Hawai arasında Wake Adalarını da aldı.**[188] İspanya ile savaştan sonra Amerika'nın hem Uzak Doğu, hem de dünya politikasında aldığı önemli yer 1899 La Haye Konferansında oynadığı rolden de anlaşılıyordu. İnziva geleneğinin sürüp gittiği söylenebilir, bağlayıcı birleşmelerden (ya da anlaşmalardan) kaçınılabilirdi, fakat Amerika, artık, sömürgelere yönelen Büyük Devlet olmuştu. Oysa, Haziran 1898'de **Atlantic Monthly** dergisinde yayınlanan bir yazıda bu savaşın «bir istilâ savaşı olmadığı» söylenmişti.[189] **1898 yılının bu katılmaları yalnızca bir başlangıçtı.**

VII. EMPERYALİZM TARTIŞMASI

Böylece, Amerika Karayip Denizi ile Pasifik'te bir imparatorluk kazanmış oluyordu. Küba ile Filipinlerin başlarına geçirilen boyunduruğa karşı debelenmelerinin hikâyesini biraz ileriye bırakarak,

---

186. Samuel Flagg Bemis, **A Diplomatic History of the United States,** (Birleşik Devletlerin Diplomasi Tarihi) 3. B., New York, Henry Holt, 1950, s. 469.
187. Pratt, **A History of United States Foreign Policy, op. cit.,** s. 388 - 389.
188. Bemis, **op. cit.,** s. 474.
189. Hart, **op. cit.,** s. 573 - 575'den «The War with Spain and After» başlıklı yazı.

Amerika'da bu yıllarda ortaya atılan emperyalizm tartışmasına ve ileri sürülen görüşlere bakalım. Emperyalizme karşı olanların öne sürdüğü düşünceler şöyle özetlenebilir: Savaşın asıl amacı saptırılarak emperyalizme girişilmiştir; önce, emperyalist serüven, masraf ve halktan yeni vergiler alınması demektir. Sonra emperyalizm daha önceki Amerikalı kuşakların özgürlük ve insanlık anlayışına yabancıdır. Uygarlığı yayma sorununa gelince, bu, iyi niyetle söylenmiş bir söz olsa bile, silâh zoru değil, iyi örnek olma yolu seçilmelidir. Amerika ise yabancı halkları, kendi isteklerine aykırı olarak ve Amerika'nın kurulmasına ön-ayak olan ilkeleri çiğneyerek boyunduruğu altına almıştır. İlerde örnekleri görüleceği gibi, bazı aydınlar Amerika'nın Filipinler halkına karşı insanlık-dışı kıyımlara girişmesini yeriyor ve bunun başka yerlerde de tekrarlanmasından korkuyorlardı. Bu ise, bütün halkların kendi kendilerini yönetme hakkına dayanan ana geleneksel felsefeyi yadsımaktı. Bağımsızlık Bildirisi, Washigton'un Ayrılış Söylevi ve Lincoln'un Gettsburg Konuşmasının dayanakları hiçbir hükûmetin halkın açık rızası olmadan kendi kendine iktidara gelemeyeceğiydi. «Halkın, halk tarafından ve halk için kurduğu» bir hükûmetin uzak ve yabancı diyarlarda direnen halkları zorla yönetmeğe kalkmasının Amerikan siyasal kurumlarına yabancı olması gerekirdi. Bu türlü davranışların hem yabancı diyarlarda sonu gelmeyen savaşlara, hem de içte özgürlüğün yok olmasına sebep olmalarından korkuluyordu. Amerikan emperyalizmine kar-

şı olan Amerikalılar, işte, bu düşüncelerini konuşmalarında, broşürlerde, programlarda, şiirlerde ve diğer yazılarında tekrarladılar.

Siyaset adamlarından Senatör Carl Schurz, Senatör George F. Hoar, Vali George S. Boutwell, Moorfield Storey, William Jennings Bryan ve eski Başkan Cleveland, iktisatçı ya da yazarlardan Edward Atkinson, William Graham Sumner, William James ve David Starr Jordan, toplumsal yardımlaşmacı Jane Addams (kadın), **The Nation**'dan E. L. Godkin, **Springfield Republican**'dan Samuel Browles, edebiyatçılardan Hamlin Garland, William Dean Howells, Mark Twain, Henry Blake Fuller, Thomas Wentworth Higginson, Charles Eliot Norton ve William Vaughn Moody emperyalizme karşıydılar. **Washington Post** dergisi **«sorumluluğumuzu kabul etmek zorundayız; [bu sorumluluk] emperyalist bir politikadır!»** diye nasıl açıkça yazıyorsa,[190] yukarda sözü edilen aydınlar da Amerika'nın

190. Dulles, **op. cit.**, s. 43. Adı geçenlerin şu yayınları bulunduğu **U. S. Library of Congress** kataloglarında tespit edilmiştir Carl Schurz, **American Imperialism** (Amerikan Emperyalizmi)(Şikago Üniversitesinin Yirmi-Yedinci Yıldönümü dolayısıyla 4 Ocak 1899 tarihli törende yapılan konuşma), Boston, D. Estes, 1899, 31 s.; ———, **Annexation of San Domingo** (San Domingonun İlhakı) (11 Ocak 1871'de Senato'da yapılan konuşma), Washington, F. ve J. Rives ve G. A. Bailey, 1871, 20 s.; ———, **The Policy of Imperialism** (Emperyalizm Siyaseti) (Şikago'da 17 Ekim 1899 tarihli Anti Emperyalist Konferansda yapılan konuşma), Chicago, American Anti-Imperialist League, 1899, 27

topraklarını genişletmesine, dış pazarlar kapmasına ve silâhlanma yarışına girmesine aynı inançla karşıydılar. Emperyalizme karşı oluş, kişisel çaba-

---

s.; George Frisbie Hoar, **Hawaii** (5 Temmuz 1898'de Senato'da konuşma), Washington, Government Printing Office, 18 s.; ———, **Justice and Humanity, Not Revenge, the Only Justification for War** (Savaşın Tek Haklı Nedeni İntikam Değil, Adalet ve İnsanlık Olabilir) (14 Nisan 1898'de Senato'da yapılan konuşma), Washington, Government Office, 1898, 27 s.; ———, **No Constitutional Power to Conquer Foreign Nations and Hold Their People in Subjection Against Their Will** (Yabancı Ulusları Ele Geçirip Halklarını, İradeleri Dışında Tutsak Yapmak Yetkisi Yoktur) (9 Ocak 1899'da Senato'da yapılan konuşma), Boston, D. Estes, 1899, 42 s.; ———, **No Right Under the Constitution to Hold Subject States, etc.,** (Anayasaya Göre, Başka Devletleri Tutsak Yapma Yetkisi Yoktur) (17 Nisan 1900'de Senatoda konuşma), Washington, Government Printing Office, 1900, 90 s.; George Sewall Boutwell, **Hawaiian Annexation** (Hawai'nin İlhakı) (22 Aralık 1897'de Boston'da Çizme ve Ayakkabı Klübünde yapılan konuşma), Boston, J. E. Farwell, 1898, 11 s.; ———, **Imperialists or Republicans?** (Bunlar Emperyalist mi, Cumhuriyetçi mi?) (9 Ocak 1899'da Salem, Mass. Essex Enstitüsünde yapılan konuşma), Washington, Anti-Imperialist League, 1899, 15 s.; ——, **The President's Policy: War and Conquest Abroad, Degradation of Labor at Home,** (Başkanın Siyaseti: Dışta Savaş ve İşgâl, İçte Emeğin Horlanması) (11 Ocak 1900'de Washington, D.C. Masonic Hall'da konuşma), Chicago, American Anti-Imperialist League, 1900, 13 s.; Edward Atkinson, **The Cost of a National Crime; the Hell of War and Its Penalties,** (Ulusal Bir Cinayetin Bedeli: Savaş Cehennemi ve Cezaları) Boston, Rockwell ve Churchill Press, 1898, 23 s.;

larla da kalmamış, dernekler kurulmuş, siyasî partilerin bazıları emperyalizme açıkça cephe almıştı. Bu arada, bazı iş adamlarının karşı çıkışlarına da rastlanıyordu.

Cumhuriyetçi Partiden olduğu halde, Filipinlerin alınmasına karşı çıkan Senatör George Frisbie Hoar'un 56'ıncı Kongrenin Birinci Oturumundaki sözleri anılmağa değer :

——— **Criminal Aggression : by Whom Committed ?** (Cinaî Saldırı : Suçlu Kim ? Boston, Mass., 1899; William Graham Sumner, **The Conquest of the United States by Spain** (Birleşik Devletlerin İspanya Tarafından İşgâli) (16 Ocak 1899'da Yale Üniversitesinde konuşma), Boston, D. Estes, 1899, 32 s.; David Starr Jordan, **America's Conquest of Europe,** (Amerika'nın Avrupa'yı İşgâli) Boston, American Unitarian Association, 1913, 70 s.; ———, **War and Waste,** (Savaş ve İsraf) Garden City, New York, Doubleday, Page and Co., 1913, 296 s.; ———, **War and the Breed; the Relation of War to the Downfall of Nations** (Savaş ve Yetişme : Savaşın Ulusların Düşüşüyle İlişkisi) Boston, the Beacon Press, 1915, 265 s.; Jane Addams, **Newer Ideals of Peace,** (Barışın Daha Yeni Ülküleri) New York, Macmillan, 1907, 243 s.; ———, **Peace and Bread in Time of War,** (Savaş Zamanında Barış ve Emek) New York, Macmillan, 1922, 257 s.; Edwin Lawrence Godkin, **The Danger of Office - Holding Aristocracy,** (Soyluların Devlet Yönetmesindeki Tehlike) New York, Publication for the Civil Service Reform Association by G. P. Putnam's Sons, 1882, 16 s.; ———, **Unforeseen Tendencies of Democracy,** (Demokraside Görülmeyen Eğilimler) Boston ve New York, Houghton Mifflin, 1892, 2 s.; ———, **Life and Letters of Edwin Lawrence Godkin,** (Edwin Lawrence Godkin'in Hayatı ve Mektupları) New York, Macmillan, 1907, 2 C.

«Bu adaları kendi iradeleri dışında yönetmeyi kabul etmeyeceğiz...İspanya'nın Filipin Adaları üstünde egemenlik kurmağa hakkı yoktu. [Bu yüzden] bize satma hakkı da yoktur. Biz de onları satın almağa yetkili değiliz...Büyük ölçüde kendi çıkarlarımızla ilgili olan Monroe Doktrini uzak bir Asya toprağına lâfzen ya da ruhen uygulanamaz...Bunun altında yatana emperyalizm derler ki, bu doktrin kabul edilecek olursa, dünyayı despotizm yararına değiştirmek gerekecektir. [Emperyalizm] kendi ihtilâlimizin oturduğu doktrinle çatışır ve onunla taban tabana zıttır...Her iki meclisteki hava bu halkları onların değil, kendi yararımıze yönetme ve vergilendirmeyi öneren tedbirlerle dolu...**'Amerikan bayrağı bir kez çekildiği yerden indirilmemelidir,' ya da daha aşağı ve iğrenç neden olarak 'onlarla ticaretimizden her yıl bir kaç dolar daha fazla kazanalım' diye, silâhlarımızı bu yurtsever halka doğrultmak ve az daha ellerine geçecek olan özgürlüğü çekip alarak bu adalara işgâl hakkına dayanarak sahip çıkmak ve boyunduruğumuzda tutmak, ne biçim bir Amerikanizm, ne biçim bir yurtseverlik, ne biçim bir özgürlük aşkıdır?»** [191]

Senatör Hoar emperyalist gelişmeye «dur denmesi-

191. Hart, **op. cit.**, s. 608-611'den **Congressional Record**, the Congress, Ist Session, Washington, XXXIII (April 17, 1900), 4303-4305.

ni» ve «ölünceye kadar karşısında durulmasını» istiyordu.[192] Senatör George G. Vest de (Missouri) sömürge edinmenin Anayasanın lâfzına ve ruhuna aykırı olduğunu söylüyor, Amerikan hukuku ile çelişme hâlinde gördüğü bu eğilimin özgür kurumları da yıkıcı nitelikte olduğunu ileri sürüyordu. Ona göre, sömürgecilik «bütün Cumhuriyet kurumlarının, hükûmetlerin yetkilerini yönetilenlerin rızasından aldıkları esasının kökünü kazıyordu.»[193] Filipinler'in alınmasına karşı duran William Graham Sumner[194] Amerikan sisteminin dışarda başarı elde etme şansını fazla görmemekte, bu yayılmanın Amerika'ya bir gün pahalıya patlayacağını ileri sürerek, Amerikalıları kendi ülkelerinde bazı sorunları bile çözemeden uzak toprakların yönetimini üstlerine almalarını gerçekçi bulmuyordu. Sumner emperyalistlerin Amerikalıların herşeyi başarabilecekleri savını kabul etmemekte, Amerikalıların kendi ülkelerinde «hilekârlığa sapmadan» nüfusu yüzbinden fazla bir şehri yönetemediklerini, seçim sistemini düzeltemediklerini, zencilere oy hakkı, hattâ Anayasa'da öngörülen «hayat, özgürlük ve mutluluk» hakkını bile vermediklerini söylüyordu.

Yüksek Mahkemenin bazı kararlarında da sömürgeciliğin Amerikan Anayasasına aykırı olduğu

---

192 Tannenbaum, **op. cit.**, s. 75.

193. 12 Aralık 1898'deki konuşması. **Ibid.**, s. 91.

194. Graebner, **op. cit.**, s. 365 - 369'dan W. G. Sumner, «The Conquest of the United States by Spain,» **Yale Law Journal**, C. VIII (January 1899) s. 168 - 193.

belirtilmekteydi. Örneğin, ünlü **Dred Scott v. Stanford** Kararında şöyle denmekteydi: «Anayasanın Federal Hükûmete istediği biçimde yönetmek ya da yeni devletler kabul etme dışında, toprak sınırlarını genişletmek için Birleşik Devletler sınırında ya da uzakta sömürgeler meydana getirme ya da edinme yetkisini vermediği bir gerçektir.» [195]

İş çevrelerine gelince: Morgan, Guggenheim, Stillman, Baker, Ryan, Harriman, Sinclair ve Doheney gibi milyarderlerin herbiri genişleme konusundaki görüşlerini kamu oyu önünde derli-toplu dile getirmedilerse de, denizaşırı topraklarda fırsat kollayıp çıkınca kullandıkları ve hükûmetin yabancı ülkelerde ayrıcalıklar, kapitülâsyonlar ele geçirmesini ve gerekince de bu maddî çıkarların her türlü yolla korunmasını istedikleri doğrudur. [196] Fakat Andrew Carnegie gibi birkaçı da bazı hesaplara dayanarak emperyalizme karşıydılar. Örneğin, Carnegie «Amerikanizme Karşı Emperyalizm» adlı yazısında Amerika'nın Uzak Doğu'da toprak elde etmesinin bir «felâket» getireceğine inanıyordu. [197] Önce, Amerika'nın 18'i birinci sınıf olan 81 savaş gemisine karşılık İngiltere'nin 80'i birinci sınıf 581, Fransa'nın 50'si birinci sınıf 403, Rusya'nın 40'ı birinci sınıf 286 ve Almanya'nın 28'i birinci sınıf 216

195. James Morton Smith, der., **Liberty and Justice: a Historical Record of American Constitutional Development**, (Özgürlük ve Adalet: Amerikan Anayasa Gelişmesinin Tarihi) New York, Knopf, 1958, s. 203-206.
196. Curti, **op. cit.**, s. 668.
197. Carnegie, **The Gospel of Wealth, and Other Timely Essays, op. cit.**, s. 135-165.

savaş gemisi vardı. Amerika'nın 56,000 kara askeri varken, Rusya barışta 750,944, savaşta 2,512,143; Fransa barışta 615,413, savaşta 2,5 milyon ve Almanya da barışta 562.352, savaşta 3 milyon asker sürebilecekti. Bütün bu karşılaştırmaları yapan Carnegie Uzak Doğu'da oynak anlaşmalara ve İngiltere'ye dayanmayı tehlikeli buluyordu. Devlet «bir imparatorluk olacaksa, öbür imparatorluklar gibi yapmalı, ortaya öbür ülkelerin donanmalarına eşit bir donanma çıkarmalıydı.» Carnegie'nin sözleriyle, «New York dünyanın malî merkezi olmuştu.» Fakat şundan korkuyordu: Amerika emperyalizm yoluyla Avrupa savaşlarına karışacak olursa, bu merkezi yitirirdi. Ona kalırsa, bugünkü genişlemesi yalnızca bir tek nedenle bağışlanabilirdi: genişleme toprak kazanmak için değil, insanlık adına oluyorsa. Carnegie'ye kalırsa, Amerika'nın kapısının eşiğine, belki de, Küba adında bir «çocuk» bırakılmıştı. «İnsanlık», «Görev» ve «Kader» adına «fedakârlıklar» yapılacaktı. Carnegie'ye göre, Tanrı «açıkça bir görev yüklemişti.» Fakat o da, biraz ilerde sözü edileceği gibi, Amerikan askerlerinin Filipinler'de «insanlık» ve «görev» adına yaptıklarını yermekteydi. Gene Carnegie Amerikan mâmullerinin «Japonya, Çin, Avustralya, Yeni Zelânda, Kanada ve dünyanın her tarafını işgal edişinden» övücü bir dille söz ediyordu. [198]

198. Graebner, **op. cit.**, s. 361 - 365'ten Andrew Carnegie, «Distant Possessions: the Parting of the Ways,» **The North American Review**, C. CLXVII (August 1898), s. 239 - 248.

Dernekler ve siyasî partilerin emperyalizm konusunda bir tavır takındıklarını söylemiştik. Kasım 1898'de Boston'da Emperyalizme Karşı Olanlar Derneği kurulmuştu. Bu Dernek savaşlara, işgallere ve sömürgeleştirmelere karşı olup, Bağımsızlık Bildiri'sinin ruhuna uygun olarak, hükûmetlerin yetkilerini yönettikleri halkın rızasıyla aldıklarına inanıyordu. General Grant'ın başkanlığı sırasında Hazine Sekreteri (Maliye Bakanı) olan George S. Boutwell Derneğin Başkanıydı. Amerikan bayrağının bir kez çekildiği yerden indirilmesini ulusal bir gurur sorunu yapanlara karşı, anti-emperyalistler farklı bir ulusa ait olan toprağı elde etmenin Bağımsızlık Bildiri'sine aykırı olduğunu ve sorunu «beyaz adamın sorumluluğu» biçiminde ileri sürenlerin bu görüşlerinin içtenlikle öne sürülmüş görüşler olmadığına dikkati çekiyorlardı. Derneğin 18 Ekim 1899'da aldığı kararların anlamı üstünde ciddiyetle durmak ve düşünmek zorundayız. Bir «kendi-kendini eleştiri» niteliğinde olan bu kararlar, özet olarak, şunları söylüyordu :

> «Emperyalizm diye bilinen siyasetin özgürlüğe düşman olup militarizme yöneldiğine inanıyoruz...Washington ve Lincoln'un ülkesinde ırk ya da renkleri ne olursa olsun, bütün insanların hayat, özgürlük ve mutluluk hakkına sahip olduğunu bir kez daha belirtmek zorunda kalışımızdan dolayı üzgünüz...Herhangi bir halkı boyunduruk altına almanın cinaî bir saldı-

rı,[199] ve Hükûmetimizin belirli ilkelerini açıkça saptırmak olduğunda israr ediyoruz. Bugünkü Hükûmetin Filipinler'deki siyasetini içtenlikle kınarız. [Bu siyaset] adalardaki 1776 ruhunu yok etmek istemektedir... **Filipinlilerin boğazlanmalarını gereksiz bir dehşet olarak lânetliyoruz. Amerikan egemenliğinin İspanyol yöntemleriyle yapılmasını protesto ediyoruz...**

«Emperyalistler Filipinler'de demokratik yönetimin yok edilmesiyle bütün muhalefetin ortadan kalkacağını sanıyorlar. Bu, acı sonuçlar yaratacak bir hatadır...Asıl savaş Manila varoşlarında olmuyor. Düşman kendi içimizdedir. 1861'de ulus iki bölünmek istenmişti. 1899'da ana ilkeleri ve en soylu ülküleri yokedilmek isteniyor.

«Abraham Lincoln ile birlikte şuna inanıyoruz ki, «hiç kimse, onun rızası olmadan, başka birini yönetemez. Beyaz adam kendi kendini yönetirse bu demokrasidir, fakat hem kendini hem de başka birini yönetirse, bu, kendi, kendini yönetmenin sınırını aşar, despotizm olur.» [200]

---

199. McKinley «emperyalist serüven»den önce «kendi ahlâk anlayışımıza göre, zora dayanan bir ilhak **cinaî bir saldırıdır**» demişti. Bemis, **op. cit.**, s. 469.

200. Commager, **Documents of American History, op. cit.**, s. 192 - 193; Bartlett, **op. cit.**, s. 388 - 390.

Ocak 1900'de Sosyal Demokrat Parti New York Federe Devletine bağlı Rochester kentinde bir kongre yaptı. Toplantıda konumuza şu sözlerle dokunulmaktaydı: «Uluslararasında savaşlar çıkarılmakta, gelişigüzel insan öldürülmektedir. **Kapitalist sınıfın dışta ticarî egemenliğini genişletmek ve içte üstünlüğü desteklemek için ırkların bütününün yokedilmesi öngörülmektedir.**» [201] 6 - 9 Şubat 1900'de Washington'da yapılan Çiftçiler İttifakı ve Endüstri Birliği Yüksek Kurulu Dördüncü Yıllık Toplantısı «İspanya ile savaş sonunda Birleşik Devletlere katılan bütün topraklarda yaşayan halkın en kısa süre içinde, yönetilenlerin rızasına dayanan, kendilerine ait özgür bir hükûmet kurmalarına izin verilmesini istiyordu. [202] 8 Ağustos 1900'de Populist Partisi'nin Demokrat Parti adaylarını desteklemeğe karar verdiği toplantıda kabul edilen seçim platformunda şu sözler de yer alıyordu

> «Hükûmetin insanlık adına yapılan savaşı bir işgâl savaşına çeviren davranışını kınıyoruz. **Hükûmetin Filipinler'deki hareketi ulusal hayatımızın bütün gelenekleri, Bağımsızlık Bildirisi, Anayasa ve insanlığın açık hükümleriyle çelişme halindedir.** Kendi topraklarında sadece özgür bir hükûmet kurulmasını isteyen insanların çağrısına cinayet ve kundakçılıkla cevap verdik. Filipinler'e bağımsızlığı verileceği ve kendi kuracakları dengeli bir hükûmetin

201. Stanwood, **op. cit.**, s. 35.
202. **Ibid.**, s. 34.

korunacağı vaadiyle, bu yoketme savaşına bir son verilmesini istiyoruz...»[203]

Emperyalizm tartışması 1900 Başkanlık Seçimlerinde karşı karşıya gelen iki büyük partinin, yani Cumhuriyetçi ve Demokrat Partinin seçim bildirilerinde daha iyi gözükmektedir. Emperyalizmi savunan Cumhuriyetçi Partinin Kongresi 19 Haziran 1900'de Philadelphia'da açıldı. Bildiri[204] «içte ve dışta Amerikan ulusunun etkisini belirli bir şekilde yüceltmek ve arttırmak»la nitelenen William McKinley'i aday olarak ileri sürüyordu. Alman kararlarda Amerika'nın «ürettiği şeylere şartlar uygun olduğu takdirde ve serbest pazarlar karşılığında pazarlarımızı açmak» bir ekonomik ilişkiler ölçüsü olarak ileri sürülüyordu. Aynı Parti Orta Amerika'da bir kanal açılmasını, bu kanalın «yapım, sahiplik, denet ve korunmasının» Amerika'ya ait olmasını istiyordu. Bu önemli belgede ileri sürülen gerekçe de şuydu: «Tarım ürünlerimizin artan fazlaları için yeni pazarlar gereklidir. Özellikle Doğu'-

203. **Ibid.**, s. 41. Amerika'nın sömürgeci tutumu karşısında Amerikan ozanı William Vaugh Moody :

«Yalanlar! Yalanlar! Dönmez işler yalanla...
Varmayın üstümüze, açgözlüyüz, kolay bükülürüz.
Özgür olsun bu adaların halkı, bırakın.
Varmayın üstüne şerefleri ellerinden alınmış aldatılmış halkın.
Küfür yağdıracaklar, lânet edeceklcr bize,
Dudaklarında özgürlük şarkılarıyla ölenlerin dolaştıkları yaslı kıyılardan.»

Nevins ve Commager, **op. cit.**, s. 416.

204. **Ibid.**, s. 47.

da [Asya'da] yeni pazarlar açmak ve onları ele geçirmek için büyük çaba gösterilmelidir.» Zaten iktidarda olan Cumhuriyetçi Parti, Hükûmeti «ticaret yapan ve sömürgeci bütün uluslara Çin'de açık kapı siyasetini[205] kabul ettirmedeki başarılı çalışmasından ötürü içtenlikle kutladığını» ilân ediyordu. Kararda Başkan McKinley'nin başarısına değinilmekte ve «Samoa grubunda en önemli adada bölünmez egemenliğe ve güney Pasifik'te en iyi limana sahip olmakla her Amerikan çıkarının korunduğu» belirtilmektedir. Gene kararda Hawai adalarının Amerikaya geçmesi, Amerika'nın La Haye Konferansına katılması ve Monroe Doktrini alkışlanmakta, Batı Hind Adaları ve Filipinler'de İspanyol egemenliğinin yok edilmesi uygun bulunmaktadır. Kongrenin üçüncü günü Ohio'dan William McKinley (1843 - 1901) Başkan ve New York'dan Theodore Roosevelt (1858 - 1919) Başkan Yardımcısı adaylıklarına seçildiler.

Emperyalizme karşı cephe alan Demokrat Parti'nin Kongresi 4 Temmuzda Kansas City'de oldu. Bu Kongrenin kararları[206] ise Cumhuriyetçi Parti **«Amerika'ya Cumhuriyet kurumları ile uyuşmayan ve Yüksek Mahkemenin sayısız dâvalarda kınadığı bir sömürgeci siyasete bağlamakla»** suçlanıyordu. Küba halkına ve bütün dünya önünde verilen söze sadık kalarak Küba'daki egemenlik, yönetim ve denetlemeden vazgeçilmesini istemekte, Hükûmetin

205. Açık Kapı Siyaseti için bak **Infra.**, s. 130 - 132.
206. Stanwood, **op. cit.**, s. 56 - 63.

Filipin siyasetini yererek «Cumhuriyet hükûmetine Filipin siyasetini dikte eden gözü doymaz ticarî zihniyetin, bu siyaseti, bedelini ödeyeceğini ileri sürerek haklı göstermeğe» çalışmasını reddetmekte ve **«ticaretin özgürlük pahasına yayılmasının her zaman çok yüksek bir bedel»** olduğuna işaret etmektedir. Kararlara göre, **«İspanyol savaşından doğan ve bugün yaşamakta olan emperyalizm sorunu doğrudan doğruya Cumhuriyetin varlığı ve özgür kurumlarımızın yıkılması ile ilgilidir. Biz bu sorunu kampanyanın en önemli sorunu olarak görüyoruz.»** Demokrat Parti emperyalizm ile birlikte gelişen militarizme de karşıydı: «Bu [**militarizm**] **dışta işgal, içte yıldırma ve baskı demektir.** Bu, özgür kurumlar için herzaman ölüm demek olan güçlü koldur. **Milyonlarca yurttaşımız Avrupa'dan, işte, bundan kaçmışlardı. Bu, barışsever halkımıza büyük bir sürekli ordunun ve gereksiz bir vergi yükünün kabul edilmesi ve özgürlüklerinin sürekli olarak tehlike altında bırakılması demektir.»** Fakat Demokrat Parti de Orta Amerika'da Nikaragua'da bir kanal açılmasından yanaydı. Toplantının üçüncü günü 6 Temmuzda, William J. Bryan Başkan, Illinois'den Adlai E. Stevenson da Başkan Yardımcısı adaylıklarına seçildiler. Gene 4 Temmuzda Kansas City'de Kongresini yapan «Gümüş Cumhuriyet» Partisi Bryan - Stevenson çiftini destekleme kararı aldı.

18 Temmuz 1900'de Anti - Emperyalistler ve «Altın Demokratlar» New York'ta toplanarak, Küba, Filipinler, Porto Riko ve Hawai'nin bağımsızlı-

ğa kavuşturulmalarını istediler.[207] 16 Ağustos 1900'de Indianapolis'de toplanan Anti-Emperyalistler Derneği Bryan'nın adaylığını kabul ederek şu önemli kararları benimsiyordu:

> **«Ülkemizin tarihinde ilk olarak, Başkan yabancı bir halkı boyunduruğu altına almış ve onları despotik bir kuvvetle yönetmeye başlamıştır.** Sulu Adalarında kölelik ve poligamiyi bayrağımızla korumaktadır. **Kendinde Filipin Hükûmetinin yurttaşlarına kendi rızaları olmadan istediğini yapma ve temsilcileri olmadan vergilendirme yetkisi görmüştür.** Hayatlarını, varlıklarını ve kutsal onurlarını ortaya koydukları ülkelerini savunduklarından ötürü onlarla savaşmaktadır...Başkanın tutumu Porto-Riko, Hawai ve Filipinler halkına hiçbir bağımsızlık, Amerikan yurddaşlığı umudu, Anayasa güvencisi [ve] onu vergilendiren Kongrede temsil hakkı tanımamaktadır.»[208]

Toplantı, nihayet önemli bir yargıda bulunuyordu: **«Bu, insanların kendi rızaları olmadan kuvvet zoruyla yönetilmeleri demektir. Bu, emperyalizmdir.»** Gene aynı karar Filipinler'de Amerikan halkından gerçeği saklayan sansürün kaldırılmasını isterken şu suçlamada bulunmaktadır:

> «Bugüne kadar Filipinlileri samimî dostlardan acı düşmanlar durumuna sokan, binlerce in-

207. **Ibid.**, s. 68.
208. **Ibid.**, s. 69-71.

sanı boğazlayarak onların ülkelerini yakıp yıkan Başkan'ın tutumuydu. Bu seçimden sonra, onun tekrar seçilmesine oy veren ve bundan böyle akıtılacak her damla kanda sorumluluğa katılan herkesin tutumu olacaktır.»

VIII. İSPANYA İLE SAVAŞIN SONUÇLARI

Amerikan halkının çoğunluğu oyunu emperyalizm safında kullanmıştı. Yeniden başkanlığa seçilen McKinley'in 4 Mart 1901'de kabul konuşmasını yaptığı törene İspanyol savaşma giren birlikler de katıldı.

Emperyalist siyasetin bir «sorumluluk» olduğunu iddia edenler Rudyard Kipling'in sorumluluk anlayışı içindeydiler. Bilindiği gibi, İngiliz emperyalizminin en yalın olduğu çağda bunun övgüsünü yapan bu ozan «beyaz adamın sorumluluğu» (**White Man's Burden**) başlıklı şiirinde (bu şiir tam zamanında, 1900'de, Amerikan **McClure's** dergisinde yayınlanarak çok popüler olmuş ve T. Roosevelt de bu şiiri edebî yönden değil, düşünce yönünden beğendiğini belirtmişti) [209] beyaz derili olmayanların kendi kendilerini yönetecek kadar hiç bir zaman olgunlaşmayacaklarını ve beyazlar yerlilere pek yararlı olamayacaklarsa da, bu sorumluluğu yükleneceklerini söylüyordu. Amerika, artık, bu «sorumluluğu» yükleniyordu. Senatör Beveridge'e (Indiana) kalırsa, Amerikan ulusu Tanrı tarafından belirli görevler için «seçil-

209. Dulles, **op. cit.**, s. 48.

miş ulus» tu : **«Tanrı bin yıldır dili ingilizce olan, Teutonik halkları iş olsun diye hazırlamıyor... O bizi yeryüzünün en üstün yöneticileri durumuna soktu... ve ırkımız için Amerikan halkını dünyanın yeni baştan doğuşuna önderlik edecek halk olarak seçti.»** [210] Senatör O. H. Platt ise büyüme kuramını şu sözlerle destekliyordu : **«Topraklarımızın her genişlemesi önünde durulmaz büyüme yasasına uygundur**...Toprak bakımından genişleme tarihi, ulusumuzun ilerleme ve parlaklık tarihidir. Bu, övünülecek bir şeydir, yas tutulacak bir şey değil.» [211] Platt bir halkın kendi kendini yönetme hakkını da doğuştan bir hak değil, «sınırlı bir ayrıcalık» olarak görecek kadar ileri gidiyor, ve, gene Amerikalı Tannenbaum'un deyimiyle, neredeyse bir hükûmetin

---

210. Curti, **op. cit.**, s. 675; Bartlett, **op. cit.**, s. 385 - 388 ve Graebner, **op. cit.**, s. 370 - 373'den **Congressional Record**, 56th Congress, 1st Session (January 9, 1900), s. 711. Beveridge'in bu sözlerinden sonra hemen belirtmeli ki, İspanya ile savaşı izleyen yıllarda savaşın getirdiği yıkıntı mal ve sermayeye olan ihtiyacı arttırmış, Amerika'da iş hayatı canlanmıştı. Bu dönemin büyük yatırımlarını daha önceki yıllarda sivrilmiş olan Vanderbilt, Astor, Gould, Morgan ve Rockefeller yapıyordu. Yeni iş hayatının kapsamı çok genişlemişti. Tröstler de gittikçe büyük tekellere yöneliyordu. «Örneğin, Pennsylvania demiryolu şirketleri bir yandan Vanderbilt'lerle, öte yandan da Rockefeller'le birleşmişlerdir. Vanderbilt'ler Morgan grubuyla sıkı bir işbirliği içindedir». Beard, **op. cit.**, s. 233'den John Moody, **The Truth About the Trusts**, 1904, s. 493.

211. Beard, **op. cit.**, s. 216.

meşru sayılabilmesi için yönetilenlerin rızası ile işbaşına gelmesi görüşüne dayanan ilk Amerikan anlayışını da yadsımış oluyordu.[212] Burada hatırlamak gerekir ki, 1832'de Edward Livingston Uzak Doğu'daki ilk Amerikan diplomasi temsilcisi Edmund Roberts'a verdiği yönergede «Amerikalıların İngiltere, Fransa ve Hollandalıların Doğu Hind Adalarında yaptığı gibi hiç bir zaman işgallere kalkışmadıklarını ya da, o ulusun ülkesine yerleşmek istemediklerini» yazmıştı.[213] Bu sözlerden 67 yıl sonra ise, Amerika'nın uluslararası ilişkiler alanındaki yerini değerlendiren Harvard Üniversitesi Siyasal Bilgiler Profesörü Abbott Lawrence Lowell yapılan son ilhakların geleneksel Amerikan siyasetinden ayrılmak demek olmadığını, çünkü Amerika'nın **«dünyanın gördüğü en büyük ve en başarılı sömürgeci devleti olduğunu»** ilân ediyor, İspanya ile savaş açılmamış olsaydı, genişlemenin ergeç yer alacağından şüphe etmeyerek şimdi, sıranın, «yetenekli gençlere çekici meslek olarak... sürekli ve yüksek maaşlı sömürge yöneticiliği hizmeti kurmaya» geldiğini belirtiyordu.[214]

Amerikalıların Filipinler ve Küba'ya girmeğe çalışırken halkın karşı koyduğunu ve Amerikan

---

212. Tannenbaum, **op. cit.**, s. 92.

213. **Ibid.**, s. 97.

214. Hart, **American History Told by Contemporaries, op. cit.**, s. 591-594'den A. Lawrence Lowell, «The Colonial Expansion of the United States,» **Atlantic Monthly**, February 1899, s. 145-154.

bayrağının bu adalara ancak uzun süren silâhlı çatışmalardan sonra dikilebildiğini ve bu konuya biraz ilerde deyineceğimizi söylemiştik. Filipinler'de Amerikan egemenliğine karşı en kısa zamanda bir başkaldırma olacağı General Merritt ve General Anderson'un Manila'daki davranışlarından belliydi.[215] İspanya ile savaş başlamadan önce Filipinli Aguinaldo'nun önderliğinde bir başkaldırma olmuş, fakat bu başkaldırma ihtilâlin önderlerine rüşvet verilmesi ve bazı idarî reform vaadinde bulunulmasıyla hafiflemişti. Sonra, İspanya vaadlerini yerine getirmemiş ve Amiral Dewey de Manila'ya saldırıyı tasarlarken Aguinaldo'yu Amerikan Konsolosu kanalıyla Hong Kong'dan yardıma çağırmıştı. Ağustosta Manila'ya karadan hücuma geçildiği zaman Aguinaldo Temmuzda ilân edilen Filipinler Cumhuriyetinin bayrağı altında topladığı büyük bir orduyla Amerikan kuvvetlerine katılmış, fakat kendine as bir komuta mevkii verilmişti. Amerikalılar Aguinaldo'ya adalar İspanyol işgâlinden kurtarıldıktan sonra yerli halka teslim edileceği konusunda söz vermişlerdi. Oysa, savaş bitince Amerikan Kuvvetleri Komutanlığına atanan General Otis Filipin halkına bir bildiri yayınlayarak Amerikan Hükûmetinin iyi niyetinden söz açıyordu. Bildiri Filipinliler üstünde olumlu etki yapmadığı gibi, adaların Amerika'ya bırakıldığı da bilinmektedir. Yeni işgal kuvvetleri olan Amerikalılara karşı yerli tepkiyi gene Aguinaldo yürütü-

215. Amerika - Filipinler Savaşı için bak Beard, **op. cit.**, s. 217 ve d.; Stanwood, **op. cit.**, s. 27 ve d.

yordu. Manila'daki askerî yetkililerle Agiunaldo arasında ilişkiler, görüşmeler sürüp gidiyordu. 4 Şubat 1899'da Amerikan kuvvetlerinin bir kaç Filipinli askeri öldürdüklerini de Prof. Beard'dan öğreniyoruz.[216] O günün gecesi Filipinliler Amerikan kuvvetlerine birden saldırdılar. Bu kez, Amerikalılarla halk arasında kanlı bir çarpışma başladı. Üç yıl sürecek olan gerilla savaşları da başlamış oluyordu. Doğrudan doğruya savaşı anlatan yayınlar gaddarlık hikâyeleri ile doludur. Kendi özgürlük ve bağımsızlıkları için savaşanlara yardım edenler bu kere dünkü dostlarıyla boğaz boğaza gelmişlerdi. Silâhlı çatışmalar bu yolda gelişirken, Amerika'da da emperyalizm tartışmaları sürüp gidiyordu. Amerikalıların Aguinaldo'yu yakaladıklarını ve adaların da ardıardına düşmeye başladığını biliyoruz.[217] Prof. Coolidge'in sözleriyle Amerikalılar Filipinler'deki varlıklarını şöyle bir gerekçeyle açıklıyorlardı:

«Filipinliler bağımsız uygarlık yönünde hiç bir yetenek göstermeyen bir ırktandır; yakın bir

---

216. Beard, **op. cit.**, 218. İkinci Cihan Savaşında Uzak Doğu'daki Amerikan generallerinden MacArthur'un babası General MacArthur 30 Mart 1899'da Luzon Adasında Malolos'u işgâl etmişti. Carruth, **op. cit.**, s. 384.

217. Filipinlerin Cumhuriyetçi iktidar tarafından ele geçirilmesi Demokratlara kuzeyli rakiplerini ırk eşitliği sorununda samimi olmamakla itham fırsatını verdi. Örneğin, Demokrat Senatör Tillman'ın bu yoldaki ithamlarını eski nesil Cumhuriyetçilerden Senatör Hoar şöyle cevaplandırıyordu: «Tillman'ın söylediklerine karşı konmadı; zâten, konamazdı da.» Beard., **op. cit.**, s. 215.

gelecekte de göstermeyecekleri söylenebilir; fakat zekice yürütülen bir Amerikan egemenliği altında daha önce düşlerinde bile görmedikleri yararlara kavuşacaklardır, ve bundan sevinç duymayacak olurlarsa, bu onların yeteneksizliklerinin yeni bir kanıtı sayılacaktır.» [218]

Senatör Beveridge ise genişlemenin asıl amaçlarını şu sözlerle anlatıyordu

> «Filipinler...sonuna dek Birleşik Devletler'e ait topraklar olarak kalacaktır. Ve **Filipinlerin biraz gerisinde Çin'in sınırsız pazarları yatmaktadır. İkisinden de çekilmeyeceğiz. Takım adalardaki görevimizden vazgeçmeyecek, Doğu'da elimize geçen fırsatı kaçırmayacağız.»** [219]

(Bilindiği gibi, 1916 Jones Yasası Filipinlere 1936'da egemenlik verilmesini kabul etmiş, fakat yerli halkın kendi dilinde **Ang Ulalin Vatavat** [Öksüz Bayrak] dediği Filipin bayrağı bu adalara ancak 1946'da çekilmişti.) [220]

Amerika'nın Küba'yı ilhakı da olaylarla doludur. McKinley 5 Aralık 1899'da «yeni Küba bize eşsiz bir içtenlikle bağlanmalıdır» diyordu. [221] Daha

---

218. Prof. Coolidge bu sözlerle kendi görüşlerini değil, o zamanki Amerikan düşüncesini yansıtmak istiyor. **Op. cit.**, s. 170.
219. Faulkner, **op. cit.**, 559'dan **Congressional Record**, January 9, 1900, 56th Congress, Ist Session, Vol. XXXIII, par. I, s. 704.
220. Tannenbaum, **op. cit.**, s. 97.
221. Jenks, **op. cit.**, s. 72.

sonraki yıllarda açıklanan önemli bir mektup Kübalı önderlerin bu yabancı büyük devletle daha başında kurdukları ilişkilerin özelliğini ortaya koymaktadır. Mektup Amerika ile görüşmeler sırasında Küba delegesi olan ve sonra Küba'nın ilk Cumhurbaşkanı olması uygun görülen Estrada Palma tarafından 1 Şubat 1898'de Andres Moreno de la Torre'ye yazılmıştır. Palma diyor ki:

> «Yabancı kapitalistlerin büyük ölçüde yatırım yapmalarını ve endüstrimizle kamu hizmetlerimizin gelişmesine mâlî bakımdan yardımcı olmalarını sağlama amacıyla Küba Cumhuriyetinin yeteri kadar güven vermesi için, [Küba] Amerika'nın ülkenin iç barışını şu ya da bu yoldan garanti etmesini istemektedir.» [222]

O zamanlar Küba'nın başına geçirilmek istenen kimseler, yabancı sermayeye bel bağlıyor ve Amerikan müdahalesini kolaylaştırmak istiyorlardı.

Küba Anayasası yazıldıktan sonra Amerika ile olan ilişkileri düzenlemek için 12 Şubat 1901'de bir komisyon kuruldu. Kimi Küba'nın dış politikasında on yıl için Amerika'dan direktif almasını, kimi

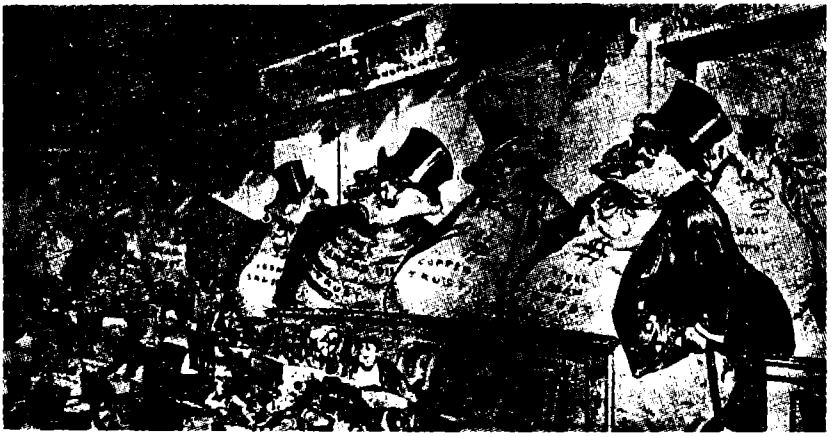
---

222. Mektup 1909-1913 yıllarında Küba Dış İşleri Bakanlığı yapan Manuel Sanguily tarafından Dr. Luis Machado'nun **La Enmiendo Platt** (Platt Değiştirgesi, 1922), adlı kitabının eleştirmesi sırasında açıklanmıştır. Şu sözler Sanguily'nindir: «İhtilâlcilerin kendilerinin bugün nefret ettiğimiz bu aşağılık durumunu hazırladıklarını inkâr etmek mümkün değildir.» Jenks, **op. cit.**, s. 72-321.

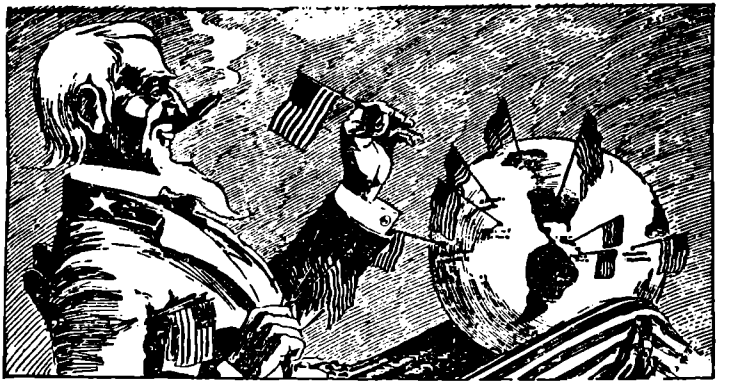
Amerikan sermayecilerine ayrıcalıklar tanınmasını, kimi Amerika'ya üsler verilmesini, kimi de Amerika ile bir para birliği kurulmasını istiyordu. Oysa, Amerikan tarihçileri Bailey ve Nasatır'ın da kabul ettikleri gibi, Küba halkına sorulacak olursa, Küba, bağımsızlığını kendi yurtseverlerinin otuz yıl süren sürekli mücadeleleri sonunda kazanmıştı.[223] Amerika bu sorunu da şöyle çözümledi: Gene bir Amerikan kaynağına göre, silâhını teslim eden her Kübalıya 75 dolar vaadetti.[224] İhtilâlci ordunun kumandanı General Maximo Gomez yüksek bir emeklilik maaşıyla sus payını almış, öbür askerlere de aralarında bölüşülmek üzere 3 milyon dolar değerinde altın dağıtılmıştı.[225]

Küba'nın Amerika ile olan hukukî ilişkileri de Platt Değiştirgesi diye bilinen bir yasayla düzenlendi. Bu bir parlâmento taktiği olarak 1901 - 1902 askerî ödenek yasasının sonuna eklendi. Bu, yürürlükteki yasayı değiştirme biçiminde olduğundan ve California Senatörü Platt tarafından önerildiğinden «Platt Değiştirgesi» diye anılır. Değiştirge 25 Şubatta önerilip 27'sinde ancak iki saat tartışıldıktan sonra sekiz madde halinde kabul edilerek 2 Martta Başkan tarafından imzalandı. Küba ya bu Değiştirgeyi Anayasasına ekleyerek kabul edecek, ya da as-

223. Helen Miller Baily ve Abraham P. Nasatır, **Latin America : the Development of Its Civization,** (Lâtin Amerika : Uygarlığının Gelişmesi) New Jersey, Prentice-Hall, 1960, s. 462.
224. Bining, **op. cit.,** s. 537.
225. Jenks, **op. cit.,** s. 62.

Amerikalı Joseph Keppler'in 1889'da yayınlanan «Senatonun Patronları» adlı bu karikatürü Amerikan Senatosunda mali tekellere ait sağdaki giriş kapısı yanında, sırayla, göbekli çelik, bakır, petrol, demir, şeker, çinko, kömür ve benzeri tekelleri göstermektedir. Ön sıralarda senatörler oturadursun, Senato asıl tekellerin avucu içindedir. Duvarda üstte «Tekellerin Tekeller Tarafından Tekeller için kurduğu A. B. D. Senatosu» sözleri ve sol yandaki halk için giriş kapısı üstünde kilit ve «Kapalı» sözü göze çarpmaktadır.

Amerika'da Denver'de yayınlanan «Rocky Mountain News» gazetesindeki bu karikatürde yeryüzünün dört-bir yanına Amerikan bayrağı diken Sam Amca dünyaya diyor ki: «İşte, şimdi birşeye benzemeğe başladın.» (1898)

kerî yönetim sürüp gidecekti. 12 Haziran 1901'de sekiz madde, Anayasaya eklendi. İki yıl sonra da 8'inci Madde uyarınca iki ülke arasında bir anlaşma haline sokuldu. Amerikan Kongresinin kararıyla, Kübalıların Anayasalarına eklemek zorunda kaldıkları maddeler özet olarak şöyledir : [226]

> Küba Hükûmeti başka devlet ya da devletlerle Küba bağımsızlığını tehlikeye sokacak, sömürge ya da askerî amaçlarla üs, ya da toprak verecek anlaşmalar yapmayacaktır.
>
> A.B.D. «Küba bağımsızlığını korumak amacıyla» Küba'ya müdahale edebilecektir.
>
> Amerika'nın Küba'yı askerî işgal altında bulundurduğu zamanki işlemleri meşru sayılacak ve bu işlemler sonunda kazanılmış haklar korunacaktır.
>
> Amerika'nın güney limanlarındaki ticareti olduğu kadar Küba halkı ve ticaretini de korumak için, Küba hükûmeti ada halkının sağlık durumu ile ilgili tedbirleri yürütecek ya da Amerika ile anlaşarak yeni tedbirler uygulayacaktır.
>
> Pine adası Küba sınırları dışında kalacaktır.
>
> Küba Amerika'ya üs verecektir.

---

226. **Treaties, Conventions, International Acts, Protocols and Agreements between the United States and Other Powers,** C. I, Washington, Government Printing Office, s. 362-364; Jenks, **op. cit.,** s. 78-79.

Küba Amerika ile bu hükümleri içine alan bir ikili anlaşma yapacaktır.

En önemli günlük Küba gazetesi olan **La Discussion**'da o günlerde yayınlanan bir resimde Küba, İsa gibi çarmıha gerili gösteriliyor, iki yanındaki direkleri de General Wood ile McKinley işgal ediyorlardı; Platt da Romalı subay gibi sekiz maddeyi mızrağın ucuna takmış görünüyordu. Küba'nın en başta gelen zenci politikacılarından Juan Cualberto Gômez 1901'de bu sekiz maddeyi şu önemli sözlerle eleştirmişti :

> **«Bağımsızlığın ne zaman tehlikeye girdiğini ve böylece onu korumak için ne zaman müdahale etmek gerektiği kararını Birleşik Devletlere bırakmak, gece ya da gündüz, diledikleri zaman, iyi ya da kötü niyetle girebilmeleri için evimizin anahtarını teslim etmek demektir.»** [227]

İkili anlaşma haline getirilen Platt Değiştirgesi o şekilde uygulandı ki, Küba kuzey komşusunun uydu bir devleti oldu. Zaten, bir süre fiilî işgal olmuş, askerî valiliğe önce General S. Brooke getirilmiş, onun yerini General Leonard Wood almıştı. Küba'yı 1899-1902 yıllarında işgal kuvvetleri adına yöneten General Wood sokakları süpürtmüş, binaları onartmış, daha iyi işleyen bir vergi sistemi kurmuş, ceza evlerini düzeltmiş, tren tarifelerini yoluna koymuş ve Kübalı Dr. Carlos Finlay'ın buluşun-

227. Jenks, **op. cit.**, s. 80-81.

dan yararlanarak sıtmayı yok etmişse de, adanın Mayıs 1902'deki ekonomik durumu Şubat 1895'den daha iyi değildi.[228] Fakat gene de Maliye Komisyonu Başkanı Sereno E. Payne 8 Nisan 1902'de «Küba'nın Birleşik Devletlere ilhak edileceği gün de gelecektir» diyordu.[229] Amerikan askerleri daha önce sözünü ettiğimiz[230] Teller Maddesine rağmen, 1902'ye kadar Küba'da kalmışlar, fakat ayrılmalarından dört yıl, dört ay geçtikten sonra yeniden dönüp gelmişlerdi.[231] Amerikan işgal kuvvetleri 1902'de ayrılırken güvendikleri Kübalı Palma'yı Cumhurbaşkanı olarak bırakmışlarsa da, Küba halkı bu başkana aynı derece bağlı değildi. O kadar ki, 16 Ağustos 1906'da bir ihtilâl patlak verdi. Bu başkaldırma ile birlikte Küba'daki Başkonsolos Steinhart Amerikan Dış İşleri Sekreterine şu şifreli telgrafı çekiyordu :

> «**Çok gizli.** Küba Dış İşleri Bakanı Başkan Palma adına Başkan Roosevelt'ten biri Havana, öteki de Cienfuegos'a olmak üzere hemen iki gemi yollanmasını rica etti...Başkan Palma Kongreyi önümüzdeki Cuma toplayacak ve

---

228. General Wood'un kamu parasını şeker tröstünün propagandasına harcama gibi karanlık yönleri de vardı.
229. Jenk, **op. cit.**, s. 71'den **Congressional Records,** C. XXXV, s. 3850-3854, 3856.
230. **Supra.,** s. 78.
231. Edwin Lieuwen, **Arms and Politics in Latin America,** (Lâtin Amerika'da Ordu ve Politika) New York, Praeger, 1961, s. 33

Kongrede silâhla müdahalemizi isteyecektir.» [232]

Biraz geç olmakla birlikte, *Denver* ve *Marietta* adlı iki savaş gemisi Küba limanlarına geldiler. Steinhart'ın 13 Eylül tarihli ve Dış İşleri Bakan Yardımcısına çektiği telgraf Başkan Palma'nın istifa edeceğini ve yerini «Birleşik Devletler Başkanının seçeceği» birine bırakacağını açıklıyordu. [233] Amerikan Denizcilik Bakanı Taft Platt Değiştirgesinin 3'üncü Maddesine dayanarak Küba Valisi ilân edildi. 12 Ekim 1906'da onun yerini alan Charles E. Magoon son olarak Panama Kanalı bölgesi valiliğinde «başarılı» olmuştu. Küba'da önemli dairelere birer Amerikalı uzman atandı. Küba Hükûmeti ikinci bir kez daha düzenlendikten sonra 28 Ocak 1909'da tekrar «güvenilir» Kübalı'lara devredildi. [234] Amerika'nın Karayipler'deki çıkarlarını o bölgenin halkına karşı da koruduğuna dikkati çeken Amerikalı Jenks'in gözlemi şöyledir :

> **«Bizim Karayipler'de geliştirmekte olduğumuz özel ilgiye benzer doktrini Japonya Mançurya'da, İngiltere Pers Körfezinde ya da İtal-**

232. Jenks, **op. cit.**, s. 89.

233. **Ibid.**, s. 90-91.

234. Amerikan Hükûmeti Küba'yı o kadar benimsemişti ki, halktan bu ülkeyi Amerika'nın bir parçası sayanlar çıkmış, bir Amerikalı üniversite mezunu Küba'nın Amerikan federe devleti olduğuna inanırken, bir Washington görevlisi Havana'yı bir Amerikan limanı sanıyormuş Jenks, **op. cit.**, s. 5.

ya Arnavutluk'ta ileri sürdü mü, bu politikaya 'emperyalizm' demekten çekinmedik.» [235]

Amerika İspanya'ya 21 Nisan 1898'de savaş ilân etmişti. Amerikan tarihi ile ilgili çeşitli eserler vermiş olan W. A. Williams'ın belirttiğine [236] göre, bu tarihten sonra bir altmış yıl kadar Amerika Küba sorunlarının her yönünü baştan sona kadar etkiledi. Bu arada, Williams'ın deyimiyle, «sadece bir avuç Kübalının özel ve grup olarak ekonomik durumları» iyiye yönelmişti. Amerika şeker endüstrisini «doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak avucunda tutmak» ya da adanın tek ürüne dayanan ekonomisinde kökten bir değişikliği «açık ya da kapalı» engellemekle «adanın ekonomik hayatına egemendi.» Williams'a göre, Amerika adanın «siyasal sisteminin sınırlarını» belirliyor ve bu sistemi sürdürecek kişileri seçiyordu.

Burada, Amerikalı olmayan halkların yaşadığı kıt'a-dışı toprakların A.B.D.'ne katılmasının yarattığı bir hukukî soruna ve Amerika'nın gösterdiği çözüm yoluna da kısaca değinmek gereklidir. Amerikan siyasal yönetimiyle ilgili sorun şuydu: Yeni topraklarda Amerikan Anayasası uygulanacak mıydı? Ortaya bir kuram çıktı. Bu topraklar, Kongrenin özel bir yasası olmadıkça, Amerika'ya bağlı olacak, fakat onun parçası olmayacak ve gümrük du-

---

235. **Ibid.**, s. 2.

236. Williams, **The Tragedy of American Diplomacy, op. cit.**, s. 1 ve d.

varları içine de sokulmayacaktı. Böylece, Amerika hem genişleyebilecek, hem de şeker ve tütün gibi dıştan gelen ürünlere karşı gümrük duvarlarını çekebilecekti. Bu topraklarda yaşayanlar da Amerikan uyruklu *(national)* olacak, fakat Amerikan yurttaşı *(citizen)* sayılmayacaklardı.

Gümrük yasaları ile Porto Riko'nun durumu ilginç bir örnektir. Porto Riko işgal edilmeden bir yıl önce, Kongre Porto Riko'dan Amerika'ya gelen mallara gümrük koyan Foraker Yasasını kabul etmişti. Porto Riko artık Amerikan toprağı olduğuna göre, bu yasa Anayasaya aykırı değil miydi? Yüksek Mahkeme 27 Mayıs 1901'de **Downes** v. **Bidwell** olayında Foraker Yasasının uygunluğuna karar verdi. Porto Riko'nun yönetim biçimi de anılmağa değer. Adanın işgali ile birlikte askerî bir yönetim kurulmuştu. Adada sivil hükûmeti kuran ve başkan tarafından 1 Mayıs 1901'de imzalanan yasa Porto Rikolulara Amerikan yurttaşlığını vermiyor, Amerikan müdahalesini sağlıyordu. Yasaya göre, Amerikan Başkanı ve Amerikan Senatosu bir vali ve altı yönetici atıyor, iki meclisle oluşan bir parlâmento kuruluyordu.[237] Meclislerden biri yukarda sözü edilen altı yüksek rütbeli yönetici ile gene Amerikan Başkanı ile Senatosunun atadığı beş kişiden bileşik bir yukarı meclis olup öbürü halkın oyuyla seçilen aşağı meclisti. En önemli yürütme mevkilerine Amerikalıların atanmasıyla yasama faaliyetleri de

237. Beard, **op. cit.**, s. 222.

gene Amerikalılarca denetlenmekteydi. Başka sömürgelerde başka Anayasa sorunları da ortaya çıkıyordu. Örneğin, Filipinlerde basın özgürlüğü ve Hawai adalarında mahkemelerde jüri kullanılması da Anayasa sorunları doğurmuştu. Amerikalılar şöyle bir çıkar yol seçtiler: Anayasa ikiye ayrılmalıydı. Bazı maddeleri «esas,» bazıları «şeklî» idi. Yeni katılan topraklarda da uygulanması zorunlu olanlar, işte, bu esas maddelerdi. Örneğin, Yüksek Mahkeme mahkemelerde jüri kullanılmasını «esas» nitelikte değil, bir «usul meselesi» olarak görmüştü.[238] Oysa, Amerikan siyasal kurumlarını tanıyanlar, örneğin, jüri sisteminin öneminde görüş birliği halindedirler.

A.B.D. Latin Amerika'da egemenliğini bir Orta Amerika kanalı ile güçlendirmek istiyordu. Öncelerı, Orta Amerika kanalının Nikaragua'da açılması düşünülmüştü. Nikaragua ise İngiliz Hondurası'nın biraz güneyindeydi.[239] Amerika İngiltere'nin bütün hareketlerini kuşkuyla izliyor, Monroe Doktrini adına şiddetli protestolarda bulunuyor ve açılması düşünülen «uluslararası» kanalın hiçbir devletin denetiminde olmaması görüşünü savunuyordu. Ame-

238. **Ibid.**, s. 220.

239. Amerikalı iş adamı Cornelius Vanderbilt bir şirket kurarak iki Okyanus arasında dar bir şerit gibi uzanan Nikaragua topraklarında ulaştırma ve gezi işini ele geçirince, Nikaragualılardan çok İngilizlerle çatışmıştı; İngiliz Hondurası'na sahip olan İngiltere bu çevreyi kendi etki alanı içinde sayıyordu. Bailey ve Nasatır, **op. cit.**, s. 474.

rika'nın bütün davranışı daha «Büyük Devlet» statüsünü kazanmamış bir devletin savunma taktiğiydi. Karşılıklı hareket ve tepkilerden sonra Amerika ile İngiltere arasında imzalanan 1850 Clayton-Bulwer Andlaşmasına[240] göre, kanalı hiç kimse denetlemeyecek, hiç bir devlet silâhlandırmayacak ve kanal herkese açık olacaktı. Bu andlaşma Amerika-İngiliz yarışmasını hiç değilse bir süre için yatıştırdı.[241] 1881'de Amerikan Dış İşleri Sekreteri Blaine bu andlaşmanın kaldırılmasını önerdiyse de, Lord Granville reddetti.[242] Sekreter Frelinghuysen'in de 1884'de çabaları bir sonuç vermedi. İspanya ile savaş sırasında *Oregon* adlı savaş gemisinin Pasifik sularından tâ Santiago'ya kadar olan uzun yolu aşıp gitmesi bir kanalın yararını bir daha ortaya

---

240. Hunter Miller, der., **Treaties and Other International Acts of the United States: 1783-1855,** (Birleşik Devletlerin Andlaşmaları ve Diğer Uluslararası Senedler: 1783-1855), C. V, Washington, Government Printing Press, s. 671-682.

241. 1858'de Orta Amerika topraklarını Amerika'ya katabilmek için Californiya'dan Nikaragua'ya gelen William Walker adlı bir maceracı bu ilhakı kolaylaştırmak için Nikaragua uyruğuna geçmiş ve birlikte getirdiği 58 maceracı arkadaşının çabasıyla Cumhurbaşkanı seçilmiş, fakat benzeri çalışmaları öbür Orta Amerika devletlerinde tekrarlamağa kalkınca İngilizlerin direnmesiyle karşılaşarak önce kaçmış, sonra 1860'da idam edilmişti. Bailey ve Nasatır, **op. cit.,** s. 475.

242. James G. Blaine'in James Russell Lowell'a 19 Kasım 1881'de yazdığı ve Cleyton-Bulwer Anlaşmasının değiştirilmesini konu edinen mektubu için bak Ruhl J. Bartlett, **op. cit.,** s. 392-393. Lord Granville'in red mesajı için bak **Ibid.,** s. 393-396.

koymuştu. Genişlemeden yana olanlar, bir an önce bir kanal açılmasını yazıyor, söylüyorlardı.[243] Ferdinand de Lesseps'in Süveyş başarısından sonra kurduğu Fransız Panama Kumpanyası Orta Amerika'da bir kanal açma tasarısı peşindeydi. De Lesseps'in Panama kanalı tasarısı söz konusu olunca, Başkan Hayes 8 Mart 1889 tarihli bildirisinde şöyle demişti: «Bu ülkenin siyaseti Amerikan denetiminde bir kanaldır. Birleşik Devletler bu denetimini herhangi bir Avrupa ülkesine bırakamaz.»[244]

İngiltere Amerikan dostluğunu kazanmağa kararlı olduğundan Clayton - Bulwer Andlaşmasını değiştirmeyi kabul ettiği gibi, yeni (1900) Hay-Pauncefote Andlaşmasının Amerikan Senatosunda kabul edilmesi üzerine Lâtin Amerika isteklerini kabul eden ikinci bir andlaşmaya da (18 Kasım 1903) boyun eğdi. Kanalı hem Amerika açacak, hem denetleyecek, hem de savunacaktı. Özetle, İngiltere bu uzun süren anlaşmazlıkta Amerikan üstünlüğünü tanımıştı.[245] Kanalın ilerdeki statüsünü tesbit etmek için de Kolombiya Cumhuriyetinin temsilcisi ile bir andlaşma yapıldı, çünkü ortada Panama diye bir devlet yoktu ve söz konusu topraklar Ko-

---

243. Örneğin, Lodge, Rio Grande'dan Arktika'ya kadar «tek bayrağın» dalgalanmasını istiyor, bu arada Orta Amerika'da bir kanal açılması tezini tekrarlıyordu. Karl Schriftgiesser, **The Gentleman from Massachusetts : Henry Cabot Lodge,** (Massachusetts Temsilcisi Henry Cabot Lodge) Boston, Little, Brown, 1945, s. 136.
244. Coolidge, **op. cit.,** s. 273.
245. Bartlett, **op. cit.,** s. 398 - 399.

lombiya'ya aitti. Bogota'daki Kolombiya Kongresi Amerika'ya istediği toprakları vermeği reddetti; yani, yeni yapılan andlaşmayı onaylamadı. Kasım 1903'te Amerika'nın, üzerinde haklar istediği topraklarda bir ayaklanma başgösterdi; başkaldıranlar Kolombiya Devletinden ayrılarak bağımsız Panama Cumhuriyetini kurduklarını ilân ettiler. Amerikan savaş gemileri ayaklanmayı bastırmak için gelen Kolombiya askerlerinin karaya çıkmalarını önledi.[246] Washington yeni devleti hemen tanıdı; yeni devletle on mil derinliği olan bir koridorda Amerika'ya haklar tanıyan bir andlaşma yaptı. Amerika altın olarak on milyon dolar verecek ve her yıl da 250,000 dolar ödeyecekti. Böylece, Panama Amerikan Hükûmetinin kurduğu bir cumhuriyetti; bütünüyle Amerikan nüfuzu altında «bir kanal devleti»nden başka bir şey değildi.[247] Yeni devletle yapılan Hay - Bunau Varilla Andlaşması (18 Kasım 1903) ile Amerika Panama bağımsızlığını korumak için müdahale hakkı da kazandı. Panama'nın Amerikan müdahalelerinde yararlı olacak ufak bir silâhlı kuvveti de vardı; bu kuvvetler «ihtilâl» sırasında örgütlenen kuvvetler ile rüşvet yoluyla Kolombiya ordusundan koparılan kuvvetlerden oluşmuştu. Panama'nın iki zengin ailesi de aralarında anlaşarak bir Cumhurbaşkanı seçmişlerdi. Amerika Panama kanal bölgesi ile birlikte Panama körfezinde beş adayı da almıştı. (Gene Amerika, eldeki anlaşmala-

246. Bailey ve Nasatır, **op. cit.**, s. 684 - 685.

247. Lieuwen, **op. cit.**, s. 182 - 183.

ra dayanarak 1917, 1918 ve 1925 yıllarında silâhla Panama'ya müdahale etti.[248])

Amerika kanalı ele geçirmek, ayrıca kanala giden yollara da sahip olmak istiyordu. İlk fırsat Haiti'de çıktı; daha doğrusu, Amerika stratejik önemi olan Haiti'ye yanaştı. Yeni seçilmiş olan Hyppolite'e temsilci Frederick Douglass'i yolladı; temsilci, Mole St. Nicholas'ın Amerika'ya üs olarak bırakılmasını istiyordu. Başkan Hyppolite dayatınca Harrison Amiral Gherardi'yi Douglass'a yardımcı olmak üzere Haiti'ye yolladı. **Gherardi Amerika'ya üs verilmesi sonunda halkın ayaklanması olasılığına karşı Haiti hükûmetini destekleyeceğini vaadediyordu.**[249] Üssün zorla işgali düşünüldüyse de, komşu Dominik Cumhuriyetinde Samana körfezinde yeni üsler elde etme yolları da denenebilirdi. Dominik'in başkanı Heureaux daha «uysal» çıktı. Yalnız, bu yolda bir andlaşma yapınca halkın ayaklanmasından korkuyordu. Ayaklanmayı bastırmak için 200,000 dolara ihtiyacı olacaktı. Bu istek Amerikalılara, daha doğrusu, Kongrede ilgili komisyonlara bildirildi. Bunun üzerine 5 Ağustos 1892 Yasası «Başkanın Yönetiminde genişletilecek...kömür ve deniz istasyonları kurmak için» 250,000 dolar ayır-

---

248. Amerikan askeri yardım kurulları özellikle Panama polisini modern silâhlarla donattılar; ihtilâlci kuvvetlere karşı bu polis direnecekti. Aristokrasi-toprak ağaları diktatörlüğünü uzun süredir destekleyen polis kuruluşunun başkanı Albay Remon sonunda 1952'de işi uzatmayarak iktidarı kendisi ele geçirdi.
249. Pratt, **op .cit.**, s. 30

dı.[250] Samana Körfezinde Carenero adasını 99 yıl için Amerika'ya kiralayan bir andlaşma tasarısı hazırlandı. Gizli yapıldığı halde, yayılan dedikodular ve Dominik halkının tepkisi görüşmelerin yarıda kalması sonucunu doğurdu. Bu iki ülke, Haiti ve Dominik daha sonra başka yollardan Amerika'nın etki alanı içine girdi.

Amerika'nın bu yıllarda Karayip Denizi ile olan ilgisinin çerçevesini çizmek için buradaki Danimarka (Virgin) Adalarını da[251] ele geçirme girişimlerine kısaca değinmek gerekir.[252] Daha İç Savaş sırasında Amerika'nın Karayip'te bir deniz üssüne sahip olmayışı Lincoln Hükûmetinin abluka çabalarını güçleştirmiş, Dış İşleri Sekreteri Seward'ın Ocak 1865'de Washington'daki Danimarka Elçisi General Raaslöff'e Danimarka Batı Hind adalarını satın alma önerisinde bulunmasına yol açmıştı. Öneri Aralık 1865'de tekrarlandı. Bu sırada Danimarka Avusturya - Prusya kuvvetlerine yenilerek Schleswig ve Holstein Dükalıklarını elden çıkarmıştı. Danimarka önerilen fiatı öğrenmek istedi. Seward 5 milyon dolarlık altın önerdi. İngiltere satışa karşıydı. 1733 Andlaşmasma göre ise, St. Croix Adasının satışı için Fransa'nın izni gerekti. 1867'de yalnızca kuzey-

250. **Ibid.,** s. 31.
251. St. Thomas, St. John ve St. Croix Adaları.
252. Waldemar Westergaard, **The Danish West Indies Under Company Rule (1671 - 1754) with a Supplementary Chapter, 1755 - 1917,** (Bir Ek Bölümle Birlikte, Şirket Yönetimi Altında Danimarka Batı Hind Adaları) New York, Macmillan, 1917, s. 257 - 262.

deki iki adanın 7.5 milyon dolara satılması kararlaştırıldı. Başkan Johnson'un Senatoda rakibi olan Dış İşleri Komisyonu Başkanı Charles Sumner'in çabalarıyla andlaşma onaylanmadı. Aynı yıl içinde hem Alaska, hem de bu adaların alınması hükûmetin prestijini arttırabilirdi; Sumner bunu istemiyordu. Cleveland Başkan olunca satış sorunu bir daha ortaya atıldıysa da, Hawai'yi kabul etmeyen hükûmet bu adalarla hiç ilgilenmedi. John Hay ile Danimarka Elçisi Kont Costantine Brun 1901'de bu konuyu bir daha ele aldılar. Şimdiki Fransız Hükûmeti (Üçüncü Cumhuriyet) St. Croix'nın da satılmasına karşı durmuyordu. Andlaşma Ocak 1902'de oldu. Bu kez Senato 17 Şubatta andlaşmayı hemen onayladı; karşı koyan Danimarka Yukarı Meclisi *(Landsthing)* oldu. Bu kararda Alman ticarî çıkarlarının etkisi olduğu sanılıyordu. Bu adalar ancak 1917'de Amerika'nın eline geçti.[253]

Amerika'nın Uzak Doğu ile olan ilgisini belirtmiş, 1898'de Pasifik'te Guam ve Wake adalarını aldığını söylemiştik. 1899'da da bazı Samoa adalarındaki egemenliğini sağlamlaştırdı. Amerika daha 1878'de Samoa'da bazı çıkarlar ele geçirmişti.[254] Samoalı Prens Le Mamea o yıl Washington'a gelip Pago Pago'da Amerikan Hükûmetine deniz üssü ve-

253. Elli yıldanberi adalara göz koyan Amerika bunları sonunda 17 Ocak 1917'de 25 milyon dolara aldı. Amiral James H. Oliver adaların ilk Amerikan Valisi oldu.

254. 17 Ocak 1878 Andlaşması : Bartlett, **op. cit.,** s. 367'den **Statutes at Large of the United States,** C. XX, s. 704 - 705.

ren andlaşmayı imzaladığı zaman Samoa'nın adını herhalde pek az Amerikalı duymuştu; bir yıl içinde bu sakin ada dünyanın büyük devletlerinin ele geçirmek istedikleri bir yer oldu. Genel olarak Pasifik adalarında Alman çıkarları Avustralya ve Yeni Zelanda -ve dolayısı ile İngiltere- ile çatışma halindeydi. Alman ve İngiliz göçmenler arasında çekişme daha belirli olmaya başlamıştı. Samoa adaları deniz subayları, tüccarlar, misyonerler ve konsolosların cirit attıkları topraklar oldu. 1889'da Berlin Andlaşmasıyla adalar İngiltere, Almanya ve Amerika arasında üçlü bir ortaklığın uydusu durumuna sokuldu. Bu Andlaşmayla Tutuila Amerika'ya düştü.[255] Çoğu kez, İngiltere, Amerika ile birlikte Almanya'ya karşı birleşiyordu. Bazı Amerikalılar ittifak politikasının bu kadarına bile karşıydı.[256] İspanya'nın 1898'deki yenilgisinden sonra Pasifik adalarında yeni bir çalkantı olması beklenebilirdi. Zaten, Almanya Filipinlerin tümüne önce egemen olmayı tasarlamış ve bu amaçla oraya bir filo da göndermişti, fakat sonra Filipin adalarını bölüşmeyi denemişse de, Amerika'nın burada ortak kabul etmemesi üzerine İspanya ile Eylûl ve Kasım 1898'de yaptığı gizli andlaşmalarla Caroline, Mariana ve Pelew adalarını satın almıştı. Samoa adalarına da el atması beklenebilirdi.

---

255. 14 Haziran 1889 Andlaşması. Bartlett, **op. cit.**, 367'den **Statutes at Large of the United States**, C. XXVI, s. 1497 - 1507.

256. Beard, **op. cit.**, s. 203.

Samoa Kralı çok kritik bir yılda, 1898'de öldü. Orada baş-yargıç olarak görevli bulunan Amerikalı Washington'a yakınlığı bilinen birini halef olarak destekliyordu. Amerikan adayı Samoa'daki öbür kuvvetlerce benimsenmeyince baş-yargıç bir İngiliz zırhlısına sığındı. Mart 1899'da bir Amerikan Amirali Samoa'daki Amerikan çıkarlarının imdadına yetişti. Amerikan Amiralinin müdahalesi Samoa politikasında yeni patlamalara yol açmıştı. Kargaşalıklarda Amerikan ve İngiliz savaş gemileri Alman Konsoloshanesini tahrip ettiler. Bu olaylardan sonra Almanya Samoa adalarının bölünmesi üstünde daha ısrarla durdu. Son andlaşma 1 Kasım 1899'da oldu. Almanya en büyük ada olan Upolu ile Savaii'yi aldı. Tonga ve Savage, aşağı Salamon adaları ve Afrika'da Togoland'da çekişmeli bir toprak parçası İngiltere'ye verildi; Amerika da ilgilenmekte olduğu iki adayı aldı. Amerika'nın Pasifik ile olan bu ilgisinde asıl hedefi, daha sonraki olayların da göstereceği gibi, Amerikan fabrikalarının ürünlerini yabancı pazarlarda satmak devlet adamlarını birinci derecede işgal eden sorun olmuştu. Resmî görevliler özel şirketlerle amansız bir işbirliği içindeydiler.

Lâtin Amerika dışındaki pazarlardan şimdilik en önemlisi Çin'di. Williams'ın da belirttiği gibi, bu pazara girmenin Amerikan imalâtçılarına «büyük kârlar» getireceği söyleniyordu.[257] Amerika'nın genellikle Asya ve özellikle Çin ile ilgisi, tabii, daha eski tarihlere gidiyordu. Amerika Uzak Doğuya ilk

257. Williams, **op. cit.**, s. 41.

diplomasi temsilcisini (Edmund Roberts) daha 1832'de yollamıştı. Bu temsilcinin önce Çin Hindi'nde Hué'ye gitmesi ve Krala ticaret yapmayı, silâh ve cephane satabileceklerini önermesi istenmişti.[258] 1839'da Afyon Savaşı'nda İngiliz silâhlarının açtığı limanlarda ayrıcalıklara sahip olabilmek için 1844'de de Caleb Cushing'i Çin'e yollamıştı.[259] Aynı yıl imzalanan Wanghia Andlaşmasıyla Kwangçow, Amoy, Ningpo ve Şanghay limanlarının Amerikalılara da açılması kararlaştırıldı.[260] Amerika bir yandan Komodor Perry'yi aynı amaçlarla Japonya'ya yollarken,[261] 1858 Amerikan - Çin Barış, Dostluk ve Ticaret Andlaşması iki devletin ilişkilerini Amerika yararına daha da geliştirdi.[262] Çin asıl Temmuz 1898'de bölüşülmeye başlanınca birçokları Amerika'nın genişlemesi uğruna Amerikan donanmasının büyümesini, Orta Amerika Kanalının açılmasını ve Hawai'nin alınmasını ister oldular. Önce New York'da, sonra öbür büyük kentlerde «Çin'de Amerikan Çıkarlarını Koruma Komiteleri» kurulmakta, Amerikan Asya Derneği gibi örgütler hükûmete baskı yapmaktaydılar. Bu kentlerin ticaret odaları,

---

258. Bartlett, **op. cit.**, s. 258'den Department of State, **Special Missions**, C. I, s. 73 - 75.
259. Bartlett, **op. cit.**, s. 259 - 260'dan **Sen. Exec. Doc.** (457) 28th Congress, 2nd Session, No. 138, s. 1 - 5.
260. Hunter Miller, der., **Treaties and Other International Acts of the United States**, Vol. IV, s. 559 - 570.
261. Bartlett, **op. cit.**, s. 268 - 270'den **Sen. Exec. Doc.** (751), 33rd Congress, 2nd Session, No. 34, s. 4 - 9.
262. **Ibid.**, s. 264 - 265'den **Public Statutes at Large of the United States**, C. XIII, s. 1023 - 1030.

durumu Dış İşleri Sekreterine yansıttılar; kimi doğrudan, doğruya başkana çıktı. Dış İşleri Sekreteri Hay, Haziran 1898'de Çin ile ilgili olarak özel araştırmalar yaptırmağa başlamıştı bile. Hay ünlü notalarını daha ilân etmeden önce 16 Mart 1899'da gazeteci Paul Dana'ya yazdığı mektupta Çin'in parçalanmasına karşı ve Amerika'nın ticaret çıkarlarını korumağa kararlı olduğunu açıklıyordu.[263]

Üzerinde durduğumuz yıllarda Amerika'nın Çin'e olan tavrı en iyi Hay notalarında belirlenmektedir. Bu notaların sözcükleri ve anlamı üstünde durmadan önce, Mahan'ın 1899 sonbahar ve kışında yazdığı makalelerin toplamı olan **Asya Sorunu** adlı kitaptaki (1900) görüşlere ve bunların Hay'in açık kapı siyasetine dayanak oluşlarına kısaca bakalım.[264] Filipinler'in alınmasıyla Monroe Doktrininden vazgeçildiği konusunda yapılan eleştirileri söz konusu ederek, bu doktrinin bir devletler hukuku kuralı olmadığını, doktrinin Amerika'nın Avrupa'nın işlerine karışmayacağını öngörmesine rağmen, Amerika'nın bu ilkeden vazgeçebileceğini söylemekte, «Asya'da çıkarlarımızla büyük ölçüde ilgili sorunlarla karşı karşıyayız» dedikten sonra,

---

263. William Roscoe Thayer, **The Life and Letters of John Hay**, (John Hay'in Hayatı ve Mektupları), C. II, Boston, Houghton Mifflin, 1916, s. 241.

264. Alfred Thayer Mahan, **The Problem of Asia**, (Asya Sorunu) Boston, 1900, s. 11 - 18, 47 - 48, 106 - 107, 179 - 181, 187 - 191 ve 201 - 202. Ayrıca bak : Tyler Dennett, «The Future in Retrospect, Mahan's **The Problem of Asia**,» **Foreign Affairs**, C. XIII (Nisan 1935).

Çin ile Rusya ve Japonya'nın ilgilendiğine değinerek açık kapı siyasetine yol açan görüşleri şöyle savunuyordu :

> «Açık kapıyı tam anlamıyla garanti etmek için, yalnızca Çin'de çevrelenen değil, özellikle en kısa deniz ulaştırma yollarına egemen olan kuvvete ihtiyaç vardır...Uzak Doğu'ya biri Avrupa, öbürü de Amerika'dan olmak üzere, iki büyük yolla ulaşılır. Bu yollardan birincisi Süveyş'ten, ikincisi de Pasifik'ten geçer... Amerika'nın Çin yolunun Nikaragua -ya da Panama'dan- geçtiğini söylemek doğru olacaktır...Akdeniz, Mısır, Küçük Asya, Kızıldeniz ve Aden bu yolun denetleme noktaları olduğu gibi, Karayipler denizi, Hawai ve Filipinler'le birlikte ilerde açılacak kanalın yakınındaki topraklar...öteki yolun mihenk taşlarıdır.»

Hay noktalarına gelince : Bunlar, Williams'a göre, Monroe Doktrini kadar önemlidir.[265] Notaların ileri sürdüğü Açık Kapı Siyaseti Amerika gibi bir endüstri devletinin **«kaçınılmaz yazgı»** görüşü ile birleşince Amerika'nın bugüne kadarki dış politikasının ana dayanağı ortaya çıkmaktadır. Birinci Hay Notası (6 Eylûl 1899)[266] Çin'de bütün devlet-

---

265. Williams, **op. cit.**, s. 44.
266. Hay Notaları : Commager, **Documents of American History, op. cit.**, s. 190 - 192'den Malloy, **Treaties,** etc., Vol, I, s. 246 - 260; Commager, **Living Ideas in America, op. cit.**, s. 667 - 669; Thayer, **op. cit.**, s. 242; Bartlett, **op. cit.**, s. 409 - 411; Tannenbaum, **op. cit.**, s. 100.

lere eşit imkân tanınmasını istiyordu. Almanya Çin'den Kiaoçov limanı ile Şantung yarımadasında limana yakın toprakları ele geçirdiği zaman Alman Hükûmetinin Amerikan yurttaşlarına buralarda tanınan hakların yürürlükte kalacağı konusunda Berlin'deki Amerikan Elçisine söz verdiğini hatırlatmakta, fakat İngiltere ile yapılan en son andlaşmada buna son verir nitelikte «etki alanları» ya da «nüfuz bölgeleri» yaratılmakta olduğundan yakınarak, bu limanlarda önceden elde edilen ayrıcalıkların devamını, bu «nüfuz bölgesi»ne giren her mala bugünkü Çin gümrüğünün uygulanmasını ve bu nüfuz bölgelerine gelecek olan başka uluslara ait gemilerden daha yüksek gümrük alınmamasını istemiştir. İkinci nota da (3 Temmuz 1900) gene aynı paralelde olup diğer devletlerin cevaplarını yorumlayarak Açık Kapı Siyasetini herkes için bir kere daha ilân ediyordu. Üçüncü nota 1900 Boxer Ayaklanmasını izledi. Amerika Çin'de Boxer ayaklanmasına karşı koyanlardandı. Bu ayaklanmanın bastırılmasından sonra Çin'den 333 milyon dolarlık tazminat istenmiş olup bunun 25 milyonunu Çin Amerika'ya ödeyecekti.[267] **Üçüncü notanın önemli bir noktası Hay'in borçlandırmayı ticaretin vazgeçilmez yanı saymasıydı.** Bu arada, daha önce yer verildiği gibi, McKinley tekrar başkanlığa seçilmiş ve bu seçilişini son emperyalist politikasının onaylanması anlamında yorumlamıştı. Aynı yönde daha güvenle yürümeğe hazırlandığı bir sıra 6 Eylûl 1901'de bir

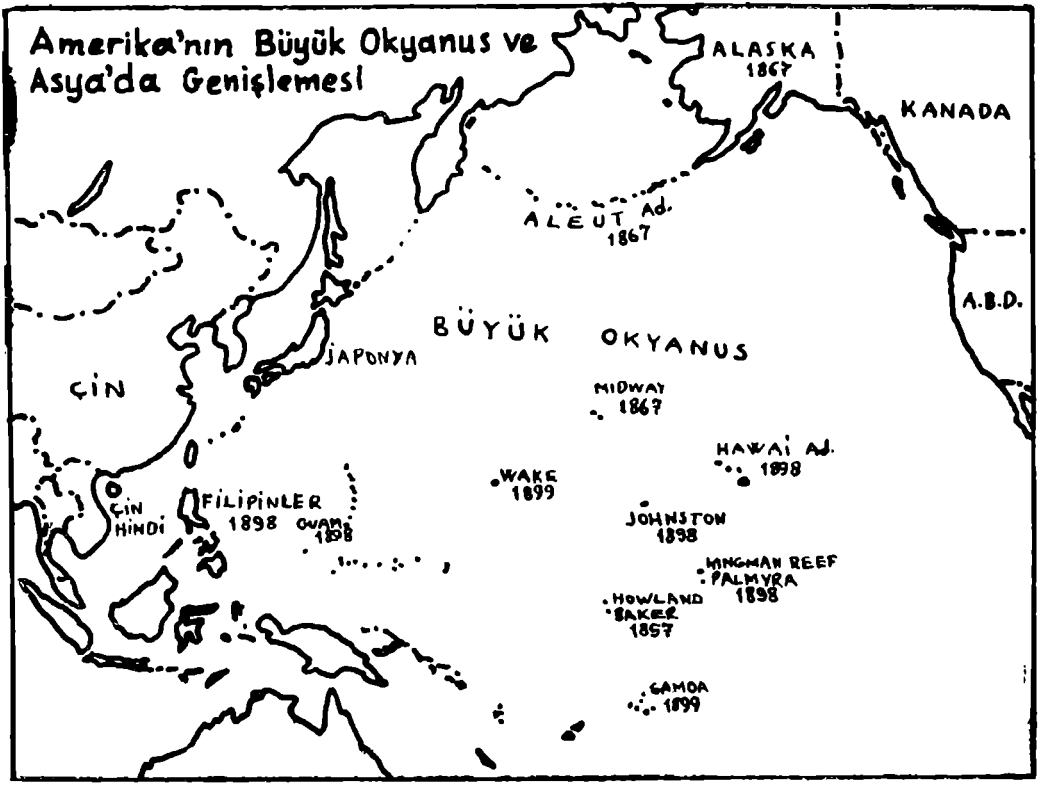
267. Tannenbaum, **op. cit.**, s. 101.

süikaste kurban gitti ve yerini kendini aratmayacak olan Başkan Yardımcısı Theodore Roosevelt'e bıraktı.

Açık Kapı Siyasetinin daha genel değerlendirilmesini bu araştırmanın «sonuçlar» bölümüne bırakarak burada, aslında yeni olmayan bu politikanın bir emperyalizm uygulaması olduğunu söyleyelim. Amerikan Dış İşleri Sekreterlerinden olup adı Uzak Doğu olaylarıyla akla gelen Henry L. Stimson'un yıllar sonra belirttiği gibi, Hay'in Açık Kapı Notalarında ileri sürdüğü ilkeler «Amerika'nın dış politikasında yeni değildi. Dış politika yıllarca bu ilkeler üzerine oturmuştu.»[268] Bir çok Amerikan yazarından Prof. Beard'ın yorumuna da bakalım. Bu yazara göre, **«Çin'de Açık Kapı, aslında çevrilen emperyalist dolapların bir örtüsüydü. Çin'in toprak ve idare bütünlüğünü sözde tanır gözükerek, Washington ve öbür Batı başkentlerinde birbirini izleyen hükûmetlerin Doğunun işlerine sürekli olarak karışmalarını sağlayan bir kalkandı.»**[269] Görüldüğü gibi, bu yorum oldukça açık bir kendi kendini eleştiridir. Çin'de daha uygun durumlar ele geçirmek için kendi aralarında insafsızca yarışan devletler Çin'i zayıf tutma yolunda birleşiyorlardı.

---

268. Henry L. Stimson ve McGeorge Bundy, **On Active Service in Peace and War,** (Savaşta ve Barışta Faal Görev), New York, Harper, 1947, s. 249-250.
269. Charles A. Beard ve Mary R. Beard, **The Rise of American Civilization, Vol. III: America in Midpassage,** Amerikan Uygarlığının Gelişmesi, C. VII: Yolun Ortasında Amerika), New York, Macmillan, 1946, s. 441.

Amerika'nın Büyük Okyanus ve Asya'da Genişlemesi
ALASKA 1867
KANADA
ALEUT Ad. 1867
A.B.D.
BÜYÜK OKYANUS
JAPONYA
ÇİN
MIDWAY 1867
HAWAİ Ad. 1898
WAKE 1899
ÇİN HİNDİ
FİLİPİNLER 1898
GUAM 1898
JOHNSTON 1898
KINGMAN REEF
PALMYRA 1898
HOWLAND
BAKER 1857
SAMOA 1899

SONUÇLAR

Bir süre (Haziran 1895 - Mart 1897) Amerikan dış politikasını yürütmüş olan Richard Olney'in deyişiyle,[270] Amerika'nın çocukluk dönemi ve zayıf olduğu yıllara uyan uluslararası politika «olgunluk» çağma ve «güçlü» olduğu yıllara yaraşmıyordu. Önceki yüzyıl için gerekli olan geleneksel kurallar bugünün değişen koşullarına oturmuyordu; fakat, artık, hem «görev», hem «çıkar» Amerika'nın yeni bir rol oynamasını gerektirmekteydi. Amerika'nın dünyada ele geçirdiği mevkii bu ülkeyi kendi halkının «endüstrel gelişmesini büyük ölçüde etkileyecek» duruma getirmişti. Endüstrileşmiş olan Amerika artık o kadar üretiyordu ki, iç pazar yeterli olamazdı; değildi de. Bu yüzden, Olney'nin değerlendirmesi Amerika'nın izleyeceği yeni yolun, içinde nedenini de barındıran kesin bir anlatımıydı : **«İlerde yabancı pazarlara serbestçe girmek dışında hiç birşey bizi tatmin etmeyecektir.»** Eldeki kanıtlar karşısında kabul etmek gerekecek ki, Amerika'nın 1890'larda radikal bir gelişme tasarısını uygulamaya başlaması bir iç sorunun dışa yansımasıydı. Prof. Beard'ün de dediği gibi,[271] «Aslında Birleşik Devletlerin 'dış' diye bilinen resmî icraatı iç ilişkilerinden farklı ve ayrı birşey değildi.» Bütün öbür uluslar için de doğru sayılabileceği gibi, Amerika'nın «dış

270. Hart, **op. cit.**, s. 612 - 616'dan Richard Olney, «Growth of Our Foreign Policy,» **Atlantic Monthly,** LXXXXV March 1900), 290 - 301.

271. Beard ve Beard, **op. cit.,** s. 381 - 382.

ve iç siyaseti aynı şeyin parçaları olup aynı hükûmet tarafından yürütülmektedir.» Beard'e göre, «dış» diye sınıflandırılan siyaset «ulusların siyasal ekonomi ve kültürleri içinde egemen olan görüş ve çıkarlardan doğmaktaydı.» Bu bilim adamının kanısınca, etkili siyaset adamları ve deniz subayları Amerikalılara «zenginliklerinin, içteki ekonomik ilişkilerden çok ülke dışındaki çalışmalara dayandığını söyleyip durdular.» On-dokuzuncu Yüzyılın sonuna yaklaşırken, bu tezin Amerikalıların gelişmesini haklı çıkarmak için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yani, endüstri ürünleri fazlası içte tüketilemediğinden sömürge yoluyla genişleme, deniz gücü ve dışta diplomatik baskılar kanalıyla «kazançlı çıkış yolları bulunmalıydı». **Üstelik, bu türlü çıkış yolları zenginlik getirdikten başka içteki düzeni koruyacak ve herhangi bir sapmayı önleyecekti.** Venezüela - İngiliz Günyanı anlaşmazlığı dolayısıyla bir kongre üyesinin yaptığı açıklama[272] açık bir kuşkuyu yansıtıyor. Bu üyeye, göre, **«siyasî yüzeyde anarşizm, sosyalizm ve halkçılık çıbanı»** vardır; ve **«kimbilir kökleri nekadar derine inmektedir?»** Monroe Doktrininin uygulanmasıyla «önümüzdeki iki-yüzyıl halkı mikroplayıp çürütecek» bu türlü çıbanlardan kurtulmak mümkün olacaktır. Yâni dışta yayılma, saldırganlık, kısacası emperyalizm yapmak yoluyla içte bünye değişiklikleri önlenmiş -ya da geciktirilmiş- olacaktı.

---

272. Charles A. Beard, **The Open Door at Home**, (Anayurtta Açık Kapı) New York, Macmillan, 1934, s. 101.

John D. Rockefeller'in 1899'daki itirafını yol gösterici fikir olarak kabul etmek zorundayız: «Sadece bölgesel ticarete dayansaydık, yıllarca önce başarısızlığa uğrardık. **Pazarlarımızı genişletmek ve ihracata dayanan ticaret çarelerini aramak zorundaydık.**» [273] Bu siyasetin sonucunu gene bu siyasetin yürütülmesinde en etkili olanlardan Senatör Lodge şu kesin sözlerle özetliyor: «**On-dokuzuncu Yüzyılda hiç bir ulusta görülmeyecek bir biçimde istilâ ettik, sömürgeleştirdik ve toprak bakımından büyüdük.**» [274] Zâten, Amerikan tarihi, uluslararası ilişkileri, hattâ ekonomisi ile ilgili kitaplarda 1890 yıllarıyla ilgili bölüme gelindiğinde, bu bölümlere konan başlıklar büyük değişmeyi anlatmaya yetmektedir. [275]

Amerika'nın deniz-aşırı ekonomik yayılmasının üstünde dikkatle ve önemle durmak gerekir. Örneğin, 1897'den 1915'e kadar Amerika 1 milyar doların üstünde borç vermiş, doğrudan doğruya yatı-

273. Williams, **op. cit.**, s. 17.
274. Schriftgiesser, **op. cit.**, s. 135.
275. Örneğin: Dulles, **op. cit.**, s. 40-59 («Emperyalist Serüven»); Bemis, **op. cit.**, s. 463-479 («1898'in Büyük Sapıklığı»); Faulkner, **American Economic History, op. cit.**, s. 553-574 («Ekonomik Emperyalizm»); Bartlett, **op. cit.**, s. 369-391 («İspanyol-Amerikan Savaşı ve Emperyalizm»); Beard, **Contemporary American History op. cit.**, s. 199-228; 229-254 («Emperyalizm: Kapitalizmin Gelişmesi»); Faulkner, **The Decline of Laissez-Faire, op. cit.**, s. 68-91 («Ekonomik Emperyalizmin Gelişmesi»); Stanwood, **op. cit.**, s. 1-77 («En Önemli Sorun Olarak Emperyalizm»); Bining, **op. cit.**, s. 531-559 («Emperyalist Serüvenler»).

rımlar 2,652,300,000 dolara çıkmıştı.[276] Amerika'nın deniz aşırı ekonomik yayılması bütün ulusal ürünün % 10'unu aşmasa bile, bu önemli ve bazan hayatî bir oran olmaktadır.[277] Yüzde yüksek olmasa bile, bu patlama ve dışa akış ekonomiye kurulu çerçeve içinde hayatını devam imkânı sağlayan bir rahatlık vermektedir. Kâğıtta küçük görülen rakkamların bir şirket için ölümle kalım arasında bir fark doğurduğu da görülen bir şeydir. Kaldı ki, Amerika'nın daha sonraki yıllardaki ihracat ve yatırımlarındaki yüzde oldukça artmıştır.[278] Bu açılışın jeopolitik açıklamasını da tabii gene Mahan yapıyordu. **Karada Askerî Hareket İlkeleri ve Uygulaması ile Karşılaştırılan Deniz Stratejisi**[279] adlı kitabında İngiliz donanmasının güçten düşeceğini ve dünya politika sahnesinde Almanya'nın karşısında tutunamayarak «sadece dar anlamda en yakın İngiliz çıkarlarını» koruyabileceğini ileri sürerek Amerika'nın dış politikasını yürütebilmesi için «gücümüz ilk plânda denizde kurulmalıdır» demekteydi. Daha önemlisi, daha sonra, Avrupa çıkarlarının öbür kıt'alara yayıldığını belirterek bu yayılmanın «siyasal

---

276. Williams, **op. cit.**, s. 46. Diğer rakkamlar için bak Faulkner, **The Decline of Laissez Faire, op. cit.**, s. 73.
277. Ticaretle ilgili rakkamlar için bak I. Mintz, **American Exports During Business Cycles: 1879-1958, Occasional Paper 76,** (İş Dönemlerinde Amerikan İhracatı: 1879-1958), New York, National Bureau of Economic Research, 1961.
278. Daha sonraki yılların bu ve başka özellikleri bu araştırma konusu dışındadır.
279. Mahan, **Naval Strategy, op. cit.**, s. 110.

ve ekonomik bakımdan geri» olan ülkelerde ve deniz gücü yoluyla olacağını söylemektedir.[280] İspanya ile savaştan sonra Amerika'nın «savaş karakollarını» ileri uzattığını kabul ediyorsa da,[281] daha uzaklarda da savaş karakolları elde etmenin gerekliliğini savunuyordu.[282] **Yâni hedef gelişmemiş ülkeler, araç da Amerikan zırhlıları olacaktı.**

Amerikan mâmûlleri dünya pazarlarına dağılınca Amerika'nın yarışması Avrupalı devlet adamları ve endüstri ağalarının kafasını kurcalamağa başlamıştı. Üretim alanlarına yeni bir yarışmacı girmişti. Okyanus ötesinde potansiyeli büyük bir dev kıpırdamaya başlamıştı. Avusturya - Macaristan İmparatorluğu Dış İşleri Bakanı Kont Goluçovski'nin Kasım 1897'de «ortak tehlikeye karşı» Avrupa devletleri arasında siyasal ve ekonomik dayanışma istemesi bir raslantı değil, bir uzağı görüştü.[283] Bazı çağdaş davranışlar dikkate alınınca bu konuşmanın önemi daha da artmaktadır. Kont Goluçovski bugünkü ve yarınki Atlantik ötesi ülkelerin rekabetinin, ortak davranış yöntemi üzerinde bir anlaşmaya varılmayacak olursa, Avrupa halklarının çok yakın çıkarlarını hayatî bir şekilde tehlikeye atacağını ilân etmişti. On-altıncı ve On-yedinci Yüzyıllar din savaşlarıyla, On-sekizinci Yüzyıl siyasal ihtilâllerle ve On-dokuzuncu Yüzyıl da ulusların ortaya çık-

280. **Ibid.**, s. 111 - 112.
281. **Ibid.**, s. 314, 315, 328.
282. **Ibid.**, s. 345.
283. Clark, **op. cit.**, s. 10; Pratt, **op. cit.**, s. 259.

malarıyla çalkalandığı gibi, Yirminci Yüzyıl da dünyada ekonomik savaşın verileceği yüzyıl olacak ve bu savaşta Amerika Avrupa'nın karşısında yer alacaktı. Alman İmparatoru İkinci Wilhelm de Rus Dış İşleri Bakanı Lobanov'a Amerika'ya karşı bir Üç İmparatorlar Lığı öne sürmüştü.

Başkan McKinley'in öldürülmesiyle Başkanlığa Mahan'ın yayılma kuramını çok benimsemiş bir politikacı geçmişti. Washington'dan beri hiç bir Başkan uluslararası ilişkilerde kuvvet politikasına bu derece önem vermemişti. Amerika, Theodore Roosevelt'in önderliği altında hem Lâtin Amerika'da, hem de Uzak Doğu'da müdahalelere hazırlanıyordu. Önce Batı küresine bakalım. Başkan Roosevelt Monroe Doktrininden bir «netice-i lâzime» (**corollary**) çıkardı. Bu, Monroe Doktrininin bir parçası olmamakla birlikte, Orta ve Güney Amerika'da herhangi bir devlet toplumsal ve siyasal yapı bakımından Amerika'nın güvenini kazanmayacak olursa, Amerika gibi «uygar bir ulus»un müdahale edeceği inancını yaymağa çalıştı ve siyasetini bu yönde uyguladı.

Wisconsin Üniversitesi Siyasal Bilgiler eski Profesörlerinden Paul S. Reinsch Birleşik Devletlerin Lâtin Amerika ile ilgisini Güneydeki devletlerin kalkınmalarını istemesi şeklinde izah etmektedir.[284] Öte yandan, bir çok yazar Lâtin Amerika'nın

284. Paul S. Reinsch, **Colonial Government**, (Sömürge Yönetimi) New York, Macmillan, 1926, s. 107. Yazar bu kitabında göç, misyonerlik, keşif, serüven, ticaret, ulaştırma ve kapitalist genişleme gibi sömürgeleştir-

tam bir Amerikan etki alanına girdiği inancındadır. İlk Pan-Amerikan Kongresi için çağrıyı Amerika yapmış olup toplantı 2 Ekim 1889'da Washington'da yapılmıştı. Amerika'nın önerdiği Amerikan kıt'aları gümrük birliği gerçekleşmedi: Şili ve Arjantin delegeleri ekonomik özgürlük ve ticarî bağımsızlık görüşünü savunarak bu önerinin reddini istediler. Önemli olan Washington'da ve Amerikan Dış İşleri Bakanının deneti altında bir Amerikan Cumhuriyetleri Uluslararası Bürosu'nun kurulmuş olmasıydı. Amerikan-İspanyol savaşı sırasında Lâtin Amerikalılar arasında eski anayurt İspanya'ya bir yakınlık rüzgârı esip 1900'de Madrit'te bir kongre bile toplandıysa da, Prof. Reinsch bile bu kere başka bir kitabında 22 Ekim 1901'de Meksika'da yer alan ikinci Amerikan Konferansından sonra Amerikan üstünlüğünün su götürmez olduğunu kabul ediyordu.[285]

Panama Kanalı önlerinde Kolombiya askerlerini durduran Amerika hâlâ oradadır. Roosevelt 1904'de Santo Domingo ile yaptığı bir icra andlaşmasıyla

---

me nedenleri ve yöntemleri ile etki alanları, hâmilikler (protektoralar), şirketler ve sömürge federasyonları gibi değişik sömürgecilik ve meclis hükûmet, yöresel idareler ve mahkemeler gibi farklı yönetim türlerini inceliyorsa da, bu konuda Amerika'ya gereken yeri vermiyor.

285. Paul S. Reinsch, **Public International Unions: Their Work and Organization,** (Uluslararası Kamu Birlikleri Çalışmaları ve Örgütlenmesi) Boston, Ginn, 1911, s. 77-121.

bu ülkenin gümrüklerine el koymuştur.[286] Bankacıların bu küçük devleti istilâsını 1916'da Amerikan deniz piyadesinin askerî müdahalesi izledi. Nikaragua'nın askerî işgâli 1912'den (kısa bir ara dışında) 1933'e kadar sürdü.[287] Bryan - Chamorro Andlaşması Amerika'ya Nikaragua'dan geçen bir kanal yapma hakkını tanıdı, Küçük ve Büyük Corn adalarında 99 yıl için üs verdi ve Fonseca Körfezinde de bir deniz üssü devretti. Meksikalılar da Amerikan yatırımları ile yapılan demiryolların, çıkarılan madenlerin ve petrolün pek tehlikeli bir şey olduğunu zamanla anlamışlarsa da, Amerikan silâhlı kuvvetleri bir kaç yerden Meksika topraklarına girmiş, Amerika iktidarlar düşürmüş, iktidarlar başa getirmiş, Meksika'nın tütün, şeker ve meyvasına kadar ele geçirmişti. Bu bilgiyi Amerikan yazarları, örneğin, tanınmış iktisat tarihçisi Prof. Faulkner bizden gizlemiyor.[288]

---

286. Faulkner, **The Decline of Laissez Faire, op. cit.,** s. 71. Bu icra andlaşması 1907'de yenilenip onaylandı. Amerikan emperyalizminin Dominik'te uygulanışı için bak : Melvin M. Knight, **The Americans in Santo Domingo**, New York, Vanguard Press, 1928.

287. **Ibid.,** s. 73; Gibbons, **An Introduction to World Politics, op. cit.,** s. 331 - 332; Faulkner, **op. cit.,** s. 73; Bailey ve Nasatır, **op. cit.,** s. 695.

288. Faulkner, **The Decline of Laissez Faire, op. cit.,** s. 77. Meksika'da Amerikan ekonomik egemenliği en çok petrolde göze çarpıyordu. Üretimin % 70'i Amerikan şirketlerinin elindeydi, geri kalanı da İngiltere ve Hollanda'nın. Meksika diktatörü Diaz Amerika ile yapageldiği işbirliğine günün birinde bir yarışma ögesi katmak isteyip İngiltere'ye kapıyı biraz daha açınca Amerika ihtilâlci Madero'yu para ile desteklemiş ve Diaz'ı düşürmüştü.

Bu egemenliğin Batı Küresinde Kanada ekonomisini bile içine almakta olduğunu gene bir Amerikan tarihçisi olan Prof. Marshall belirtiyor.[289] Kanada'nın bu egemenlikten bugün de yakınmakta olduğunu Amerikan hükûmetinin en güvendiği yayınlardan biri olan «Amerikan Dış Politika Yıllığı» da kabul etmektedir.[290]

Amerika'nın Lâtin Amerika'da uygulamağa başladığı bu genişleme siyaseti zaten, ustalıklı biçimini Hay notalarından aldı. Amerikan genişlemesinin jeopolitik babalarından biri olan Mahan **Amerika'nın Uluslararası Koşullarla İlgisi** adlı kitabının «Açık Kapı» başlıklı bölümünde bu siyasetin «aslında bir ticaret siyaseti olduğunu, çünkü içinde bulunduğumuz dönemin her şeyden önce zaten bir ticaret dönemi olduğunu» söylüyor,[291] fakat Açık Kapı Siyasetinin endüstri devletlerine büyük olanaklar sağladığını da kabul ediyordu.[292] Mahan gibi daha başka yazarlar da iki ülke arasındaki alışveriş işine ticaret deyip geçebilirler. Oysa, ticaret, anlamlı ve etken pazarlık olanaklarının bulunduğu

---

289. Herbert Marshall **et al., Canadian American Industry,** (Kanada'da Amerikan Endüstrisi) New Haven, Yale University Press, 1936.
290. Richard B. Stebbins, **The United States in World Affairs: 1963,** (Dünya Politikasında Birleşik Devletler: 1963) New York, Harper ve Row, 1964, s. 123 - 125.
291. A. T. Mahan, **The Interest of America in International Conditions,** (Amerika'nın Uluslararası Koşullarla İlgisi) Boston, Little, Brown and Co., 1915, s. 189.
292. **Ibid.,** s. 198 - 199.

açık bir pazarla üreticiler arasında ürün ve hizmet alış - verişidir. Bununla, taraflardan birinin koyduğu ve denetlediği koşullar altında ürün ve hizmet değişimi arasında büyük farklar vardır. Önemli olan, ilişkilerin adı ne olursa olsun, yabancı pazarların Amerikan dış politikasındaki rolünü doğru olarak değerlendirmektir. Açık Kapı Siyasetinin olanak ve ticaret eşitliği amacında olduğu iddiası pek yüzeyde kalan bir söz olarak söylenmektedir; bazı Amerikan yazarlarından edinilen izlenim budur. Örneğin, tarihçi Williams bu siyasetin bir imparatorluk yaratacağını Amerikan dış politikası hakkındaki kitabının konumuzla ilgili bölümünde şu dikkate değer sözlerle anlatıyor :

> **«Endüstri bakımından gelişmiş bir ulus daha zayıf bir ekonominin gelişmesinde denetleyici ve tek yanlı bir rol oynar ya da oynamaya çalışırsa, o zaman daha güçlü ülkenin siyaseti; tam ve açık olarak belirtilince, yalnızca bir imparatorluk siyaseti olarak tanımlanabilir.**
>
> **«Ortaya çıkan imparatorluk daha zayıf olan ülkenin günbegün genel valiler tarafından yönetilmesini ya da gelişmiş ülkeden gitikçe artan sayıda göçmen gelmemesi anlamında gayrı resmî bir imparatorluk olabilirse de, gene de bir imparatorluktur. Daha zayıf ve yoksul olan ulus, tercihlerini, güçlü toplumun doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak saptadığı sınırlar içinde yapar.»** [293]

293. Williams, **op. cit.**, s. 47 - 48.

Bu Amerikan tarihçisine göre, zayıf bir ekonomide denetleyici rolü olan endüstrileşmiş devlet bu ülkeye genel vali yollamasa da, kurduğu ilişkiler gene de bir sömürge ilişkisi olacaktır. Fakat burada Amerikan siyasetini kararlaştıranların kendi üstünlük ve güçlerinin farkında olmadıkları ve giriştikleri ilişkilerin sonuçlarını tahmin edemedikleri de akla gelebilir. O zaman yalnızca **laisser faire** ekonomisinin bu kez uluslararası alana uygulanmış olduğu söylenecektir. **Laisser faire** yarışması Amerika'da en uygun koşullar altında bile, gene Williams'ın sözleriyle,[294] «küçük iş adamlarını egemenlikleri altına alan ya da onları iş alanlarından çıkarıp atan dev müteşebbisler yaratmıştır.» Üstelik, az gelişmiş ya da gelişmemiş uluslar örneğinde, koşullar **laissez faire** için ideal olmaktan başka herşeydi, çünkü dıştaki çevreler her anlamda dev olduktan başka, «daha zayıf ülkede de güçlü unsurlar kanalıyla çalışıyorlardı.» Böylece, Asya ve Lâtin Amerika'da ortaya çok unsurlu ve dengeli bir toplum çıkmadığından Amerikan tarihçisi de şu yargıya varabiliyor: «Herşey dikkate alınınca, **Açık Kapı Notaları stratejisini emperyalist ve modern Amerikan imparatorluğunun ortaya çıkışına yol açar olarak tanımlamak doğru ve adalet duygusuna uygun gözükmektedir.**» Öyleyse, Açık Kapı Siyaseti savaşlara gerek kalmadan (ya da çatışmaları elden geldiğince azaltarak kazanılabilecek) zaferler elde etmek, ayrıcalıklar ele geçirmek ve pazarlara pazarlar kat-

294. **Idem.**

mak için düşünülmüş ve uygulanmıştı. Bu ilkelere bağlı olan Çin'in ancak 1 Ekim 1949'da eski bağlarından kurtulduğu kabul edilen bir gerçektir. Amerika Çin'de kendine yararlı ticaret ve yatırım peşinde koşmuş, Amerikan Çin Kalkınma Şirketi 1900'den beri demiryolu ayrıcalığı aramış durmuş ve J. P. Morgan'ın adamları Hankov - Canton arasını avuçlalarının içi gibi öğrenmişlerdi.[295] Amerika 1898'den sonraki birkaç yılda Rusya ve Japonya'nın da Çin'de yayılmasını önleyemediyse, nedeni kendi genişleme politikasını yanlışsız uygulamakta beceriksiz olmasıdır; yoksa böyle bir genişleme politikasının var olmamasından değil. Nitekim, Amerika'nın Algeciras Konferansına katılarak Fas sorunlarına bulaşmasının nedeni de Açık Kapı Siyasetinin dünyanın neresinde olursa olsun uygulanmasını önemli saymasındandı.

Bundan böyle de, Amerika'nın bütün başka ülkelerle olan ekonomik ilişkilerinin kökündeki büyük rahatsızlığın tohumları da atılmış oluyordu. Bu ilişkilerle, örneğin, Venezuela petrolü Amerikan petrol endüstrisine, Liberya kauçuğu Amerikan lâstik endüstrisine, Bolivya kalayı Amerikan kalay endüstrisine bağlanmaktaydı. Fakat bu ekonomik genişlemenin verimli olabilmesi için zayıf ve bağlı ekonomilerde bazı değişikliklerin, özellikle «reformlar»ın yapılması da gerekli oluyordu. Bunun nedeni de şuydu: gelişmemiş ülkede yabancı iş çevrelerinin yayılmasını engelleyen bazı özellikler vardı.

295. Faulkner, **loc. cit.**, s. 82.

Böylesine geleneksel bir toplum modern bir endüstri sistemine «bağlı», «uydu» ya da «sömürge» bir ülke olarak bile, ayak uyduramazdı. Geleneksel toplumda yapılan bazı değişiklik ya da reformların pratik sonuçları olacaktı. Yayılma politikasının meyvaları toplanacaksa, o toplumun bazı yönlerini belirli sınırlara kadar geliştirmek gerekiyordu. Bu yönlü değişiklikler gelişmemiş ulusun daha kolay avuca alınmasını kolaylaştırıyordu. Açık Kapı Siyaseti ile deniz aşırı ülkelerde bu denli «reform»lar aynı yayılma stratejisinin parçalarıydı. İkisi arasındaki bu bağ 1905 - 1906 Fas Konferansında belirli olmaktadır. Bu konferansta Amerika can ve mal güvenliği ve Fas'ta müslüman olmayan uyruklulara eşit haklar istiyordu. Bu iki konu kendi başlarına değerlendirildikleri takdirde her toplum için yararlı olabilirse de, belirli bir stratejinin dayanaklarıydı. Amerika yararına gelişecek ticaret ve ekonomik ilişkilerin çıkarı için mal güvenliği gerekliydi; ticaret işinde de Müslümanlıkla Hıristiyanlığın çatışan iki inanç olduğu günlerde ve yerlerde Hıristiyan Batı dünyasının Müslüman ülkelerde gayrimüslüm uyruklulara güveni vardı. Aynı kuşku ve tedbirler Osmanlı pazarı karşısında İngiliz emperyalizminde de görülmüştü; gerek 1839 Tanzimat, gerek 1856 Islahat Fermanında aynı noktalarda reform hükümlerinin yer alışı birer rastlantı değil, güçlü ekonomilerin gelişmemiş toplumları daha iyi kavrama isteklerinin sonucuydu. Amerika da 1890'ların ekonomik patlamasının bir sonucu olarak, önce eskiden beri ilgilendiği Lâtin Amerika ve Asya'ya el

etmiş, bir kuşak içinde öbür gelişmemiş ülkeleri de etki alanı içine almış, İkinci Cihan Savaşına dek daha gelişmiş ülkelerle onların sömürgelerinde bile yarışmaya kadar gitmişti.

1890'ların bu sömürgeci patlamasıyla ilgili olarak A.B.D. Ulusal Endüstri Konferansı Başkanı Dr. Virgil Jordan'ın 10 Aralık 1940 tarihli konuşmasındaki şu sözlerini dinleyelim:

> «Savaşın [İkinci Cihan Savaşının] sonucu ne olursa olsun, [Amerika] hem dünya sorunları, hem hayatının her veçhesinde bütün fırsat, sorumluluk ve tehlikeleriyle birlikte, bir emperyalizm siyaseti sürdürecektir...İngiltere bu çatışmadan [İkinci Cihan Savaşından] yardımımız sayesinde yenilmeden çıksa bile, ekonomik bakımdan o kadar sıkıntıya uğrayacak ve prestiji o kadar sarsılacak ki, dünya politikasında uzun süredir kurduğu üstünlüğü koruyamayacaktır. **İngiltere, olsa olsa, Amerika'nın ekonomik kaynaklarıyla askerî ve deniz gücünün ağırlık merkezini teşkil ettiği yeni bir Anglo-Saxon emperyalizminin küçük bir ortağı olabilir. Aslında, Küba ve Filipinler'i işgâlimiz ve geçen [Birinci] Cihan Savaşına katılmamızla son çeyrek yüzyıldır çizdiğimiz yönden ayrılmamız mümkün değil.»** [296]

★ ★
★

296. **The Monthly Review**, New York, C. XVIII, No. 6 (Kasım 1966), s. 9.

1890'lardanberi bir rejim değişikliği geçirmemiş olan Amerika Birleşik Devletleri bugün yeryüzünde bir numaralı kapitalist ülkedir. Endüstri üretimini büyütüp iç istihdam hacmini düşürmemek ve genellikle kapitalist düzeni sürdürebilmek için, askerî olanlar da dahil olmak üzere, bütün tedbirleri almak istemektedir. Amerika, bugün de, endüstri üretimi ve sermaye ihracı ile ilkel maddeler ithali için pazar aramak ve eldeki pazarları denetı altında tutmak peşindedir. Stratejik maddelere olan ihtiyacı da süreklidir. Örneğin, gene bir Amerikan kaynağında belirtildiği gibi, bugün Vietnam'da da kullanılan orta boy bir Amerikan tankının yapımında işe yarayan krom ve kalayın % 100'ü, nikelin % 99'ü, manganezin % 93'ü, boksitin % 65'i ve bakırın % 42'sini dışardan sağlamaktadır.[297] Ayrıca, Amerika iç yatırımlardan daha çok kâr getiren dış yatırım bölgelerini korumak ve bunlara yenilerini eklemek istemektedir. Önceki yıllarda olduğu gibi, bugün de yabancı ülkelere yatırdığından çok daha fazlasını kendi ülkesinin egemen sınıflarının cebine aktarmaktadır. Amerika'nın bugünkü yaşama düzeyi, işte, ilk olarak, 1898'deki birinci büyük patlamaya dayanan yayılma ve emperyalizm politikasının başarıyla yürütülmesine bağlıdır. Bu devletin dış dünya ile ilişkileri, dün de, bugün de, Amerikan kapitalizminin sürekliliğini sağlayacak biçimde dü-

---

297. Frederick H. Hartmann, **The Relations of Nations,** (Ulusların İlişkileri) New York, Macmillan, 1957, s. 52.

zenlenmektedir. Bu yüzden, Amerikan çıkarları hem gelişmemiş ülkelerin, hem de, geçen yüzyılın sonunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Dış İşleri Bakanı Goluçovski ve bugün de De Gaulle'ün dediği gibi, öbür kapitalist ülkelerle çatışmaktadır. Bugün, Amerika ekonomik hegemonyaya dayanan çıkarlarını koruyabilmek için askerî bir hegemonya şebekesi de kurmuştur.

Şu sözler Amerikan yazarları, devlet adamları ya da politikacılarının: «Biz kendi ülkemizde olduğu gibi, dışta da tröstler kurmak istiyoruz»; «yabancı pazarlara serbestçe girmek dışında bizi hiçbir şey tatmin etmeyecektir»; «ormanda kan tadını duymak gibi halkın ağzında bir imparatorluk tadı var»; ya da «hiçbir ulusta görülmedik biçimde istilâ ettik, sömürgeleştirdik ve toprak bakımından büyüdük.» Yalnız, bu itiraflar bugün yapılmıyor. Amerika'nın emperyalizm yapmayı kararlaştırdığı yılların zorunlu açık tartışmalarında söylenmiş ve yazılmış. Çağımızın ana gerçeğini içinde saklayan bu patlamayı eski ve bulunması güç Amerikan belgelerine inerek saptayan yazar, bugünün «hür dünya savunuculuğu» ve «Batı uygarlığının ortak mirasını koruma» gibi maskeli sloganlardan yapılma yanıltıcı perdeyi yırtarak bir bilim ve yurt görevi yapmıştır. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyelerinden **Doç. Dr. Türkkaya Ataöv** Amerikan genişlemesinin kapitalist sisteminin kendi içinden doğma bir sonuç olduğunu, bugün gün ışığından saklanan, tüm Amerikan kaynaklarıyla ispatlamaktadır.

Doğan Yayınevi yayın hayatına böyle bir bilimsel araştırmayla başlamakla kıvanç duyar. Yayınevinin ikinci kitabı gene Siyasal Bilgiler Fakültesinden Adam Şenel'in «Sağcı Düşünüşün Kritik Tarihi» adlı çalışmasıdır.

TÜRKKAYA ATAÖV'ÜN YENİ KİTABI

amerika, nato ve türkiye

YAKINDA!

7 T. L.

Sevinç Matbaası — Ankara